

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologických věd**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Zvěstování evangelijní spásy v našem současném / dnešním vězeňském prostředí

Annunciation of the Gospel salvation in our recent / present prison environment

Vedoucí práce: **Mgr. Kateřina Břichcínová**

Jméno studenta: Bc. Pavel Příbyl

Studijní obor: Teologie služby

Ročník: třetí

2014

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma

„Zvěstování evangelijní spásy v našem současném / dnešním vězeňském prostředí“

jsem zpracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Jindřichův Hradec, dne _____

Pavel Příbyl

Poděkování

Za námět, cenné rady a inspiraci děkuji své vedoucí práce,
vážené Mgr. Kateřině Břichcínové.

Samostatné poděkování bych rád věnoval váženému PhDr. Jaroslavu Hálovi, který mi zprostředkoval přímý vhled do problematiky vězeňství, a to z pohledu penitenciaristiky, psychologie, penologie, poskytl mi studijní materiály a předal kontakty na členy sdružení Vězeňské duchovenské péče a Vězeňské duchovní služby, kteří jsou v přímém kontaktu s vězni. Velké díky patří váženému poradci po duchovní službu a koordinátorovi Mgr. Bohdanovi Pivoňkovi za vstřícnost, otevřenost a moudrost, kterou projevil v rámci našeho společného rozhovoru. Děkuji hlavní vězeňské kaplance Mgr. Květoslavě Jakubalové a předsedkyně Vězeňské duchovenské péče Renatě Balcarové za jejich vstřícnost, čas a ochotu se podělit o své zkušenosti a za poskytnuté studijní materiály. Také bych chtěl poděkovat všem ostatním lidem, kteří mi podali pomocnou ruku a ukázali mi, že základem křesťanství je pomoc bližnímu a věnovali mi svůj volný čas.

Obsah

ÚVOD.....	6
TEORETICKÁ ČÁST.....	8
1 Základní pojmy.....	8
1.1 Církev.....	8
1.1.1 Seznam registrovaných církví a náboženských společností v ČR.....	9
1.1.2 Legislativní rámec pro působení církví v ČR.....	9
1.2 Evangelium.....	10
1.3 Evangelizace.....	10
1.4 Penitenciariстика.....	11
1.4.1 Penitenciární psychohygienu.....	12
1.4.2 Církevní penitenciární praxe.....	12
1.5 Penologie.....	13
1.6 Trest.....	14
1.6.1 Trest z právního hlediska.....	14
1.6.2 Trest v církevním právu.....	16
1.6.3 Trest z biblického pohledu.....	16
1.7 Vězeňská služba a justiční stráž České republiky.....	18
2 Pohled do historie vězeňství.....	24
2.1 Boëthius.....	27
2.2 František Josef Řezáč.....	28
3 Duchovní služba v českých zemích od roku 1989 do současnosti.....	31
3.1 Vězeňská duchovenská péče.....	32
3.1.1 Preambule VDP.....	33
3.1.2 Povinnosti členů VDP.....	33
3.1.3 Koordinátor VDP.....	33
3.1.4 Zánik členství ve VDP.....	33
3.2 Vězeňská duchovní služba.....	34
3.2.1 Dohoda o duchovní službě.....	35
3.2.2 Činnost kaplana ve vězeňském prostředí.....	36

PRAKTICKÁ ČÁST	42
4 Vlastní výzkum	42
4.1 Kvalitativní výzkum – popis a zásady	42
4.2 Návrh výzkumu.....	43
4.2.1 Cíl výzkumu.....	43
4.2.2 Výběr respondentů.....	43
4.2.3 Metoda sběru dat.....	44
4.3 Rozhovory s respondenty.....	44
4.3.1 Respondent č. 1.....	44
4.3.2 Respondent č. 2.....	45
4.3.3 Respondent č. 3.....	50
4.3.4 Respondent č. 4.....	55
4.4 Výsledky výzkumu.....	59
4.4.1 Vyhodnocení statistických dat.....	59
4.4.2 Analýza polostrukturovaných rozhovorů.....	62
4.5 Diskuze.....	67
4.5.1 Výzkumné závěry	68
ZÁVĚR	70
Seznam použitých zdrojů	72
Elektronické informační zdroje dostupné na Internetu.....	73
Seznam zkratk	74
Seznam příloh	75
Přílohy	
Abstrakt	

ÚVOD

Ve své práci jsem se rozhodl zabývat problematikou zvěstování evangelia ve vězeňském prostředí, neboť se domnívám, že právě zde je velký prostor pro aktivní duchovní činnost odborníků i laiků, kteří mají zájem o vězně, jejich duševní zdraví a snaží se jim pomáhat s návratem do běžného života. Jedná se o aktivní působení lidí, kteří do svého jednání pokorně promítají Boží lásku, moudrost a jsou schopni zvěstovat evangelijní spásu těm, kteří porušili zákon, byli uvězněni a mnohými z nás jsou zavrhováni.

Cílem této práce je seznámit širokou veřejnost s činností Vězeňské duchovní služby (VDS), která je součástí Vězeňské služby České republiky a zastřešuje práci vězeňských kaplanů působících ve věznicích na území celé České republiky. Dále pak popisuje činnost sdružení Vězeňská duchovenská péče (VDP), které zajišťuje poskytování duchovních služeb organizovanými dobrovolníky, kteří ve svém volném čase docházejí do věznic, věnují se tam pastoračním rozhovorům a snaží se o aktivní rozvoj pozitivních vlastností a dovedností uvězněných osob v rámci volnočasových aktivit, čímž významně napomáhají nápravné funkci trestu. Obě skupiny poskytovatelů duchovních služeb se podle svých možností stýkají s uvězněnými osobami, jejich rodinami, ale i s oběťmi trestné činnosti nebo jejich pozůstalými. V některých případech dokonce své služby poskytují i přímo zaměstnancům věznic.

Práce se zabývá skutečnostmi vyplývajícími z přímé duchovní služby poskytované jednotlivými pracovníky, vytváří ucelený přehled poskytovaných duchovních služeb a poukazuje na nároky, které jsou kladeny na jejich poskytovatele.

Čtenáři jsou dále představeny poznatky z penitenciaristiky, psychologie, penologie, kriminologie a dalších vědních oborů, které jsou využívány v rámci poskytované duchovenské péče ve věznicích.

Diplomovou práci lze rozdělit do dvou základních částí, a to na teoretickou a praktickou část. V teoretické části jsou uvedeny a popsány základní pojmy, které jsou důležité pro pochopení zkoumané a popisované problematiky. Jednotlivé pojmy jsou řazeny podle abecedy a popsány v potřebném rozsahu. Jedna samostatná kapitola je věnována historii vězeňství, se zaměřením na poskytování duchovní služby uvězněným osobám, kdy jsou mimo jiné představeny osoby, které se významným způsobem podílely na humanizaci vězeňství a ukázaly, že víra v Boha je jedním z nejsilnějších prostředků, jak překonat psychické i fyzické strádání spojené s vězněním, a to bez ohledu na to, zda se jedná o justiční omyl, zlý úmysl zákonodárce nebo spravedlivý výkon trestu.

Praktická část se zabývá hledáním odpovědí na otázky, jaké nejzávažnější aktuální problémy doprovázejí proces evangelizace v současném českém vězeňském prostředí a jaká řešení stávajících problémů navrhnou zainteresovaní odborníci. Pro nalezení odpovědí na stanovené otázky byla využita odborná literatura a vlastní kvalitativní výzkum, který byl proveden formou polostrukturovaných rozhovorů vedených se čtyřmi respondenty, zastupujícími jednotlivé subjekty, které přímo ovlivňují poskytování duchovní služby v rámci všech věznic na celém území České republiky a podílejí se na přípravě zákonných norem a tvorbě interních aktů řízení. Výstupem z praktické části jsou pak jednotlivé výzkumné závěry, které jsou založeny na subjektivním pozorování a vyhodnocení odpovědí jednotlivých respondentů výzkumníkem.

Čtenáři jsou představeny zákonné normy z oblasti církevního práva, zejména s odkazem na skutečnosti vyplývající z Kodexu kanonického práva z roku 1983. Ze světského práva jsou pak vyzdvíženy zákony a nařízení, které se přímo dotýkají

činnosti vězeňského kaplana. Jedná se o zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky, zákon č. 2/1993 Sb. o vyhlášení listiny základních lidských práv a svobod, zákon č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech, zákon č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, dále pak nařízení generálního ředitele Vězeňské služby NGR č. 67/2013, kterým se vyhláší dohoda o duchovní službě mezi Vězeňskou službou České republiky, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví České republiky a NGR č. 15/2011, kterým jsou stanoveny podmínky pro poskytování duchovní služby osobám ve výkonu vazby.

Základními zdroji využitými pro vypracování této práce jsou:

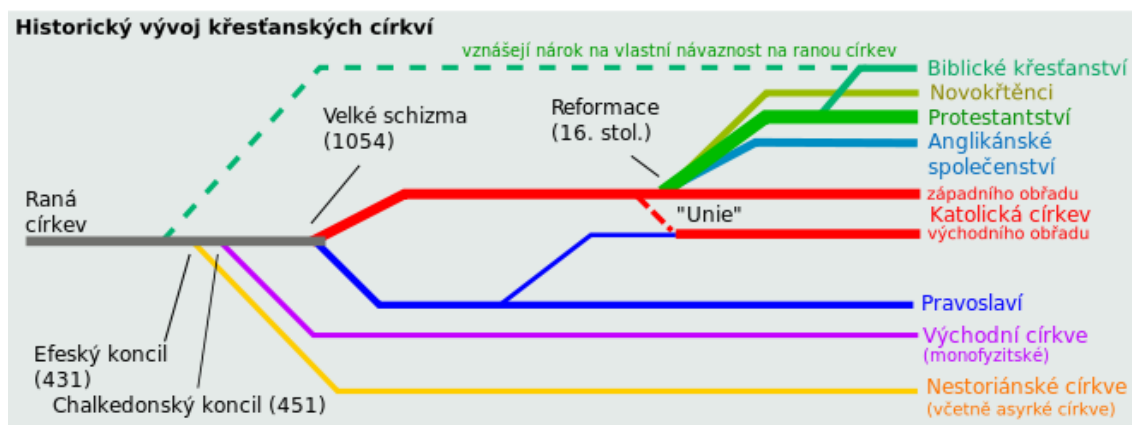
- Bible, *Písmo svaté Starého a Nového zákona*, Praha: Česká biblická společnost, 1998, 11 vydání, ISBN 80-85810-19-0
- Webové stránky Vězeňské služby České republiky
- Webové stránky Vězeňské duchovenské péče
- Sborník materiálů určených pro členy VDP *Duchovenská služba v penitenciárním prostředí*
- Rešerše odborné literatury týkající se penologie a penitenciariistiky
- Polostrukturované rozhovory s respondenty

TEORETICKÁ ČÁST

1 Základní pojmy

1.1 Církev

Pojem církev se užívá v několika významech. Církví je myšleno společenství všech křesťanů a tomuto významu odpovídá teologický pojem tělo Kristovo, v němž jsou jednotliví věřící částmi tohoto těla a Kristus duchovní hlavou. Dále je užíván ve smyslu jednotlivé církve, tedy vyznání nebo denominace. V protestantských církvích se užívá též pojem sbor ve smyslu jednotlivého shromáždění věřících. Pojem denominace se používá pro označení jednotlivé církve. Podobně se používá i pojmů náboženské vyznání nebo konfese (z lat. confessio). V katolickém prostředí se tímto pojmem označuje sama katolická církev. Teologicky se pojmu církev věnuje teologické odvětví ekleziologie, která se snaží popsat, jak církev sama sebe chápe. V katolické teologii patří k nejvýznamnějším dokumentům zabývající se církví jako takovou věroučná konstituce II. vatikánského koncilu *Lumen gentium*. „Boží Syn v lidské přirozenosti s ním spojené přemohl svou smrtí a svým vzkříšením smrt, vykoupil člověka a přetvořil jej v nové stvoření (srov. Gal 6,15; 1 Kor 5,7). Když totiž udělal svého Ducha bratřím povoláním ze všech národů, vytvořil z nich tajemným způsobem své tělo.“¹ Rozdělení křesťanů do jednotlivých denominací, tak jak historicky vznikala, přibližuje následující obrázek.

(Dostupné na : http://commons.wikimedia.org/wiki/File:ChristianityBranches_cs.svg, dne 16. 2. 2014 v 11:35 hod.)

„**Církev.** Tento pojem se v germánsko-slovanské řečové oblasti odvozuje z řec. *kyriaké oikia* / *héméra* = *dům* / *den Páně* (zlidovělé *kyrké* – *Kirche*); v latině a románských jazycích podle řec. *ekklésia* – *sebrání, shromáždění* (*ecclesia, iglesia, église*).“²

Ve smyslu českého práva církev představuje křesťanskou náboženskou společnost. K legální činnosti církve stát vyžaduje registraci podle zákona (č. 3/2002 Sb.,

¹ *Dokumenty II vatikánského koncilu*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002, ISBN-80-7192-467-9

² SALAJKA, M., *Slovník náboženských a teologických výrazů a pojmů*, Vydala Církev československá husitská Boleslav 2000, ISBN 80-7000-504-1

o církvích a náboženských společnostech). Registrovaná církev může zakládat církevní právnické osoby, nejběžnější církevní právnickou osobou je farnost či sbor.

1.1.1 Seznam registrovaných církví a náboženských společností v ČR

1. Apoštolská církev
2. Bratrská jednota baptistů
3. Církev adventistů sedmého dne
4. Církev bratrská
5. Církev československá husitská
6. Církev Ježíše Krista Svatých posledních dnů
7. Církev řeckokatolická
8. Církev římskokatolická
9. Českobratrská církev evangelická
10. Evangelická církev augsburského vyznání v České republice
11. Evangelická církev metodistická
12. Federace židovských obcí v České republice
13. Jednota bratrská
14. Křesťanské sbory
15. Luterská evangelická církev a. v. v České republice
16. Náboženská společnost českých unitářů
17. Náboženská společnost Svědkové Jehovovi
18. Novoapoštolská církev v České republice
19. Pravoslavná církev v českých zemích
20. Slezská církev evangelická augsburského vyznání
21. Starokatolická církev v České republice

V českém vězeňském prostředí působí celkem 10 církví v rámci společného ekumenického cíle, který spočívá v poskytování duchovenské služby odsouzeným, vazebně stíhaným osobám, jejich rodinným příslušníkům a zaměstnancům věznic.

1.1.2 Legislativní rámec pro působení církví v ČR

V České republice je v platnosti zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností č. 3/2002 Sb., který stanovuje konkrétní podmínky a parametry pro to, aby mohla být církev státem uznána. Také upravuje postavení církví a náboženských společenství a vede jejich veřejný seznam atd.

„§ 2 Svoboda náboženského vyznání

(1) Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo svobodně projevat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání.

(2) Právo nezletilých dětí na svobodu náboženského vyznání nebo být bez vyznání je zaručeno. 1) Zákonní zástupci nezletilých dětí mohou výkon tohoto práva usměrňovat způsobem odpovídajícím rozvíjejícím se schopnostem nezletilých dětí.

(3) Nikdo nesmí být nucen ke vstupu do církve a náboženské společnosti ani k vystoupení z ní, k účasti nebo neúčasti na náboženských úkonech či úkonech církve a náboženské společnosti.

(4) Každý má právo volit si duchovní nebo řeholní stav a rozhodovat se pro život v komunitách, rádech a podobných společenstvích.

(5) Nikdo nesmí být omezen na svých právech proto, že se hlásí k církvi a náboženské společnosti, že se účastní její činnosti nebo že ji podporuje, anebo je bez vyznání.

§ 3 Základní pojmy

Pro účely tohoto zákona se rozumí

a) církví a náboženskou společností dobrovolné společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování a duchovní služby,

b) osobou hlásící se k církvi a náboženské společnosti osoba, která podle svého přesvědčení a vnitřních předpisů církve a náboženské společnosti k ní přináleží,³

1.2 Evangelium

„Řecké slovo evangelium (řecky εὐαγγέλιον euangelion) znamená dobrou zprávu či radostnou zvěst.“⁴ Z pohledu prvních křesťanů se jedná o zprávu, kterou přináší sám Ježíš a hlásá ji mezi lidmi. Prvotní formy evangelia měly podobu ústní tradice a jednalo se o ustálené tvary formulí víry. Po smrti Ježíše se obsah evangelia ještě rozšiřuje na popis jeho života. „Spisy o Ježíšově vystoupení, které jeho vzkříšením teprve vrcholí, začaly být označovány jako evangelium až v polovině druhého století.“⁵

Zmíněné spisy pak rozdělujeme na kanonická a apokryfní podle toho, zda se stala či nestala součástí kánonu Nového zákona.

Kanonická evangelia jsou součástí Nového zákona. Jedná se o Evangelium podle Matouše, Marka, Lukáše a Jana. První tři jsou synoptická, mají stejný základ a obdobnou strukturu. Je možné srovnávat jejich obsah. V případě Lukáše a Matouše zřejmě čerpají ze společného pramene označovaného „Q“. Evangelium podle Jana je nezávislé na synoptických evangeliích a jsou v něm patrné známky kumránských dokumentů. Částečnou shodu ve stavbě textu lze najít s lekcionářem palestinské synagogy. Přes všechny rozdíly evangelia spojuje jejich obsah, který spočívá v popisu života Ježíše Krista, jeho umučení, smrti a vzkříšení.⁶

Apokryfní evangelii jsou označovány texty, které popisují život Ježíše Krista a jeho skutky, ale nebyly z různých důvodů zařazeny do novozákonního kánonu, v některých případech totiž jejich obsah odporuje křesťanskému poselství. Apokryfní literatura vznikla již v první fázi křesťanství, což je patrné i z dopisů sv. Pavla, který musel potvrdit pravost svých dopisů. Tato tvorba přetrvávala až do středověku.⁷

1.3 Evangelizace

Zvěstování evangelia je základním posláním každé křesťanské církve a jejich členů bez rozdílu, zda se jedná o biskupy, presbytery, diákonů, teology či laiky. Obsahem zvěstování je šíření radostné zprávy o Ježíši Kristu, jeho životě, smrti a vzkříšení. Ježíš Kristus k tomu osobně své učedníky vyzval. „Jděte a kažte, že se přiblížilo

³ <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002>, dne 15. 4. 2014

⁴ Bible, Písmo sv. Starého a Nového zákona, Praha: Česká biblická společnost, 1998, 11 vydání, ISBN 80-85810-19-0, NZ str. 10

⁵ Tamtéž

⁶ DOUGLAS, J., D.: *Nový biblický slovník*, Návrat domů, Praha 2009, ISBN 978-80-7255-193-4

⁷ Tamtéž

království nebeské. Nemocné uzdravujte, mrtvé probouzejte k životu, malomocné očisťujte, démony vymítejte; zadarmo jste dostali, zadarmo dejte.“ (Mt 10,7-8)

Jednotlivé křesťanské církve používají různé formy pro zvěstování evangelia, ať již v rámci liturgie nebo své misijní činnosti. Všechny křesťany však spojuje poslání zvěstovat radostnou zprávu o vykoupení všech lidí z hříchu.

„Odevzdal jsem vám především, co jsem sám přijal, že Kristus zemřel za naše hříchy podle Písem a byl pohřben; byl vzkříšen třetího dne podle Písem, ukázal se Petrovi, potom Dvanácti. (...) Ať už tedy já, nebo oni – tak zvěstujeme a tak jste uvěřili. (1. Kor 15,3-5.11)

Mezi základní formy zvěstování evangelia patří misijní činnost a pak osobní, která spočívá ve vydávání svědectví prostřednictvím života každého křesťana. V nedávno vydaném dokumentu *Radost evangelia*⁸ (*Evangelii gaudium*) se nynější papež František obrací k věřícím křesťanům a zve je k nové etapě evangelizace. *„Radost evangelia naplňuje srdce i celý život těch, kdo se setkávají s Ježíšem. Ti, kdo přijímají spásu od něj, jsou vysvobozeni z hříchu, ze smutku, z vnitřní prázdnoty a z osamění. S Ježíšem Kristem se vždycky rodí a obnovuje radost.“* (s. 7) V souvislosti s tématem této diplomové práce je třeba vyzdvihnout důraz současného papeže, že evangelium se musí hlásat na periferiích *„...všichni jsme pozváni přijmout toto povolání – vykročit z vlastního pohodlí a mít odvahu vydat se do všech periferií, které potřebují světlo evangelia.“* (s. 19)

1.4 Penitenciaristika

Penitenciaristika je syntézou vědních oborů – pedagogiky, psychologie, právnických, sociologických a teologických věd, které jsou využívány v rámci činnosti pomáhajících profesí, zejména pak v pedagogické činnosti s vězni.⁹ *Penitenciaristika neboli penitenciární věda je naukou o výkonu a účinnosti trestu odnětí svobody z hlediska obecných a zvláštních podmínek podle stupně dosažené nápravy u jednotlivých kategorií nápravy odsouzených.*¹⁰ V některých případech je penitenciaristika označována jako vězeňská věda.

Termín penitenciární zavedl do vězeňské terminologie jako první francouzský ekonom, právník a politik Charles Jena Mariea Lucas (1803–1889), a to v roce 1838 ve svém díle *Reformy vězeňství (De la réforme des prisons)*, kdy termínem penitenciární pedagogika označuje výchovné prvky ve vězeňství. V 70. letech 20. století se v České republice zabýval penitenciární vědou docent Jiří Čepelák. Mezi jeho pokračovatele patří například Miluše Urbanová, Stanislav Nečas a další. Po roce 1990, na konferenci Vězeňské služby v Kroměříži popisuje penitenciaristiku Kamila Meclová jako specifickou sociální službu vězňům a tím jí dává rozměr sociální služby. V současné době se penitenciaristé rekrutují zejména mezi odborníky z Institutu vzdělávání Vězeňské služby ČR ve Stráži pod Ralskem, kdy se jedná o Aleše Kýra, Jana Sochůrka, Janu Paukertovou, Květuši Slukovou, Ondřeje Hladíka, Lubomíra Bajcuru. Na Policejní akademii se touto problematikou zabývá Vratislava Černíková. Z přímé praxe lze uvést Kamilu Meclovou, Bohuslava Burkiewicze, Jiřího Mezníka nebo Květu Kalábovou. Vzdělaným penitenciaristou je PhDr. Jaroslav Hála, který v současné době působí na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích.

⁸ Dostupné online: http://www.paulinky.cz/_d/Radost-evangelia.pdf (dne 16. 4. 2014)

⁹ JŮZL, M., *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1, str. 10

¹⁰ JŮZL, M., *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1, str. 7

Významným badatelským centrem v oboru penologie a penitenciariistiky je Institut pro kriminologii a sociální prevenci se sídlem v Praze, který patří pod ministerstvo spravedlnosti. V Polsku je centrem penitenciárních věd škola polské vězeňské služby v Kalisku, která připravuje vězeňské pracovníky pro výkon svého povolání. Na Slovensku je obdobná škola v Nitře. Současnými slovenskými penitenciaristy jsou Jozef Chreňko, Dušan Porubec, Anton Fábry, Mária Kreslová a Oto Lobodáš.¹¹

1.4.1 Penitenciární psychohygienu

V devadesátých letech 20. století postupně začalo docházet k transformaci vězeňství v České republice a byla snaha o přijetí standardů evropského vězeňství. Tento vývoj je někdy označován jako humanizace ve vězeňství a je zaměřen na rozvíjení smyslu pro odpovědnost, získávání dovedností a postojů nutných pro opětovné začlenění vězňů do společnosti.

„Penitenciární (k podmínkám vězeňství vztážená) psychohygienu může být definována jako integrující se soubor dobře podložených pravidel, rad a doporučení zaměřených především na uchování, případně i zlepšení psychického zdraví vězňů osob (toto zlepšení je signifikantní např. u osob, které ještě před uvězněním měly problémy s drogami).“¹²

Významným přínosem pro penitenciární psychohygienu jsou poznatky vyplývající z práce vězeňských psychologů, kteří pak přímo tuto vědu aplikují v praxi.

1.4.2 Církevní penitenciární praxe

Křesťanství je univerzální celosvětové náboženství. Provází dvě tisíciletí lidské životy a je nedílnou součástí naší evropské kultury. Své místo má ve výchovném působení na vězně od svého vzniku až do současnosti, a to prostřednictvím vězeňských kaplanů, dozorců, vychovatelů, sociálních pracovníků, speciálních pedagogů a psychologů. Je důležité si uvědomit, že i sami kněží byli v mnoha případech vězněni.

Křesťanství pomáhá při hledání a nacházení dobra, ukazuje jak žít podle řádu, je nadčasové a pozitivní. Jeho principy lze uplatňovat ve vězeňství zejména proto, že nabízí řešení krizových či obtížně řešitelných situací v lidském životě. Lze jej pedagogicky využívat v rámci resocializace vězňů.

„Objasnění myšlenky křesťanství pomůže jednak pochopit poslání duchovního v práci s odsouzenými, dále pochopit názory a vírou zdůvodňované požadavky odsouzeného orientovat se v projevech víry různých jiných náboženství a zaujmout k nim odpovídající postoj.“¹³

Je tedy nutné, aby poskytovatelé duchovenské péče byli schopni pružně reagovat na potřeby uvězněných osob, a to i nevěřícím, kdy jim mohou poskytnout útěchu ve formě individuálních rozhovorů, a tím zastoupit práci jiných specialistů (vězeňských vychovatelů, psychologů, speciálních pedagogů apod.)

¹¹ JŮZL, M., *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1

¹² HÁLA, J., *Bolest a naděje vězeňství*, Nakladatelství TRITON, Praha 2007, ISBN 978-80-7387-013-3, str. 32

¹³ JŮZL, M., *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1, str. 18

1.5 Penologie

„Penologie (výraz pochází z latinského poena /péna/, což je možno přeložit jako trest) je aplikovaná integrativní věda o trestech a trestání.“¹⁴ Penologie velmi úzce souvisí s pedagogikou, protože trest je součástí výchovy. Sám Jan Amos Komenský hovoří ve svých dílech o trestech a poukazuje na konkrétní příklady, kdy i fyzický trest lze využít jako výchovný prostředek. Penologie se v současné době zabývá tresty, které jsou ukládaný soudy a vymáhány státní mocí. Jedná se například o peněžitý trest, obecně prospěšné práce, domácího vězení či trest odnětí svobody. Přesný výčet trestů je uveden v § 52 zákon č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. V celém rozsahu je uveden v této práci v kapitole „Trest“.

Bolest je nedílnou součástí trestu, která je spojena s újmou. „Pouze v bolesti se aktivitou subjektu ze špatného, porušeného vytváří nové, lepší.“¹⁵ Ta může spočívat například v peněžitém trestu, kdy odsouzený ztrácí moc nad svými finančními prostředky, které by mohl využívat pro své požitky, ale musí je odevzdat. V případě trestu obecně prospěšných prací musí ve svém volném čase, který by mohl využít pro své koníčky, odpočinek nebo relaxaci, pracovat pro blaho společnosti, a to bez nároku na odměnu. U trestu domácího vězení je zase omezen na volném pohybu, v přesně stanoveném čase, který dříve využíval pro páchání trestné činnosti. Tím nejtěžším trestem a zároveň největší bolestí je trest odnětí svobody, kdy je nejvíce dotčena jeho lidská důstojnost a je omezena svoboda rozhodování. Bolest vyplývající z trestu tedy uvádí do činnosti mechanismus nápravného procesu. V odsouzeném je zapotřebí probudit svědomí, aby si uvědomil, co svým jednáním způsobil. Otevřít mu oči, aby vše pochopil a následně jej přimět, aby upřímně vyznal svoji vinu a přijal odpovědnost za své činy. Důležité je poslední stadium nápravného procesu, a tím je pokání, které se skládá ze dvou částí. Tou první je snaha o narovnání vztahů mezi obětí trestného činu a pachatelem. Zde je velmi nápomocná probační a mediační služba. V některých případech roli mediátorů ve vězeňském prostředí přebírají vězeňští kaplani. Druhá část spočívá ve snaze opětovně začlenit odsouzeného do společnosti. To však vyžaduje velmi citlivý a systematický přístup. „Teprve při dodržení algoritmu výkonu trestu ve všech jeho třech krocích lze oprávněně očekávat vysokou pravděpodobnost plnohodnotného dosažení cíle penologického úsilí, totiž smíření mezi pachatelem a obětí a další život člověka propuštěného z výkonu trestu již v zákonnosti.“¹⁶

Penologie se jako vědní obor stále rozvíjí a snaží se pružně reagovat na konkrétní situaci týkající se kriminálního jednání pachatelů a jejich následného trestu. Kvalitativní výzkum je hlavní metodou pro získávání nových podkladů, které jsou uplatňovány v rámci vytváření algoritmu, který řeší optimální postup při ukládání trestu. V rámci tohoto algoritmu je stanoveno pravidlo, že státy v rámci Evropského společenství neuvádějí trest smrti, protože nelze vyloučit, že by mohlo dojít k justičnímu omylu. Jedním z faktorů je také páté přikázání „Nezabiješ!“, které vychází z křesťanského pohledu na svět. Moderní penologie staví na prvotní místo v rámci resocializace vlastní schopnost a zájem jedince o svoji nápravu, protože jen aktivní zájem na přetvoření sebe samého může dovést odsouzeného až k jeho celkové nápravě.¹⁷

¹⁴ <http://penologie.hala.sweb.cz/>

¹⁵ HÁLA, J., *Bolest a naděje vězeňství*, Nakladatelství TRITON, Praha 2007, ISBN 978-80-7387-013-3, str. 8

¹⁶ <http://penologie.hala.sweb.cz/>, str. 5

¹⁷ Tamtéž

1.6 Trest

1.6.1 Trest z právního hlediska

Trest je všeobecně vnímán jako následek za špatné či protiprávní jednání. V trestněprávní rovině pak jako ochrana společnosti před kriminalitou. Trest i odměna se také používají v edukaci a jsou jedním ze základních výchovných prostředků každého člověka. Trest by měl být pro pachatele citelný, následovat v co nejkratší době po spáchání protiprávního jednání a až na omezený okruh výjimek by měl být jistý.¹⁸

„Z hlediska postavení v systému práva má trestní právo postavení „ultima ratio“ – posledního prostředku, je užíváno teprve tehdy, kdy ostatní odvětví práva již selhala. Trestní právo chrání zpravidla stejné zájmy jako jiné odvětví práva, ale k dosažení právního stavu užívá razantní prostředky – státní donucení – tresty a ochranná opatření.“¹⁹

V rámci problematiky trestního práva a dalších právních morem je trest také někdy označován jako sankce, a to zejména ve vztahu k přestupkovému zákonu č. 200/1990 Sb. a zákonu č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Celkem výstižně byl popsán účel trestu v ustanovení § 23 trestního zákona, zák. č. 140/1961 Sb., který byl platný až do 1. 1. 2010, kdy byl nahrazen trestním zákoníkem, zák. č. 40/2009 Sb.

„§ 23 zák. č. 140/1961 Sb. Účel trestu

(1) Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

(2) Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost.“²⁰

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb. platný v současné době již neobsahuje ustanovení o účelu trestu. Toto rozhodnutí je ponecháno na trestní nauce. Výhodou takového přístupu by mělo být to, že uložený trest bude přiléhavěji odpovídat konkrétním podmínkám jednotlivého případu a bude možné stanovit trest, kterým bude možné dosáhnout požadovaného účelu, a to ve všech jeho aspektech. Trest je „zákonem stanovený právní následek za určité protiprávní jednání, právní následek činu, na němž lpí vina, spočívá v právní újmě a ta je pachatelem činu pocíťována jako zlo a podle vůle zákonodárce má být jako taková přijímána.“²¹

Trestní zákoník v § 13 popisuje trestný čin takto:

„1) Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.

2) K trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.“²²

„Základem trestní odpovědnosti v českém trestním právu je spáchání trestného činu, neboť jen za něj může být osoba pohnána před soud k trestní odpovědnosti.“²³

¹⁸ SOSCHŮREK, J., *Kapitoly z penologie I.*, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-203-6

¹⁹ HEJDA, J. a KOL.: *Vybraná témata kriminalistiky a trestního práva*, VŠE v Praze 2006, ISBN 978-80-245-1163-4, str. 145

²⁰ JELÍNEK, J. a KOL., *Trestní zákon a trestní řád*, Linde Praha 2006, ISBN 80-7201-618-1, str. 37

²¹ <http://www.studentimup.cz/index.php/pravo/trestni-pravo/58-trestni-pravo-hmotne/443-tresty-pojem-ael-trestu-v-trestnim-pravu-system-trest>, dne 15 .1 .2013 v 19:50 hod.

²² ŠÁMAL P. a KOL.: *Trestní zákoník I*, Praha 2009, C. H. Bek, ISBN 978-80-7400-109-3, str. 98

Ve zvláštní části trestního zákoníku jsou uvedeny jednotlivé skutkové podstaty trestných činů a k nim jsou přiřazeny odpovídající tresty. Trestné činy jsou řazeny do jednotlivých hlav podle předmětu chráněného zájmu.

V České republice byl v roce 1990 zrušen trest smrti, a tak nejtěžším trestem je v současné době odnětí svobody na doživotí. Jedná se o výjimečný trest. Druhy trestů jsou uvedeny v § 52 trestního zákoníku:

„1) Za spáchané trestné činy může soud uložit tresty:

- a) odnětí svobody
- b) domácí vězení
- c) obecně prospěšné práce
- d) propadnutí majetku
- e) peněžitý trest
- f) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- g) zákaz činnosti
- h) zákaz pobytu
- i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- j) ztráta čestných titulů nebo vyznamenání
- k) ztráta vojenské hodnosti
- l) vyhoštění

2) Trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li trestní zákon jinak,

- a) nepodmíněný trest odnětí svobody
- b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody
- c) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

3) Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest (§54) „²⁴

Méně závažné protiprávní jednání, které nenaplnuje znaky trestného činu, bývá zpravidla přestupkem ve smyslu přestupkového zákona č. 200/1990 Sb. K odpovědnosti za přestupek postačuje zavinění z nedbalosti, což je zásadním rozdílem proti trestnému činu. Za přestupek je možné uložit sankci, která spočívá v napomenutí, pokutě, zákazu činnosti nebo propadnutí věci. Druhy sankcí jsou rozvedeny v ustanoveních § 11 až § 19 zákona o přestupcích. Mezi další zákony, které pracují s trestem lze uvést například zákon č. 141/1961 Sb. trestní řád, zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

Funkce trestu z hlediska penologie

Ochrana společnosti. Izoluje pachatele před ostatními členy společnosti, čímž je dosahováno vyšší bezpečnosti.

Informační funkce. Trest sděluje, že došlo k porušení pravidel a konkretizuje újmu, která za to bude následovat.

Motivační funkce. Trest by měl vést potrestanou osobu ke zlepšení a nápravě svého chování, takovým způsobem, aby již nedocházelo k recidivě.

Vztahová funkce. Dovoluje vyjádření negativního vztahu mezi subjekty.

Preventivní funkce. Měla by vést k sebereflexi každého jednotlivce ve společnosti a umožnit mu, aby si uvědomil své jednání, které by mohlo vést k případnému trestu.²⁵

²³ ŠÁMAL P. a KOL.: *Trestní zákoník I*, Praha 2009, C. H. Bek, ISBN 978-80-7400-109-3, str. 100

²⁴ ŠÁMAL P. a KOL.: *Trestní zákoník II*, Praha 2009, C. H. Bek, ISBN 978-80-7400-178-9, str. 618

²⁵ SOSCHŮREK, J., *Kapitoly z penologie I.*, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-203-6

1.6.2 Trest v církevním právu

Kanonické právo vymezuje dva druhy trestu. Prvním jsou nápravné tresty, které jsou obsaženy v kánonu 1331 až 1335 CIC (Codex Iuris Canonici) (1983) a pořádkové tresty, které jsou obsaženy v kánonu 1336 až 1338.

Nápravné tresty

Nápravné tresty jsou určeny k nápravě pachatele, kterým může být pouze pokřtěná osoba. Trest spočívá ve zbavení některých duchovních dober, popsanych v kánonu 1312 §1 odst. 1, dokud pachatel neopustí od své zatvzlosti a není absolvován (není mu poskytnuto rozhřešení).

Druhy nápravných trestů

Exkomunikace – jde o zákaz aktivně se účastnit na bohoslužbách, slavnostech a svátostinách, přijímat svátosti a zastávat funkce v církevním úřadu. Právoplatně pokřtěnou osobu však nelze z církve trvale vyloučit.

Interdikt – jedná se o nižší stupeň trestu, než je exkomunikace, a spočívá v zákazu aktivní účasti na bohoslužbách, svátostech a svátostinách. Dříve existoval interdikt místní, který stanovoval území působnosti, kde platila sankce.

Suspenze – u tohoto druhu trestu je vyžadována specialita trestaného subjektu, neboť se týká konkrétního omezení práv spojených s církevním úřadem a moci svátostné. V kánonu 1331 až 1335 jsou uvedeny veškeré suspenze, které je možné uložit a jejich případné výjimky.

Pořádkové tresty

Pořádkové tresty uvedené v CIC (1917), byly dříve označovány jako odvetné. V současné době je však užíván mírnější výraz, a to smírné. Jednotlivé tresty jsou uvedeny v CIC (1983) kánonu 1336 až 1338. Nejedná se však o jejich přesný výčet, protože existuje možnost, že partikulární zákonodárství může stanovit i jiné pořádkové tresty, a to v případě, že nejsou v rozporu s nadpřirozeným cílem církve. Tyto okolnosti jsou popsány v kánonu 1312 §2. Pořádkové tresty jsou určeny hlavně k nápravě církve a nejsou přesně časově omezeny. Záleží na rozhodnutí trestajícího orgánu, který je může uložit na dobu určitou, neurčitou a ve výjimečných případech dokonce i natrvalo.²⁶

Příklady pořádkových trestů:

Zákaz či naopak příkaz pobytu v určitém místě (tzv. konfice); může postihnout jen duchovní a řeholníky. Zbavení moci, úřadu, úkolu, práva, privilegia, zmocnění, výhody, titulu (ne však akademického) nebo vyznamenání, popř. zákaz (i lokálně vymezený) výkonu práv a povinností z nich vyplývajících. Jen tento zákaz může mít povahu samočinného trestu. Přeložení „za trest“ na jiný úřad. Propuštění z duchoven-ského stavu²⁷

1.6.3 Trest z biblického pohledu

Pokud se máme zabývat trestem ve vztahu k biblickým textům, tak je nutné si připomenout desatero přikázání. Normy desatera jsou vzhledem k sankci sice spíše morálně-náboženské než právní, ovšem „v následujících kodifikačních celcích se

²⁶ HRDINA, A., *Kanonické právo*, nakladatelství EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha 2002, ISBN 80-86432-26-2

²⁷ HRDINA, A., *Kanonické právo*, nakladatelství EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha 2002, ISBN 80-86432-26-2, str. 334

*promítají do podrobnějších norem se sankcemi jednoznačně právními. V této souvislosti je nesporné, že příkázání Desatera se stala součástí práva.*²⁸

Tresty uváděné v právních pasážích Tóry musíme posuzovat v kontextu jiných staroorientálních právních řádů. Je zde jako v jiných soudobých právních systémech používána odvěta. Odvěta znamená zabránění do té doby obvyklého vyvražďování celého pachatelova rodu, deuteronomistický kodex výslovně takovou „vendetu“ zakazuje. Ctí se zásada individuální odpovědnosti. Na rozdíl od předcházejících právních řádů se také častěji uplatňuje odškodnění místo odvěty a neexistují zde mrzačící tresty. Další zvláštností byla úprava trestu bití holí. Podle Dt 25,2-3 dá soudce vysázet pachateli počet ran, úměrný jeho provinění, nejvýše však čtyřicet (Chammurapiho zákoník stanovil šedesát ran). Uvedený zákon přitom varuje před pohmožděním a ponižováním delikventa.

Levitský zákon svatosti odlišuje neúmyslné zabití od vraždy (Lv 35,20-29). Pachatel zabití měl možnost odvěte uniknout útekem do jednoho ze šesti levitských azylových měst. Pokud se prokázalo, že šlo o vraždu, byl pachatel azylové ochrany zproštěn. Na neúmyslné ublížení na zdraví se právo odvěty nevztahovalo. Trestem byla peněžitá náhrada a zaplacení výdajů na léčení. Trestné činy v sexuální oblasti však byly trestány přísně. Za cizoložství byli oba pachatelé trestáni ukamenováním.

Pokud jde o majetkové delikty, rozlišuje izraelské právo mezi krádeží, odpovědností za věc svěřenou do úschovy a zaviněným způsobením škody. Za krádež hospodářských zvířat se platila dvojnásobná až pětinasobná náhrada. Za krádež peněz a movitých předmětů se platila dvojnásobná náhrada. Jestliže někdo nechal spást část pole nebo vinice jiného svým dobytkem, zaplatil náhradu ve výši skutečné škody. Za ztrátu věci svěřené do úschovy se platila dvojnásobná náhrada. Škoda způsobená nedbalostí se zpravidla nahrazovala v penězích.

Základ veškerého společenského života Izraele v náboženské víře se projevuje také trestní ochranou proti porušování principů víry. Za zvláštní druh trestného činu s náboženskou podstatou lze považovat neúctu k rodičům. I v tomto případě nastupoval trest ukamenování celou pospolitostí. Byl-li u soudu někdo usvědčen z falešného svědectví, potom ho stihl stejný trest, jaký hrozil obviněnému.²⁹

Jůzl uvádí, že „v židovské filozofii naplňoval trest tři účely: odplatu (trest za zločin), odstrašení (dočasný tvrdý trest, aby pachatele trestných činů odstrašovalo od páchaní další trestné činnosti) a pokání – jako pokus o získání božího odpuštění.“³⁰

Zcela nový pohled na trestání přináší Ježíš v Novém zákoně, který dává přednost milosrdenství před rigidním právem Tóry. *Když však na něj nepřestávali naléhat, zvedl se a řekl: „Kdo z vás je bez hříchu, první hod' na ni kamenem! ... Ježíš se zvedl a řekl jí: „Ženo, kde jsou ti, kdo na tebe žalovali? Nikdo tě neodsoudil?“ (J 8,7.10) Ježíš relativizoval některé náboženské předpisy a byl tvrdým kritikem soudobých náboženských právníků. Běda vám, zákoníci a farizeové, pokrytci! Odevzdáváte desátky z máty, kopru a kmínu, a nedbáte na to, co je v Zákoně důležitější: právo, milosrdenství a věrnost. (Mt 23,23)*

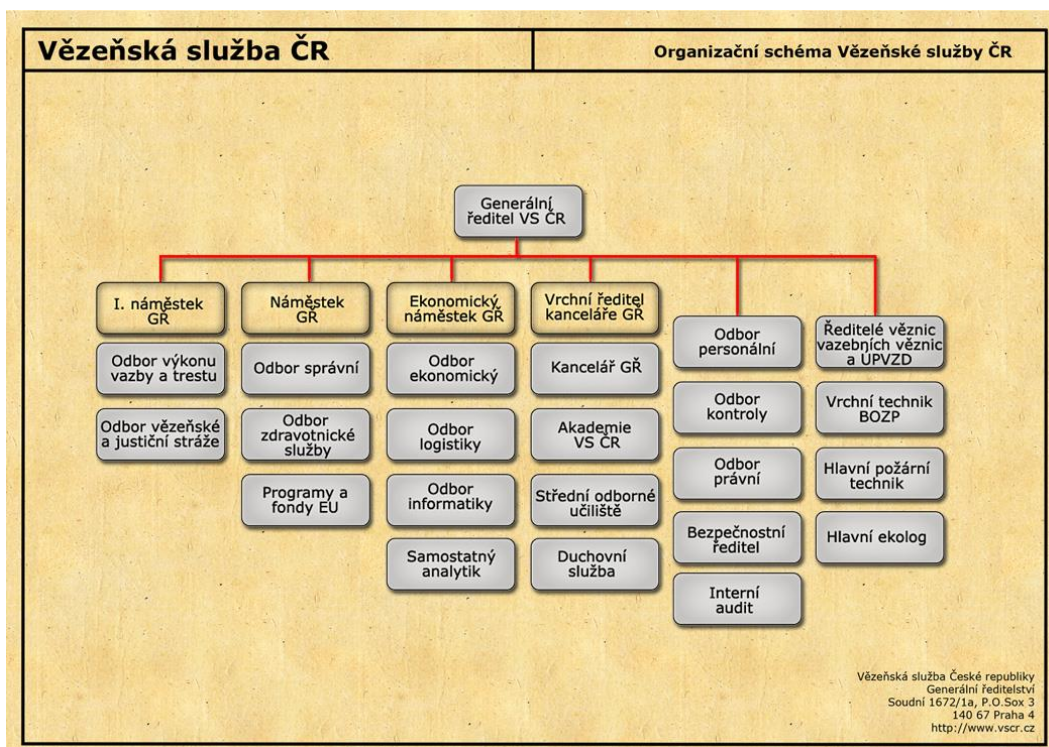
²⁸ TRETERA, J. R.: *Právní dějiny starověkého Izraele*. Dostupné online: <http://specp.prf.cuni.cz/vyuka/izrael.htm>

²⁹ Tamtéž

³⁰ JŮZL, M., *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1, str. 22

1.7 Vězeňská služba a justiční stráž České republiky

Činnost Vězeňské služby a justiční stráže podléhá zákonu České národní rady číslo 555/1992 Sb. ze dne 17. listopadu 1992. Úkoly VS jsou popsány v § 2 uvedeného zákona. V obou případech se jedná o vojensky organizované sbory. Hlavním představitelem VS ČR je generální ředitel, který je jmenován a odvoláván ministrem spravedlnosti. Duchovní služba je v přímé gesci vrchního ředitele kanceláře generálního ředitele.

Podrobné organizační schéma VS ČR (dostupné na : <http://www.vscr.cz/> dne 19. 2. 2014 v 10:30 hod.)

Poskytovatelé duchovenské služby v rámci své činnosti přicházejí do styku zejména s těmito odbory:

Odbor vězeňské a justiční stráže

- **Vězeňská stráž** zajišťuje střežení osob ve výkonu odnětí svobody, výkonu vazby a výkonu zabezpečovací detence. V některých případech může být povolána k výkonu justiční stráže.
- **Justiční stráž** zajišťuje dohled nad pořádkem a kázní v budovách soudů, stáních zastupitelství a ministerstva spravedlnosti. Za určitých podmínek může být i ona analogicky povolána k činnosti vězeňské stráže a pak plní její úkoly.

Odbor vězeňské služby a trestu se zabývá vnitřním chodem věznic a jejich bezpečností. Tímto odborem je řízena mimo jiné činnost jednotlivých specialistů, kdy se jedná o psychology, speciální pedagogy, kteří zajišťují a koordinují volnočasové aktivity, stanovují speciální výchovné postupy. Dále řídí sociální pracovníky, vychovatele, terapeutů a sociology. **Personál vězeňské služby je vystaven značným tlakům ze strany svého zaměstnavatele, kdy na něj jsou kladeny nemalé nároky na dodržování zákonných norem a různých opatření. Přitom je po něm požadováno,**

aby se co nejvíce dokázal přiblížit klientům a nedocházelo ke zbytečnému napětí, které přímo ovlivňuje dynamickou bezpečnost, která spočívá v případné eskalaci násilí či různých nepokojích. Těmto projevům lze předcházet profesionálním přístupem zaměstnanců ke klientům a udržováním psychické rovnováhy.

Ve vazebních věznicích jsou umístěny obviněné osoby v souladu s ustanovením §67 trestního řádu a výkon vazby odpovídá podmínkám stanoveným zákonem č. 293/1999 Sb. řád o výkonu vazby. Vazba má dvě základní formy. Obvinění jsou umístěni v celách nebo ve zmírněném režimu. Ve druhém případě se mohou obvinění za určitých podmínek stýkat a pohybovat po věznici, což snižuje jejich napětí.

Výkon trestu odnětí svobody je realizován v souladu se zákonem č. 169/1999 Sb. Věznice se dělí do čtyř typů podle ostrahy a resocializačních programů na:

- **typ A – s dohledem** (Vězni se mohou volně pohybovat po věznici, většinou pracují mimo věznici. Po pracovní době se za určitých podmínek mohou pohybovat mimo věznici a návštěvy probíhají bez přítomnosti zaměstnanců věznice. Jednou za dva týdny může ředitel věznice povolit návštěvu.)

- **typ B – s dozorem** (Klienti se po věznici většinou pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnanců, ředitel však může povolit volný pohyb uvnitř věznice. Nejčastěji klienti pracují na nestřežených pracovištích mimo věznici, je možné povolit volný pohyb na pracoviště nebo na ošetření. Pod dohledem zaměstnanců se klienti mohou účastnit povolených akcí mimo věznici. Návštěvy jsou většinou bez dohledu zaměstnanců a jednou za měsíc může být povoleno opuštění věznice na 24 hod.)

- **typ C – s ostrahou** (Klienti se v prostorách věznice pohybují organizovaně pod dohledem zaměstnance, v případě plnění pracovních povinností se mohou výjimečně pohybovat po věznici volně. Pracují na střežených pracovištích nebo uvnitř věznice, ale mohou pracovat i na nestřežených pracovištích. V případě stanoveného dohledu nad pracovištěm musí být prováděna kontrola jednou za 45 min. Návštěvy probíhají zejména za přítomnosti zaměstnance. Ve výjimečných případech, jednou za měsíce lze povolit odchod z věznice až na 24 hod.)

- **typ D – se zvýšenou ostrahou** (Ve věznicích se klienti pohybují organizovaně pod dohledem příslušníka, pracovat mohou ve věznici nebo na celách. Dohled nad pracovní aktivitou je nejméně jednou za 30 min. Není povolen volný pohyb klientů po věznici. Návštěvy jsou většinou pod dohledem příslušníka. Ve výjimečných případech lze povolit jednou za měsíce opuštění věznice až na 24 hod.³¹

Samostatné věznice jsou vytvořeny pro mladistvé a ženy. V praxi se pak setkáváme s tím, že jsou v jednotlivých věznicích vytvořené oddělení s různými typy ostrahy. Zvláštní režim je u výkonu detence, kdy je problematika řešena zákonem č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečení detence a o změně některých souvisejících zákonů, který zohledňuje terapeutické a výchovné působení na osoby umístěné v takových ústavech.

Příprava zaměstnanců VS ČR probíhá na Akademii Vězeňské služby, která zabezpečuje základní vzdělání i navazující kurzy, které rozšiřují kvalifikaci jednotlivých zaměstnanců. Základní odborná příprava je v délce osmi až devíti týdnů a absolvuje jí kolem 900 zaměstnanců ročně. 2000 zaměstnanců se účastní dalších specializačních kurzů.³²

³¹ <http://www.vscr.cz/> dne 19. 2. 2014 v 23:30 hod.

³² Tamtéž

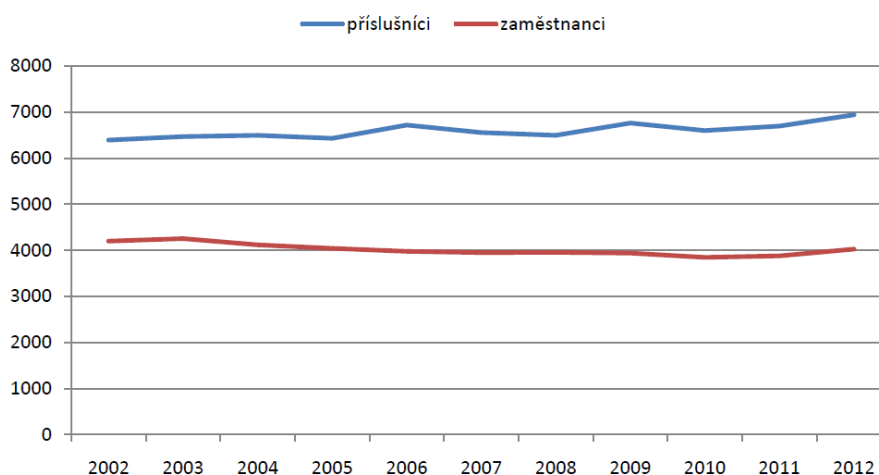
Tabulka č. 1: Personální vývoj zaměstnanců VSČR za období od roku 2002 do 2012

Vývoj fyzického počtu personálu VS ČR (stav k 31 . 12.)

Rok	Příslušníci		Občanští zaměstnanci		Celkem
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	
2002	5815	578	2249	1953	10595
2003	5827	642	2307	1949	10725
2004	5846	649	2220	1898	10613
2005	5786	645	2179	1864	10474
2006	6043	670	2144	1834	10691
2007	5866	687	2147	1805	10505
2008	5794	702	2129	1829	10454
2009	5985	774	2157	1786	10702
2010	5833	766	2083	1765	10447
2011	5914	781	2089	1789	10573
2012	6130	806	2173	1855	10964

(Dostupné na: <http://www.vscr.cz/client data>, dne, dne 20. 2. 2014 v 23:10 hod.)

Graf č. 1: Personální vývoj zaměstnanců VSČR za období od roku 2002 do 2012

(Dostupné na: <http://www.vscr.cz/client data>, dne, dne 20. 2. 2014 v 23:15 hod.)

Z předloženého grafu č. 1 a tabulky č. 1 vyplývá, že za období od roku 2002 do roku 2012 došlo k mírnému nárůstu počet příslušníků VSČR, a to celkem o 369. Z toho bylo 315 mužů a 54 žen. Navýšení počtu příslušníků však sebou přineslo negativní vliv, že ve stejném období došlo ke snížení počtu občanských zaměstnanců, a to o 76 mužů a 98 žen. Celkový průměrný počet vězeňského personálu je ve sledovaném období 10 613.

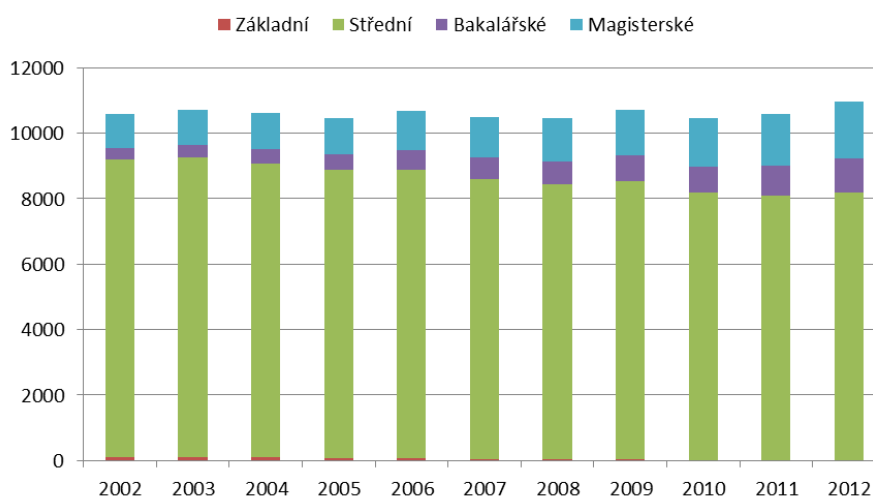
Tabulka č. 2: Počty personálu věznic v období do 2002 do 2012 podle nejvyššího dosaženého vzdělání

Vývoj vzdělanosti personálu VS ČR (stav k 31.12.)

Rok	Základní	Střední	Bakalářské	Magisterské	Celkem
2002	117	9081	342	1055	10595
2003	109	9147	388	1081	10725
2004	94	8964	443	1112	10613
2005	80	8794	488	1112	10474
2006	61	8826	590	1214	10691
2007	53	8545	670	1237	10505
2008	39	8393	718	1304	10454
2009	34	8513	788	1367	10702
2010	24	8149	818	1456	10447
2011	16	8068	934	1555	10573
2012	14	8163	1064	1723	10964

(Dostupné na: na <http://www.vscr.cz/client data>, dne 20. 2. 2014 v 23:20 hod.)

Graf č. 2: Počty personálu věznic v období do 2002 do 2012 podle nejvyššího dosaženého vzdělání

(Vlastní: vytvořeno na podkladech z tabulky č. 2)

Z předložené tabulky č. 2 a grafu č. 2 vyplývá, že za období od roku 2002 do roku 2012 došlo k průběžnému nárůstu vzdělanosti vězeňského personálu, kdy statistická data nasvědčují tomu, že se zřejmě nejednalo o pouhou výměnu personálu, ale systematické vzdělávání. Toto je nejvíce patrné v oblasti nárůstu vysokoškolsky vzdělaného personálu.

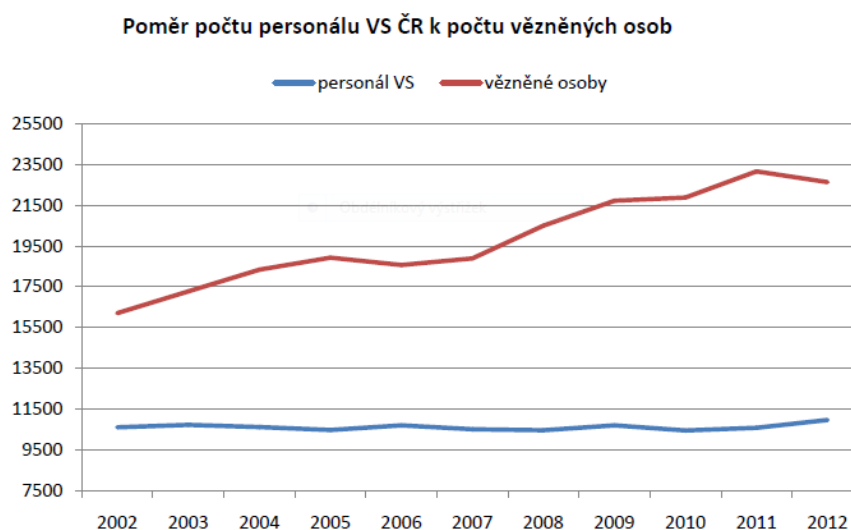
Tabulka č. 3: Statistické údaje o počtech obviněných a odsouzených osob za období od roku 2002 do 2012

Vývoj stavu vězňených osob v období 2002-2012

Druh omezení	Stav k 31.12.										
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Obvinění	3 384	3 409	3 269	2 860	2 399	2 254	2 402	2 360	2 443	2 613	2 183
Odsouzení	12 829	13 868	15 074	16 077	16 179	16 647	18 100	19 371	19 449	20 541	20 429
Celkem	16 213	17 277	18 343	18 937	18 578	18 901	20 502	21 731	21 892	23 154	22 612

(Dostupné na <http://www.vscr.cz/client data>, dne 15. 4. 2014)

Graf č. 3: Poměr počtu personálu VS ČR k počtu vězňených osob

(Dostupné na <http://www.vscr.cz/client data>, dne 15. 4. 2014)

Z předložené tabulky č. 3 a grafu č. 3 vyplývá, že v období od roku 2002 do roku 2012, došlo k nárůstu celkového počtu uvězněných osob z 16 213 až na 23 154, tedy o 6 941 osob, zatímco počet personálu věznic se stále průběžně pohyboval kolem 10 613 osob. V roce 2011 tedy došlo k 30 % nárůstu počtu uvězněných osob vůči roku 2002, ale počet personálu se nezměnil. Z tohoto tedy vyplývá, že muselo zákonitě dojít ke snížení kvality poskytovaných služeb.

Dynamická bezpečnost

„Dynamickou bezpečnost můžeme definovat jako bezpečnost dosahovanou průběžným monitorováním a pozitivním ovlivňováním psychosociálního klimatu konkrétní věznice zejména prostřednictvím intenzivní a všestranné komunikace vězeňského personálu s vězňenými osobami zaměřené na řešení problémů.“³³

Základní podmínkou pro to, aby byly dosahovány co nejlepší výsledky v rámci zacházení s vězni, je důležité, aby bylo úzké a funkční propojení mezi třemi principy, a to humanizací, účinností a bezpečností. K zásadním změnám v přístupu k vězňům

³³ HÁLA, J., *Bolest a naděje vězeňství*, Nakladatelství TRITON, Praha 2007, ISBN 978-80-7387-013-3, str. 67–68

došlo v roce 1994, kdy byla sjednána Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Úmluva byla jasným signálem pro nadcházející změny ve vězeňství, které spočívaly v prosazování principu humanizace. Československá republika se již v té době zavázala k plnění úmluvy. Dalším významným krokem v humanizaci bylo vyhlášení svátku „Světový den vězně“, což učinil 9. července 2000 papež Jan Pavel II. a tím dal jasně najevo názory církve. V moderním vězeňství je nutné klást důraz na účinnost, kterou lze sledovat dlouhodobými výzkumnými projekty zaměřenými na rozdíly mezi klienty, kteří prošli kvalitním programem zacházení a těmi, kteří do nich nebyli vůbec zařazeni. Takové studie jsou aplikovány v USA a silných evropských státech. V České republice v současné době nejsou vhodné podmínky pro realizaci obdobných studií, zejména proto, že byl zrušen penologický ústav.

2 Pohled do historie vězeňství

První zmínky o poskytování duchovenské služby lze najít již na počátku křesťanství. Například v biblických textech Skutky apoštolů se objevují rozhovory sv. Pavla se žaláříkem, ve kterých se dokonce přímo hovoří o zvěstování evangelia. „*Oni mu řekli: „Věř v Pána Ježíše, a budeš spasen ty i všichni, kdo jsou ve tvém domě. A začali jemu i všem v jeho domácnosti zvěstovat slovo Boží.“* (Sk 16,31)³⁴ Sv. Pavel žaláříkovi vydává svědectví o Bohu a svým přístupem jej chrání před sebevražednými úmysly, kterými chtěl řešit své profesní pochybení. Již z těchto textů je patrné, že se jedná o poskytnutí duchovní podpory každému, kdo ji potřebuje, bez rozdílu, zda jede o vězně nebo žaláříka. Smyslem je poukázat na Boží milosrdenství, které je určené pro každého.

Prvotní křesťané byli často pro svoji víru vězněni a odsouzeni k trestu smrti. Jejich víra jim však dávala naději ve spasení a posmrtný život.

Pokud má být smyslem trestu převýchova a náprava konkrétního jedince, tak je nutné, aby prošel komplexním výchovným procesem. Tuto skutečnost může vysledovat již v prvním století našeho letopočtu, kdy správce Bythinie Plinius navrhl císaři Trainusovi, aby uvěznění křesťané byli vedeni k návratu ke staré víře, což jednoznačně nasvědčuje tomu, že museli být podrobeni určitému stupni edukaci. K zásadní změně postoje vůči křesťanům došlo až po roce 313 n. l., kdy vznikla dohoda mezi římským císařem Konstantinem I (císařem Západu) a Luciánem, který byl císařem Východu. V té době bylo křesťanství uzákoněno, začalo pronikat do státního aparátu a ovlivňovat běh celé společnosti. Císař Konstantin mimo jiné zavedl do vězeňství důležité opatření, kdy přikázal, aby muži byli odděleni od žen. Zvýšil se zájem o zdraví vězňů a také jim byla poskytována duševní útěcha. Což bylo následně i zakotveno v Nicejském koncilu, ze kterého vyplynulo, že co nejčastěji mají do věznic chodit jáhnové, kněží, biskupové, kteří mají pomáhat vězňům překonávat jejich psychické obtíže a naslouchat jim.

První systematickou duchovní službu poskytovanou vězňům zakotvenou v právních normách lze nalézt v Justiniánově kodexu vytvořeném kolem roku 530 n. l., kde je stanoven příkaz, aby byl biskupům umožněn vstup do věznic. Biskupové pak byli povinováni dohlížet na zacházení s vězni a upozorňovat na nevhodné chování dozorců. Dokonce byla stanovena případná sankce za špatné zacházení s vězni, a to až do výše dvou liber zlata.

S příchodem středověku se však zájem církve o vězně pomalu začal vytrácet a trest se opět přiblížil více k pomstě než převýchově. Soudní pravomoc byla svěřena do rukou feudálů, kteří mohli neomezeně rozhodovat o trestech v rámci svého území. Vzhledem k tomu, že náklady na vězně byly poměrně velké, tak většinou jejich uvěznění netrvalo příliš dlouho. Často byly využívány tresty smrti nebo různé druhy zmrzačení. Tortura byla zcela běžnou součástí trestního řízení až do 18. století, a to i v českých zemích.

V 16. století se ve Francii začali pečovat o vězně kuráti, kteří byli financováni biskupem. Velkou zásluhu na tom měl biskup Hugo Latimer. Kuráti, kteří měli na starost konkrétní věznice, se později přejmenovali na kaplany. Ve středověku byly učiněny pokusy o zavedení klášterního způsobu života do věznic, kdy dodržováním předepsaných stanov a zejména pak naprosto striktním dodržováním ticha mělo být dosaženo nápravy odsouzeného. V 18. a 19. století byly tyto metody opět využívány v některých věznicích zejména v USA.

³⁴ Bible, Písmo sv. Starého a Nového zákona, Praha: Česká biblická společnost, 1998, 11 vydání, ISBN 80-85810-19-0, str. 130

V Anglii v 18. století byl přijat trestní zákon, ve kterém jsou již přímo uvedeny povinnosti zaměstnanců věznic a kaplanů, což významným způsobem upevňovalo jejich pozici. Dokonce se v té době začínala formovat spolupráce mezi vězeňskými kaplany a laiky, kteří byli ochotni spolupracovat při poskytování duchovenské péče vězňům. Také se začaly objevovat různé organizace a spolky, které poskytovaly charitativní pomoc.

V českých zemích, došlo ve vězeňství k zásadním změnám díky trestnímu zákoníku Josefa II, kdy zejména jeho novela z roku 1791 zcela jednoznačně poukázala na to, že trest nemá jen formu zastrášení a odplaty, ale má se jednat o cílenou výchovu, která povede k celkové nápravě vězně. Převratnou událostí bylo přiznání práva na pravidelnou teplou stravu, lůžko a příkrývku. Koncem 18. století začínali vznikat zemské věznice a trestnice, do kterých již zcela pravidelně docházeli římskokatoličtí kněží z místních farností a poskytovali svátosti a sloužili mše. Zabezpečovali výuku náboženství a také poskytovali aktivní duchovní útěchu odsouzeným k trestu smrti.

Od roku 1852 za vlády Rakouskouherské monarchie nabytí platnost nový zákon o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl platný až do roku 1950. Ve věznicích se přistoupilo k výuce, kterou se zpočátku nejvíce zabývali kněží, ale byli jim nápomocní i světské učitelé. Jednalo se o výuku náboženství, literatury a zpěvu. Vězni byli pravidelně přezkušováni a výsledky pak sloužily pro rozhodnutí, zda se bude muset vězeň dále vzdělávat nebo ne. V té době byly vytvořeny vězeňské knihovny. Vzájemná spolupráce justice s vězeňskými kaplany se stále prohlubovala a v roce 1854 byl dokonce duchovní úřad Svatováclavské trestnice požádán o to, aby se vyjádřil k duševnímu stavu vězně a vyhodnotil jeho nebezpečnost, protože se jednalo o zákeřného vraha. Významnou postavou českého vězeňství byl kněz František Josef Řezáč, který od roku 1847 působil ve Svatováclavské věznici v Praze a do současné doby jsou jeho zkušenosti a postoje uplatňovány ve vězeňství. Podrobněji se budeme jeho osobou zabývat samostatné kapitole.³⁵

V období od roku 1918, kdy vznikl samostatný Český stát, až do německé okupace v roce 1938 nedošlo takřka k žádným zásadním změnám v českém vězeňství. Vzniklo několik nových krajských a okresních věznic, které však měly svůj základ již z období před rokem 1918. Ze strany JUDr. Emila Lány byly navrženy nové přístupy k práci s pachateli, nebyly však zapracovány do zákonných norem týkajících se vazby nebo výkonu trestu, neboť ty zůstaly stejné až do roku 1950. Pouze byly doplněny různé vyhlášky ministerstev, které řešily problematiku vězeňství. K určitému pokroku došlo kolem roku 1930, kdy byly vytvářeny ústavy pro zacházení s nenapravitelnými delikventy, donucovací pracovny, ale i nejmírnější polepšovny. Rozšířily se možnosti poskytované duchovní služby, kdy do věznic začali chodit kromě zástupců katolické církve i členové jiných církví, které byly uznány státem. Nejaktivnější byly řeholní řády sv. Františka a Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Z komplexního pohledu byla velmi významná činnost Řádu sester sv. Karla Boromejského, protože právě jemu byl v roce 1854 svěřen dohled nad pražskou hradčanskou trestnicí. Uvedený řád vybudoval v Řepích novou budovu, která byla využívána jako sirotčinec. Později se z něj stala ženská věznice, která patřila pod Svatováclavskou trestnici. V té době tam působil 30 – 40 řeholnic, které byly náležitě vzdělané jak pedagogicky tak i po právní stránce. Sestrám se podařilo spojit prakticko-teologický i penitenciární přístup, což přineslo dobré výsledky.

³⁵ MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007

Po dobu okupace došlo k omezení duchovenské činnosti ve věznicích, kdy se aktivita zúžila výhradně na organizování bohoslužeb, s výjimkou židovských, které byly zakázané. V roce 1945, po ukončení druhé světové války se objevily snahy, aby vězeňství navázalo na předválečný stav. To se však nepodařilo. Od roku 1948 byly převzaty metody využívané v Sovětském svazu a přístup k vězňům se značně zhoršil. Za doby vlády totalitního režimu došlo ke zrušení pracovních míst vězeňských kaplanů a náboženská činnost byla prohlášena za nezákonnou. Dne 2. 7. 1951 byla vnitřním řádem věznic zakázána účast vězněných osob na bohoslužbách. Duchovní aktivity se zásadním způsobem omezily, ale částečně přetrvávaly díky tomu, že v 50. a 60. letech se dostalo do vězení velké množství duchovních, kteří si poskytovali duchovní útěchu navzájem a také svým spoluvězňům. Někteří duchovní s nadsázkou označovali své uvěznění za dlouhodobý koncil. „*Takový koncil bychom nikdy nedokázali zorganizovat, na kterém by byli zástupci z tolika oblastí církevního života, a aby trval celou řadu let, nepřetržitě ve dne v noci.*“³⁶ V rámci povinných pracovních aktivit si uvěznění kněží nacházeli prostor mezi kontrolami bachařů na výuku cizích jazyků, různé přednášky o literatuře a teologické diskuze. Společné rozhovory probíhaly za všech možných okolností, ať se jednalo o vycházky nebo i volné chvílky na společných celách. Pro vězně je nejtěžší zkouškou samota. Ti vězni, kteří byli duchovně založení, měli oproti ostatním velkou výhodu v tom, že měli k dispozici modlitbu, která jim pomáhala překonávat pocit osamění, protože se mohli svěřit se svými starostmi Bohu. Také je držel pocit, že jsou pronásledováni pro víru, a zato přeci stojí trpět. V padesátých letech 20. století byly snahy o to, aby uvěznění kněží neměli kontakt s ostatními kriminálními vězně, protože byli považováni za třídní nepřitele a mohli svoji vírou narušovat výchovný proces uplatňovaný ve věznicích.

„*Římskokatolická církev v důsledku pronásledování komunistickým režimem získala osobnosti, kterým dlouhé roky věznění přinesly hlubokou víru, moudrost, často i otevřenost vůči jiným konfesím. Někteří z těchto lidí se v sedmdesátých letech vrátili k duchovenské činnosti, ať již se státním souhlasem, či bez něj a tajně. Jejich svědectví a síla jejich osobností se staly vzorem a inspirací pro desítky lidí věřících i nevěřících. Na otázku, zda katolická církev jako taková obstála v letech komunistické nadvlády, je však mnohem těžší najít odpověď*“³⁷

V roce 1967 vznikl penologický výzkumný ústav, který vedl PhDr. Jiří Čepelák, CSc. Na Vysoké škole Sboru národní bezpečnosti v Praze, v roce 1980 vznikla i katedra Penologie, což vedlo k určitým změnám v přístupu k vězňům, ale nebyl zde prostor pro duchovní práci. Vězeňství plnilo poměrně důležitou úlohu i v ekonomické rovině, neboť vězni byli využíváni v těžkém průmyslu a důlních aktivitách. Nebyl skoro žádný prostor pro jejich výchovnou činnost nebo volnočasové aktivity. Ke změně k lepšímu došlo až v roce 1989 po svržení totalitního režimu, kdy opět bylo umožněno poskytovat duchovenskou službu ve věznicích.³⁸

V této kapitole jsem se rozhodl představit dva muže, kteří se zabývali teologií, filozofií, byli velmi schopní a pracovití, ale i přesto se během svého života sami stali vězni. Neztratili však svoji víru v Boha a svým jednáním a činy přispěli k humanizaci vězeňství.

³⁶ SYNEK, J., *Svobodní v nesvobodě*, Vyšehrad, spol. s r.o., 2013, ISBN 978-80-87211-76-2, str. 135

³⁷ Tamtéž, str. 239

³⁸ MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007

2.1 Boëthius

Boëthius, celým jménem Anicius Manlius Torquatus Severinus Boëthius, žil v letech 480 až 525, byl římským aristokratem a křesťanem. Měl velmi dobré vzdělání, mluvil plyně řecky, měl znalosti latinské, řecké literatury a filozofie. Celý život se zabýval překládáním řeckých textů a jejich komentáři. Zabýval se zejména Aristotelovými texty o logice. Stal se také blízkým rádcem ostrogótského krále Theodoricha a zastával významnou funkci ve státní správě. Později se stal obětí spiknutí a byl obžalován z velezrady.³⁹

Před svou smrtí byl uvězněn v Pavii. Svoji těžkou situaci ve vězení řešil vírou v Boha, kdy vedl rozhovory se zhmotnělou filozofií, která jej utěšovala, že ho dovede až do jeho pravé vlasti. V jeho díle *Útěcha z Filosofie*, je patrné, že Boëthius byl silně věřící křesťan, znalec Platóna a Aristotela. Ve svém spise dokázal uplatnit myšlenky antických myslitelů, které jsou do současné doby považovány za významné, a zároveň předložil svoji úvahu, že Bůh je nejdokonalejší jedno, samo v sobě, naprosto ucelené a soběstačné.⁴⁰

Boëthius spatřuje věčnost Boha v nepomíjející stálé přítomnosti všeho, co se děje, co se stalo, i v tom, co se stane. Boží prozřetelnost je podle jeho mínění stálou všudypřítomností.

„Z Boha se utvořil počátek a původ všech věcí na světě. Po Bohu, který jediný má čistý rozum (intelligentia), přijde člověk s nižším, lidským rozumem (ratio), za ním bytosti způsobilé představování (imaginatio) a jako poslední živočichové jsou ti, kteří mají jen smysly způsobilé ke smyslovému vnímání (sensus). Lidské tělo je pouze vězením duše; dokud je v něm duše zavřená, je slabá a nemůže se povznést výše. A proto se má každý snažit, aby ze sebe sňal pouta těla.“⁴¹

Boëthiovy myšlenky jsou po dlouhá staletí zásadním přínosem pro církev a vězně, protože poukázal na to, jak překonávat psychické i fyzické strádání ve vězení a přitom neztratit naději.

„Je jím pokorné obrácení se k Bohu, jakási interiorizace, zvnitřnění a jak píše Boëthius, osvobození duše. Neznamená to kapitulaci člověka a jeho celkové odevzdání se osudu, ať je vinen či nevinen.“⁴²

Z historie, odborné literatury nebo různých pověstí jsou nám známé příběhy, kdy někteří vězni svoji hlavní aktivitu zaměřili na útěk a hledají v tom nový a mnohdy i jediný smysl svého bytí.

„Pro mnohé však byla, je a bude útěchou z bezvýhodného prostoru duševního i tělesného – víra. Neboť duši a její víru nelze spoutat, uvěznit, zničit. Víra posilovaná knězem a jeho pastorační činností pomohla přežít mnoha – a leckdy nevině uvězněným – lidem. Ať již kněží byli sami vězňeni a poskytovali si pomoc a duchovní oporu, posilovali se navzájem i ostatní spoluvězně – či z pozice kněze vězeňské duchovenské služby.“⁴³

„Proto zůstává lidem nezkrácená svoboda vůle a volného rozhodování a nikoli nespravedlivé zákony určující odměny a tresty za činy vycházející ze svobodné vůle, prosté všeho nátlaku. Trvá též Bůh, který se na vše dívá shůry, vše ví napřed. Stále

³⁹ VOCHOČ, O, *Kniha filozofie*, Knižní klub v edici Universum, Praha 2013, ISBN 798-80-242-3912-5

⁴⁰ JŮZL, M., *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1, str. 15

⁴¹ Tamtéž

⁴² JŮZL, M., *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1, str. 16

⁴³ Tamtéž

*přítomná věčnost jeho vidění splývá v jeho s našimi budoucími činy a ta uděluje dobrým odměny, zlým pak tresty. Ne nadarmo skládáme na Boha své naděje a modlitby, které, jsou-li řádné, nemohou být neúčinné. Odpírejte tedy neřestem, pěstujte ctnosti, těšte se dobrou nadějí a vysílejte k nebi pokorné modlitby! Nechcete-li před tím zavírat oči, máte mnoho naléhavých důvodů žít řádně a šlechetně, poněvadž jste stále na očích vševědoucemu!*⁴⁴

2.2 František Josef Řezáč

František Josef Řezáč se narodil 6. ledna 1819 v Poleradech. Vystudoval gymnázium, na to navázal dvouletým studiem filozofie, které bylo nutnou přípravou pro vysokoškolské studium. V roce 1843 byl vysvěcen na kněze a dokončil studium teologické fakulty a působil na středočeských farách jako kaplan. V roce 1848 získal doktorát z filozofie, a protože byl v úzkém styku s představiteli českého národního obrození, byl na krátkou chvíli uvězněn. Věnoval se nevidomým v ústavu sv. Rafaela v Praze, kde působil jako administrátor. V roce 1847 se stal kooperátorem na faře svatého Václava na Zderaze při pražské trestnici. Jednalo se o největší zemskou trestnici, kde bývalo umístěno 1300 až 1600 vězňů, kteří se dopustili nejzávažnějších zločinů a provinění. V tomto prostředí se značně šířily infekční onemocnění, které ohrožovala zdravotní stav samotných vězňů, ale i personálu. Mezi povinnosti administrátora patřilo vykonávání kněžského povolání, přijímání vězňů, jejich výuka, uklidňování a hodnocení jejich chování. Kněží nabádali vězně, kterým končil trest, a byli propuštěni, aby se již nevraceli k původnímu způsobu života a změnili své chování. V kostele, který byl součástí trestnice, probíhaly mše i několikrát za den, společně s kázáním a promluvami. Během měsíce bylo provedeno kolem 300 zpovědí. Mezi nejčastěji udělovanými svátostmi byla svátost umírajícímu, neboť průměrně zemřelo ve věznici kolem 150 vězňů za měsíc.

Řezáč napsal knihu *Vězeňství v posavadních způsobech svých s návrhem o zdárnějším trestání a polepšování zločinců*, kterou v roce 1852 vydal na vlastní náklady. Uvedený spis je jedním ze základních podkladů pro české humanizované vězeňství a je považován za základ české penologie. V roce 1995 byl spis opět publikován a velmi kladně vnímám pro svoji humanizační hloubku.

Řezáč zastával názor, že vhodnou prevencí, zaměřenou na výchovu mládeže a vzděláváním dospělých lze předejít nárůstu počtu delikventů, kteří se pak dostávají do věznic. Podle jeho mínění je to snazší způsob než následná převýchova vězňů, kteří už mají své patologické jednání zažit⁴⁵. Řezáč se zajímal o výchovatskou a sociologickou problematiku a hodlal takto získané poznatky uplatňovat ve své práci. Kritizoval v té době používané přístupy k výuce vězňů, které vycházely zejména z německého přístupu, který byl uplatňován i v běžném školství a jevil známky značné tvrdosti. Poukazoval na nutnost humanistického přístupu, který měl mít zásadní vliv zejména na prvotrestané. Zastával názor, že je zapotřebí s vězni pracovat již během jejich uvěznění, aby ve věznicích nedocházelo k jejich dalšímu mravnímu úpadku, ale naopak k jejich polepšení. Podle jeho tvrzení patří vzdělanost, rodinné poměry a náboženská orientace mezi významné vnější faktory, které přímo ovlivňují vývoj člověka a mohou vést až k jeho kriminálnímu jednání. „*Proto kde věznice nevedou, k opravdovosti, k pracovitosti, k poslušnosti, k probuzení citu mravního a k povznesení*

⁴⁴ JÚZL, M., *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1, str. 17

⁴⁵ UHLÍK, J., *F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*, příloha časopisu České vězeňství č. 2/1997, Praha, VSČR

*mysli zbožné, opět a opět kárance své přijímati musí.*⁴⁶ Další jeho penologicky významný spis byl *Vězeňství*, ve kterém upozorňuje na nutnost komplexního a systematického působení na vězněnou osobu za využití jednotlivých výchovných prostředků. Stejně tak kladl velký význam na postpenitenciární péči. Řezáč také uskutečnil studijní cestu po brněnských věznicích a hlavních rakouských věznicích, kdy nashromáždil podklady pro sepsání dalšího spisu týkajícího se vězeňství, ze kterého je již zcela patrné, že se zaměřil na speciální pedagogiku a hledal metody, které jsou uplatnitelné v praxi pro dosažení trvalejší nápravy a výchovy vězňů. V roce 1855 se podařilo Řezáčovi po předchozích nesnázích vydat první číslo časopisu *Škola a život*, ve kterém se snažil zabývat problematikou školství a poukazoval na novohumanistické výchovné ideje spojené s filozofií Bernarda Bolzano.

V roce 1861 se stal Řezáč poslancem zemského sněmu za okresy Mladá Boleslav a Nymburk. K tomu byl ještě členem pražské Městské rady. Svoji činnost zaměřil zejména na vytvoření funkčního školského systému, včetně reálek a gymnázií. V roce 1866 pak odešel z veřejného života a znovu se vrátil ke kněžské službě na faře v Litni. Jeho návrat mu však přinesl řadu neshod s farníky. Umírá v roce 1879 nepochopen a osamocen.⁴⁷

Lze konstatovat, že práce a literární díla Řezáče jsou významným přínosem pro vězeňství, penologii a do současné doby jsou některé jeho metody využívány při edukaci vězňů, zejména s ohledem na velkou humanizační hloubku jeho úvah a postojů. Jedná se o nadčasové dílo, které je dobrým základem pro každého, kdo chce profesionálně a lidsky pracovat s vězni. Dílo *Vězeňství* obsahuje kvalitní teoretický základ, který je vhodným způsobem doplněn praktickými zkušenostmi, které jejich autor získal v rámci uskutečněných cest po vězeňských zařízeních v celé monarchii. Řezáč zaujal záporné stanovisko k systému mlčení, který byl využíván k tomu, aby vězni měli dostatečný prostor ke zpytování svědomí, kdy údajnou výhodou tohoto systému měla být ochrana vězně před možnou mravní nákazou od ostatních vězňů. Stejně tak odmítá deportaci, která byla využívána ve Francii a Velké Británii. Naopak kladně vnímá Genfské třídní soustavy, kdy vězni jsou rozděleni do čtyř tříd podle míry jejich narušení. Do první třídy jsou zařazeni těžcí zločinci, do druhé prvovězňeni za závažnější trestné činy. Třetí třída je nazývána motivační, protože se v ní setkávají ti jedinci, kteří již dosáhli určitého zlepšení. Čtvrtá třída je určena pro mladistvé a polepšené. Zcela se ztotožňoval s Filadelfským systémem, který je postavený na principu, že vězni jsou ubytováni samostatně, ale mohou se setkávat při práci a výuce. Zaujímal také kladné stanovisko k výkonu trestu na farmách v údolí Mettray, poblíž města Tours, kde byli vězni ubytováni v domcích po 40 lidech. Tito vězni pracovali na polích a dílnách, navštěvovali společnou výuku náboženství a byly jim vštěpovány morální zásady.

Řezáč zastává názor, že by ve věznicích nemělo docházet k dalšímu zkažení vězňů, ale jejich polepšení. Podle jeho mínění lze uvést tři základní stránky věznic.

„Základní stránky

- 1. občansko-zákonní (zahrnuje architekturu i způsob ubytování tak, aby byly zachovány jak bezpečnost tak zdravotní i hygienická nezávadnost)*
- 2. nábožensko-mravní, zabezpečenou školou, chrámem a knihovnou*

⁴⁶ UHLÍK, J., *F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*, příloha časopisu *České vězeňství* č. 2/1997, Praha, VSČR, str. 29

⁴⁷ Tamtéž

3. *vychovatelská stránka pak obsahuje dobré „třídění“ – tedy diferencované ubytování, přiměřené zaměstnání, dobrý domácí řád, správnou dohlídku a rádnou kázeň.*⁴⁸

Páter Řezáč ve svém díle *Vězeňství* popsal předpoklady, kterými by měli disponovat zaměstnanci věznic. Cíleně se pak zaměřil na duchovní, kteří mají poskytovat duchovní služby ve věznicích. Podle jeho názoru by měl být vězeňský kaplan všeobecně vzdělaný se zaměřením na filozofii a pedagogiku. Teologii nemá vnímat pouze jako vědní obor, ale musí jí být schopen přímo využívat v polepšování vězňů a k léčení duchovnímu. Musí mít dostatečné znalosti z oblasti vězeňství, trestního řízení, forenzní psychologie a související legislativy. *„Za povahové vlastnosti nutné pro práci mezi vězni staví sice příznivost, sdílnost a útrpnost, ovšem ruku v ruce s přísností a pevností, bez převahy jedné nebo druhé strany. Nezbytné jsou pevné mravní a náboženské zásady, ale i důvěra v Prozřetelnost a lidstvo samo.“*⁴⁹ Dále vyzdvihuje opatrnost, která má chránit vězeňského kaplana před nedůvěrou i lehkověrností. Důležitý je i jeho dobrý zdravotní stav. Přímé působení na vězně pak shledává v aktivitách veřejného i individuálního vyučování, náboženských cvičení, jejichž součástí je zpěv a modlitba, kázání, zpověď a eucharistie.

⁴⁸ MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007

⁴⁹ MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007, str. 18

3 Duchovní služba v českých zemích od roku 1989 do současnosti

Dne 17. listopadu 1989 došlo v naší zemi ke změně politických poměrů, které umožnily, aby mohla být opět poskytována duchovní služba ve věznicích. Náhlé uvolnění dosavadních poměrů však sebou přineslo i obavy, a to hlavně u zaměstnanců věznic, kteří byli spjatí s bývalou garniturou, protože se báli, že by mohli být propouštěni, nebo kriminalizováni. Jejich obava vyplývala z toho, že někteří z nich vědomě podporovali a napomáhali stavu, který popíral minimální pravidla OSN pro zacházení s odsouzenými a nerespektoval Doporučení Rady Evropy č. 87/3, která stanovovala vězeňská pravidla, určená pro ministry členských států a mimo jiné také upravovala přístup vězňům k náboženským úkonům a zaručovala jim náboženskou svobodu. Situace byla ještě náročnější tím, že v devadesátých letech 20. století docházelo k častým nepokojům ve věznicích, které byly spojené s širokou amnestií vyhlášenou tehdejším prezidentem Václavem Havlem.

V březnu 1990 došlo ke společné schůzce mezi duchovními, ze státem uznávaných církví a zástupci ministerstva vnitra. Schůzka proběhla v Praze v modlitebně Evangelické církve v Ječné ulici. Na základě jednání byli ustanoveni jednotliví duchovní, kteří pak bez jakékoliv průpravy přicházeli do vězeňského prostředí a tam poskytovali duchovenskou službu. Vzhledem k tomu, že situace byla značně nepřehledná a množily se různé problémy, tak ministerstvo vnitra v roce 1991 připravilo čtrnácti denní kurz, který měl napomoci při orientaci duchovních ve vězeňském prostředí a poskytnout jim odborné rady. Koordinací první pracovní skupiny dobrovolných duchovních v českých věznicích byl pověřen farář Českobratrské církve evangelické Mgr. Bohdan Pivoňka, na základě rozhodnutí předsedy Ekumenické rady církví, synodního seniora Českobratrské církve evangelické Mgr. Pavla Smetany. V roce 1993 se stal Mgr. Bohdan Pivoňka koordinátorem duchovní služby na generálním ředitelství Vězeňské služby ČR. Mezi první poskytovatele duchovenské služby v Čechách patřil například Ing. Ondřej Lupták, CSc. Na Moravě to byl jezuitský kněz František Lízna. Počáteční služba byla živelná a značně nekoordinovaná. Dokonce se objevovaly ze strany poskytovatelů duchovní služby i přezíravé postoje k zaměstnancům věznic, neboť byli vnímáni jako zastánci totalitního režimu.

V současné době je vězňům poskytována duchovenská péče v zásadě dvěma subjekty. Jedním je občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče, kdy se jedná o sdružení dobrovolníků, jehož členy jsou však i profesionální vězeňští kaplani. Druhým subjektem je Vězeňská duchovní služba, která spadá pod gesci generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky a vykonává jí 36 vězeňských kaplanů.

Významným krokem vpřed byla dohoda, která byla sepsána dne 7. ledna 1994 ještě před založením VDP. Dohoda vznikla mezi Vězeňskou službou ČR, arcibiskupem ThDr. Miloslavem Vlkem, předsedou Ekumenických církví Mgr. Pavlem Smetanou a představitelem Ekumenické rady církví Mgr. Bohdanem Pivoňkou. Na základě dohody pak vznikl interní právní akt – Nařízení generálního ředitele č. 3/1994, které je závazné pro Vězeňskou službu ČR. Jednoznačnou výhodou bylo to, že byl konečně stanoven řád, který upravoval vstup poskytovatelů duchovenské služby do věznic, kdy se muselo jednat o osoby pověřené jednotlivými církvemi. Na základě NGR č. 3/1994 bylo založeno sdružení Vězeňská duchovenská péče.⁵⁰

⁵⁰ MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007, <http://www.vdpcr.eu/kdo-je-kdo.html>, dne 10. 2. 2014 v 16:25 hod.

3.1 Vězeňská duchovenská péče

„Vězeňská duchovenská péče je dobrovolným sdružením křesťanů – duchovních i laiků, kteří byli vedením svých církví pověřeni duchovenskou službou ve věznicích a vazebních věznicích Vězeňské služby České republiky a v obdobných zařízeních, pečujících o adaptaci vězňů a propuštěných, nebo se jiným vhodným způsobem podílejí na činnosti vězeňské duchovenské péče v souladu s cílem a zásadami VDP, a byli schváleni výkonným výborem VDP.“⁵¹

Vedení VDP sídlí v budově generálního ředitelství Vězeňské služby České republiky, na adrese Soudní 1672/1a, 140 67 Praha 4.

Lze říci, že VDP postupně převzalo vedoucí roli v poskytování duchovenské péče, namísto Ekumenické rady církví, která tuto problematiku dříve zaštiťovala pod vedením Mgr. Bohdana Pivoňky.

VDP vyvíjí svoji činnost v ekumenickém duchu, na základě široké spolupráce mezi jednotlivými církvemi a dalšími náboženskými společenstvími. Je v úzkém kontaktu s Ekumenickou radou církví (ERC) v České republice a Českou biskupskou konferencí (ČBK). Dále pak přímo spolupracuje s Vězeňskou duchovní službou (VDS). VDP také svojí činností přispívá k následné péči o vězně, kteří byli již propuštěni z výkonu trestu na svobodu, a pomáhá jim při jejich resocializaci.

Od roku 1999 do současné doby je předsedkyní VDP Renata Balcarová, která byla opakovaně zvolena do vedoucí pozice. Renata Balcarová prosazuje systematické vzdělávání dobrovolníků působících v duchovenské péči. Každý nový uchazeč musí splnit podmínky stanovené v Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 67/2013 a důležitou povinností je zúčastnit se nástupního kurzu, který je organizován ve spolupráci s odborníky z VS ČR.

Renata Balcarová zastává názor, že jednou z nejdůležitějších aktivit VDP a jejich jednotlivých členů je prosazování mediace přímo ve výkonu trestu odnětí svobody.⁵²

Základní strukturu VDP tvoří – místní skupina a koordinátor, koordináční rada, členská schůze, malý výbor, výkonný výbor a předseda.

Hlavním cílem VDP je poskytování duchovenské péče odsouzeným a vazebně stíhaným osobám, pastorační či charitativní činnost a předávání již nabytých zkušeností z této oblasti všem, kteří se podílejí na práci s vězni. VDP poskytuje své služby také již propuštěným osobám, ale i vězeňskému personálu.

Základní podmínky pro přijetí do VDP jsou:

- nejnižší věková hranice je 21 let
- pověření vedením své církve
- schválení výkonným výborem VDP
- placení členských příspěvků

V rámci přijímacího procesu do VDP mohou být uděleny i výjimky, a to pro osoby, které sice nejsou vedením církví přímo pověřeny službou ve věznicích, nebo obdobných zařízeních, ale svou činností se přímo podílejí na duchovenské péči ve smyslu cílů a zásad VDP.

⁵¹ <http://www.vdpcr.eu/kdo-je-kdo.html>, dne 11. 2. 2014 v 19:15 hod.

⁵² MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007

Osoba, která se chce stát členem VPD je nejprve přijata na zkušební dobu, která není pevně stanovena, ale ve většině případů se jedná o jeden rok. Novému kandidátovi je přidělen kmotr, který bývá většinou kaplanem nebo jiným zkušeným členem VPD a je snaha o to, aby byl členem jiné církve.⁵³

3.1.1 Preambule VDP

Evangelium Ježíše Krista vybízí a vede křesťany k službě všem lidem, kteří jsou v jakékoli nouzi. K nim patří i vězňové, i když nesou sami odpovědnost za porušení zákonů. Vedení milosrdenstvím sloužíme jim jako lidem obzvláště potřebným. Stojíme vedle nich jako stejní viníci před Bohem, kteří vědí o skutečnosti Božího odpuštění. V této víře je vedeme k uznání vlastní viny, jejich břemeno jim pomáháme nést a přinášíme zvěst o Boží milosti a možnosti nového začátku.⁵⁴

3.1.2 Povinnosti členů VDP

1. systematicky se podílet na naplňování cílů VDP v konkrétních věznicích v souladu s těmito stanovami;
2. zúčastňovat se dle možností profesních školení a vzdělávacích kurzů v oblasti pastoračního působení ve věznicích;
3. mít na zřeteli pastorační odpovědnost vůči personálu VS ČR;
4. dbát na bezúhonné chování a dodržovat řády a předpisy, zejm. řád výkonu vazby a řád výkonu trestu;
5. zachovávat v tajnosti důvěrně sdělené věci s pastýřskou moudrostí a odpovědností;
6. udržovat dobré a ekumenické vztahy k ostatním členům VDP;
7. chránit zájmy VDP a dodržovat přijatá usnesení;
8. oznamovat VV změny související se svým členstvím;
9. platit členské příspěvky.⁵⁵

3.1.3 Koordinátor VDP

Koordinátor VDP plní zejména tyto úkoly:

- a) koordinuje činnost VDP ve věznici;
- b) informuje ostatní členy VDP ve věznici o aktuálních záležitostech, o nichž byl zpraven výkonným výborem;
- c) je v pravidelném kontaktu s ředitelem věznice či s osobou jím pověřenou, je připraven sloužit mu radou a základní orientací v otázkách víry a současných náboženských směrů; rovněž dbá o propojení práce VDP a VDS;
- d) informuje VV o duchovenské činnosti v příslušné věznici.⁵⁶

3.1.4 Zánik členství ve VDP

Členství ve VDP zaniká:

- a) vystoupením z VDP formou písemného oznámení příslušného člena výkonnému výboru VDP;
- b) ztrátou pověření vedení církve;
- c) ztrátou členství v církvi;
- d) vyloučením výkonným výborem VDP, zejména z důvodu hrubého porušení těchto stanov a dalších zákonných norem;

⁵³ <http://www.vdpcr.eu/stanovy-vdp.html>, dne 14. 1. 2013 v 14:10 hod.

⁵⁴ <http://www.vdpcr.eu/stanovy-vdp.html>, dne 14. 1. 2013 v 14:12 hod.

⁵⁵ <http://www.vdpcr.eu/stanovy-vdp.html>, dne 14. 1. 2013 v 14:20 hod.

⁵⁶ <http://www.vdpcr.eu/stanovy-vdp.html>, dne 14. 1. 2013 v 14:30 hod.

- e) zrušením členství výkonným výborem VDP v případě dlouhodobé neúčasti na činnosti vězeňské duchovenské péče nebo opakovaného neplacení členských příspěvků; v tomto případě VV VDP před svým rozhodnutím požádá dotyčného člena, vedení jeho církve a příslušného koordinátora o vyjádření k jeho nečinnosti;
- f) úmrtím;
- g) zánikem VDP.⁵⁷

3.2 Vězeňská duchovní služba

„Vězeňská duchovní služba je sborem vězeňských kaplanů, které pověřila jejich církev a s jejichž působením vyslovil výkonný výbor VDP souhlas. Kaplani jsou zaměstnanci Vězeňské služby, jsou členy VDP a patří do deseti různých církví. Působí celkem ve 36 věznicích a vazebních věznicích.“⁵⁸

Vytvořením Vězeňské duchovní služby, bylo dosaženo opětovné profesionalizace v poskytování duchovenské péče ve vězeňském prostředí. Předchozí činnost poskytovatelů duchovenské péče ukázala, že je zapotřebí vybavit vězeňské kaplany širšími teoretickými znalostmi a praktickými dovednostmi, než tomu bylo dříve, a z toho důvodu začaly být pořádány různé zdokonalovací a vzdělávací kurzy. V roce 1994 došlo k vytvoření Referátu duchovní služby působící v rámci Odboru výkonu vazby a trestu odnětí svobody Generálního ředitelství VS ČR, na základě NGR č. 3/1994. Uvedeným nařízením byly stanoveny konkrétní podmínky, za jakých okolností lze uzavřít smluvní pracovněprávní vztah mezi VS ČR a poskytovateli duchovenské péče. Jednalo se o dohodu o vykonané práci nebo přímo o přijetí do pracovního poměru. V roce 1996 byl přijat jako první do pracovního poměru Luděk Šíp, kazatel Bratrské jednoty baptistů, a to ve věznici Horní Slavkov. Již v prosinci 1997 bylo ministryní spravedlnosti vytvořeno 11 tabulkových míst pro vězeňské duchovní. V té době se přihlásilo 17 zájemců a později byli všichni přijati do zaměstnaneckého poměru k VS ČR a zařazeni na funkci „*rada VS ČR – duchovní*“. Prvními profesionálními kaplany byli Mgr. Miroslav Čejka (ČCE), Ing. Pavel Janoušek (ECM) a Bc. Martin Kocanda (ČCU). Pracovní úvazky se pohybovaly od 0,2 do 0,8.

Nové změny přineslo NGR č. 27/2001, které zohlednilo praktickou potřebu začlenit vězeňské kaplany do organizační struktury jednotlivých věznic. Reakcí na to, byla obava z možné ztráty svobody a ponížení jejich postavení na pouhé specialisty na Oddělení výkonu vazby a trestu.

Vězeňská duchovní služba vznikla v roce 2001 na základě rozhodnutí generální ředitelky VS ČR, Mgr. Kamily Meclové, která rozhodla o zrušení Referátu duchovní služby. Tato změna sebou přinesla i novou restrukturalizaci, kdy hlavní kaplan, Mgr. Bohdan Pivoňka se stal přímým podřízeným PaedDr. Bohuslava Burkiewicze, prvního náměstka generální ředitelky. Jednotliví kaplani pak byli přímo podřízeni prvním zástupcům ředitele věznice, kde působili. Po více jak desetileté zkušenosti vše nasvědčuje tomu, že se jednalo o správné rozhodnutí a podle všech dostupných indicií lze vyjádřit stanovisko, že kaplani se stali více součástí jednotlivých věznic a prohloubila se tak spolupráce s jejich personálem. V roce 2014 je v České republice 36 vězeňských kaplanů, kteří působí v jednotlivých věznicích.

⁵⁷ <http://www.vdpcr.eu/stanovy-vdp.html>, dne 14. 1. 2013 v 14:15 hod.

⁵⁸ <http://www.vdpcr.eu/kdo-je-kdo.html>, dne 11. 2. 2014 v 19:04 hod.

3.2.1 Dohoda o duchovní službě

Důležitou právní normou upravující činnost Vězeňské duchovní služby je nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 67/2013, kterým je vyhlášena dohoda o duchovní službě v souladu s ustanovením § 1 odst. 2 zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Dohoda o duchovní službě byla podepsána dne 21. listopadu 2013 mezi Českou biskupskou konferencí, Ekumenickou radou církví České republiky a Vězeňskou službou České republiky. Nařízení nabylo účinnosti dne 30. prosince 2013 jeho vyhlášením a je závazné pro všechny jeho strany. Dohoda o duchovní službě byla uzavřena za podmínek stanovených v § 20 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody.

„§ 20 Duchovní a sociální služby

(1) Odsouzenému se zajišťuje právo na poskytování duchovních a dalších obdobných služeb sledujících humanitární cíle v rozsahu vyplývajícím ze zvláštních právních předpisů.

(2) Věznice umožňují konat zpravidla v době pracovního klidu společné náboženské obřady odsouzených. Účast na náboženských obřadech je dobrovolná. Dobu konání společných náboženských obřadů vymezí vnitřní řád věznice.

(3) K výkonu duchovní služby v místech, kde se vykonává trest odnětí svobody, jsou oprávněny pouze ty registrované církve a náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu tohoto práva podle zvláštního právního předpisu 8) (dále jen "církev").

(4) Církev se může podílet na naplňování účelu výkonu trestu poskytováním duchovní služby zejména

a) konáním bohoslužeb pro zájemce z řad odsouzených,

b) individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,

c) vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,

d) zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,

e) pořádáním přednášek a besed, zejména s etickou tematikou, popřípadě koncertů hudebních skupin a jednotlivců,

f) při přípravě odsouzených k jejich propuštění,

g) dalšími vhodnými formami přispívajícími k dosažení účelu výkonu trestu.

(5) věznice informuje odsouzené o poskytování duchovní služby ve vnitřním řádu věznice nebo jiným vhodným způsobem.

(6) Odsouzený nesmí být k účasti na bohoslužbách a jiných obřadech nebo k rozhovoru s osobami pověřenými církví nucen. Požádá-li odsouzený o umožnění návštěvy církví pověřené osoby, je věznice povinna jí tuto skutečnost neprodleně oznámit.

(7) Církví pověřené osoby správa věznice poučí o povinnosti dodržovat právní předpisy pro výkon trestu a vnitřní řád věznice.

(8) Věznice je oprávněna odepřít možnost výkonu duchovní služby osobám, které se dopustily porušení povinností vyplývajících z právních předpisů pro výkon trestu nebo vnitřního řádu věznice.

(9) Věznice umožňují obecním úřadům obcí s rozšířenou působností poskytovat odsouzeným sociální služby 9) mající za cíl pomáhat odsouzeným při vytváření příznivých podmínek pro jejich budoucí samostatný život na svobodě.⁵⁹

⁵⁹ <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/169/1999>

V případě, že jde o osobu obviněnou, která je umístěná ve vazbě, pak se na ní vztahuje zákon č. 293/1993 Sb., který v § 15 opět stanovuje konkrétní podmínky pro poskytování duchovní a sociální služby.

„§ 15 Duchovní a sociální služby

(1) Obviněnému se zajišťuje právo na poskytování duchovních a sociálních služeb v rozsahu vyplývajícím ze zvláštních předpisů. 5) Poskytování těchto služeb ve věznicích se nepovažuje za návštěvy ve smyslu § 14.

(2) K výkonu duchovní služby v místech, kde se vykonává vazba, jsou oprávněny pouze ty registrované církve a náboženské společnosti, kterým bylo přiznáno oprávnění k výkonu tohoto práva podle zvláštního právního předpisu 5a) (dále jen „církve“).

(3) Církve se může podílet na poskytování duchovní služby obviněným

a) individuálními rozhovory, pastoračními návštěvami a umožněním individuálního přístupu k náboženským úkonům,

b) konáním bohoslužeb pro zájemce z řad obviněných,

c) vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů,

d) zajišťováním duchovní a náboženské literatury a zpěvníků,

e) po dohodě s ředitelem věznice dalšími vhodnými formami přispívajícími k uplatnění práva obviněného svobodně projevit své náboženství nebo víru.

(4) Při společných formách poskytování duchovní služby musí být dodrženy zásady uvedené v § 7. K zajištění bezpečnosti osob a pořádku je v těchto případech zpravidla přítomen určený zaměstnanec Vězeňské služby.

(5) Věznice ve vnitřním řádu nebo jiným vhodným způsobem informuje obviněné o poskytování duchovní služby.

(6) Věznice vytváří pro duchovní služby poskytované obviněným vhodné podmínky a podle konkrétních možností zabezpečuje po dohodě s církví pověřenými osobami vhodné prostory pro duchovní služby.

(7) Církvi pověřené osoby správa věznice poučí o povinnosti dodržovat právní předpisy pro výkon vazby a respektovat vnitřní řád věznice.

(8) Věznice je oprávněna odepřít možnost výkonu duchovní služby osobám, které se dopustily porušení povinností vyplývajících z právních předpisů pro výkon vazby nebo vnitřního řádu věznice.

(9) Obviněný nesmí být k účasti na bohoslužbách a jiných obřadech nebo k rozhovorům s církví pověřenými osobami nucen. Požádá-li obviněný o umožnění návštěvy církví pověřené osoby, je věznice povinna ji tuto skutečnost neprodleně oznámit.

3.2.2 Činnost kaplana ve vězeňském prostředí

Činnost vězeňského kaplana je ve vězeňském prostředí upravena zákony č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností, zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, zákona č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a zákon č. 129/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence. Podrobněji specifikují práva a povinnosti duchovních, kteří poskytují své služby ve věznicích přímo nařízenými generálního ředitele Vězeňské služby České republiky. Mezi ty nejdůležitější patří NGR č. 15/2011, NGR č. 67/2013, Dohodu o duchovní službě, která byla dne 21. listopadu 2013 podepsána mezi Vězeňskou službou České republiky, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví České republiky.

„Farář ve výkonu vazby je skutečně spíše posluchačem než kazatelem, o mnoho více penitenciářem než misionářem.“⁶⁰

Činnost duchovního ve vazební věznici je v některých ohledech složitější než ve výkonu trestu. Zcela zásadní rozdíl je ten, že na obviněnou osobu musí být pohlíženo jako na nevinnou, a to až do té doby, než soud pravomocným rozsudkem rozhodne o vině a stanoví trest. Vazba sebou přináší řadu psychických zátěží vyplývajících z náhlé změny prostředí, ve kterém musí stíhaná osoba žít a vyrovnávat se s omezeními, které vyplývají ze statutu vazby. Velmi stresujícím faktorem je naprostá ztráta soukromí, neinformovanost o stavu probíhajícího trestního řízení. Stíhaný spekuluje s výší trestu, vytváří si vlastní konstrukty. Uvědomuje si tíživou situaci svých blízkých, kteří se díky jeho uvěznění mohli dostat i do existenčních problémů. Za této situace je hlavní úlohou duchovního pečovat o psychické zdraví stíhané osoby a morálně jej podporovat. V některých případech se může duchovní dostat do situace, kdy se mu stíhaná osoba vyzná ze své viny, ale před soudem či v rámci jiných částí trestního řízení svoji vinu popírá. V tomto případě poskytovateli duchovenské služby nezbyvá nic jiného, než rozhodnutí klienta respektovat, protože na takové jednání má obviněný ze zákona právo. Prokazování viny leží na bedrech žalobce, kterým je v rámci trestního řízení v České republice státní zástupce. Vazba je ve většině případů pro prvotrestané tou nejtěžší zkušeností, která je spojena s jejich trestem.

Ve výkonu vazby je duchovní ještě o něco více vystaven možnému nebezpečí, že po něm bude obviněný požadovat nějaké služby týkající se předávání informací do prostředí mimo věznici, nebo naopak, lidé z venku se budou snažit doručit obviněnému nějakou informaci či předmět, nežli tomu je ve výkonu trestu. Důvodem je to, že vazba má do jisté míry izolační funkci. Jedná se o okolnosti, které popisuje § 67 písm. b) trestního řádu, kdy je důvodná obava, že by obviněný mohl působit na nevyslechnuté svědky nebo jiné účastníky trestního řízení, případně mařit nebo narušovat průběh trestního řízení. Z lidského hlediska je pochopitelné, že obviněný prožívá silně zátěžovou situaci, neboť nemá takřka žádné informace z vnějšího prostředí a tak se může snažit využít všech jemu dostupných prostředků k tomu, aby svoji situaci zlepšil. Zde leží na duchovním velká odpovědnost, protože právě on musí být natolik silný, aby nepodlehł požadavkům obviněného a stanovil jasné pravidla pro poskytovanou pomoc. Jednoznačně nejnáročnější situací je stav, kdy duchovní poskytuje svoje služby ve věznici obviněnému a zároveň je v kontaktu s jeho rodinnými příslušníky, kteří o něj jeví zájem. Je nutné si uvědomit, že i v rámci zdánlivě neškodné informace může být zašifrován vzkaz, který může zásadním způsobem narušit průběh trestního řízení. Zejména se může jednat o likvidaci důkazních prostředků, které orgány činné v trestním řízení doposavad ještě nenašly. Z těchto důvodů se jeví činnost pastorační duchovních ve vazebních věznicích velmi náročná a vyžaduje velkou moudrost a životní zkušenost.⁶¹

Osoby, které jsou vazebně stíhány, většinou procházejí procesem, který má tři fáze:

První fáze se nazývá **adaptační**, přichází krátce po umístění osoby do vazby. Jedná se o šok, který vplývá z náhlé změny ve způsobu života, ztráty soukromí, společenského postavení. Vlastnictví finančních prostředků a majetku pozbývá svých výhod, protože všechny finanční transakce ve věznici jsou bezhotovostní. Nákupy jsou omezeny jen na

⁶⁰ MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007, str. 32

⁶¹ Tamtéž

vyhrazené dny a sortiment není nijak výrazně pestrý. V rámci detence je také omezena sexualita ve smyslu heterosexuálních vztahů, což u některých obviněných může stupňovat psychické napětí. Jednu z mála výhod lze spatřovat v zákonném nařízení, které striktně upravuje oddělené ubytování mladistvých od dospělých osob, prvotrestané od zkušených kriminálních a nekuřáky od kuřáků. Silně zatěžujícím faktorem je stálá přítomnost cizích osob v těsné blízkosti. Dalším negativním faktorem je jiný běh času. Náhle se stávají časovými mezníky zejména aktivity spojené s budíčkem, výdejem stravy, vycházkou a večerkou. Objevuje se přebytek volného času, který není možné vyplnit smysluplnými aktivitami. Posláním poskytovatele duchovní služby v této době je navodit pocit důvěry a bezpečí. Dát najevo klientovi, že o něj má někdo zájem. Nabídnout mu jiné duševní aktivity než stálé přemýšlení nad jeho současným stavem.⁶²

Druhá fáze se nazývá **adjustační** a ve většině případů je patrná již po 14 dnech po umístění do věznice. Klient se začíná orientovat v systému vězeňských pravidel, vnímá zvyky, kterými se řídí vězeňská komunita. Získává komunikační dovednosti potřebné pro styk s vězeňským personálem a spoluvězni. Začíná se adaptovat na vězeňské prostředí. Lze to označit za počátek procesu prizonizace, která se dále dělí na institucionální a ideologizaci.

V případě **institucionalizace** si klient přivyká na striktně organizovaný život ve věznici a postupně mění své vzorce chování, které dříve využíval. Postupem času dojde k tomu, že ztratí běžné sociální a pracovní návyky, což v některých případech vede až ke ztrátě schopnosti samostatného rozhodování a plánování své budoucnosti. Situace se úměrně zhoršuje s délkou trestu. Podle penologických studií dochází už po jednom roce uvěznění u klienta k hlubokým změnám v jeho osobnosti. Dokonce bylo zjištěno, že po pěti letech už trest odnětí svobody nemá takřka žádný reedukační účinek.

Ideologizace znamená přijetí vězeňské normy a hodnotového systému. Klient dodržuje stanovená pravidla a používá vězeňský argot. Pro klienta je důležité splynout s vězeňskou subkulturou, která mu poskytuje určitý stupeň ochrany.

Pod **prizonizací** se skrývají dva možné postoje klientů. Ten pozitivní spočívá v tom, že klient si přivykl na běh ve věznici, jedná v souladu s řády a jeho pobyt nepřináší žádné problémy. Je však jen velmi malé množství obviněných, kteří se adaptují na vězeňské prostředí bez toho, aby nepřijali negativní postoje subkultury. Naopak se velmi často stává, že si osvojí dovednosti spojené s hraničním jednáním, kdy vědí, které nařízení musí dodržovat a které je možné obcházet. Přijmou konzumní způsob života a nechají se ovlivňovat subkulturou. Tento stav však není zcela vhodný pro další edukační práci s klientem. Poskytovatelé duchovní služby se nejčastěji setkávají s tím, že jejich služby klienti vyhledávají proto, aby mohli opustit celu a zkusili si něco nového. Případně mohli řešit své osobní či vztahové problémy. Díky novele zákona o výkonu vazby z roku 2004 došlo k zásadnímu posunu, kdy každá věznice má povinnost nabídnout alespoň jeden vzdělávací program, pracovní, terapeutickou či rekreační aktivitu obviněnému, který je ve výkonu vazby. Záleží tedy na každém poskytovateli duchovní služby, zda je schopen připravit takový program, který by splnil předepsané požadavky a zaujal klienty.⁶³

⁶² MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007

⁶³ Tamtéž

Třetí fáze se nazývá *anxiózní* neboli vyčkávací je spojena s očekáváním na rozhodnutí soudu a stanovení trestu. Napětí, které prožívá obviněný, se částečně uvolní poté, co prvoinstanční soud ve věci rozhodne. Další kladný přínos má vynesení konečného rozsudku, ale úplné odeznění nastane až po umístění do výkonu trestu. **V těchto situacích pak mezi duchovním a obviněným nejčastěji probíhá komunikace týkající se viny a trestu.**⁶⁴

Nástup klienta do VTOS probíhá v rámci přijímacího procesu, který má dvě varianty. Jedná se o nástup přímo z výkonu vazby nebo z civilního prostředí. V případě vazby je klient již seznámen s vězeňským prostředím a odpadá prvotní šok ze ztráty osobní svobody. Ve druhém případě, kdy klient nastupuje do VTOS přímo ze svobodny, tak je mu nejprve doručena obsílka s vyznačením konkrétního místa a data nástupu. V některých případech, když se odsouzený úmyslně vyhýbá nástupu do VTOS, tak je po něm vyhlášeno celostátní pátrání a po jeho zadržení je PČR následně eskortován do věznice. V tomto případě je přijímací postup stejný, jako kdyby se do věznice dostavil sám. Je provedena důkladná osobní prohlídka včetně kontroly osobních věcí. Pak se musí podrobit lékařskému a psychologickému vyšetření, jsou s ním provedeny pohovory ze strany sociálního pracovníka a speciálního pedagoga. Na základě všech vyšetření je stanoven Program zacházení, ve kterém jsou přesně stanoveny podmínky jeho výkonu trestu a postupy, které budou uplatňovány v rámci jeho edukace. „*Složení programu zacházení musí vždy sledovat dosažení účelu výkonu trestu. Odsouzený má mít možnost zvolit si z těch programů, které správa věznice považuje za vhodné. Pokud si žádný z těchto programů nezvolí, účastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem věznice.*“⁶⁵

Programy zacházení jsou pravidelně vyhodnocovány, protože není možné nechat klienta svévolnému vývoji, neboť smyslem celé činnosti je nastavit takový program, který by vedl ke změnám v jeho sociálním chování, které by se stalo akceptovatelné pro celou společnost. Otázkou je, zda lze dosáhnout trvalé změny v chování klienta, bez toho, aby se změnily některé jeho osobnostní vlastnosti. Při zpracování programu zacházení je nutné zohlednit zásady individuálního přístupu, motivace, přiměřenosti, komplexnosti, cílevědomosti, systematičnosti, soustavnosti, perspektivnosti a nesmí chybět zpětná vazba. V praxi se však objevují případy, kdy někteří vězni nejsou schopni přijmout komplexní plánovanou edukaci. Mezi důvody patří různé poruchy osobnosti, neochota spolupracovat, celkový odmítavý postoj. Konkrétní výsledky programu zacházení pak přispívají k tomu, aby si klient mohl sám ověřit, zda je schopen se konfrontovat se svými problémy a personál věznice má možnost porozumět chování klienta v širších souvislostech. Klient je hodnocen za to, jakým způsobem plní svůj program zacházení a jeho výsledky pak ovlivňují rozhodování o případných vycházkách mimo věznici, přeřazení do jiného typu nápravného zařízení či o podmíněném propuštění z VTOS.⁶⁶

Poskytovatel duchovní služby má právo nahlížet do programu zacházení svých klientů a využívat takto získané informace pro svoji práci.

V rámci přijímacího procesu je klient seznámen s vnitřními směrnici věznice a následně speciální komisí ubytován na konkrétním oddělení. V České republice je ve valné většině věznic uplatňován sovětský typ ubytování, který sebou přináší řadu obtíží,

⁶⁴ MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007

⁶⁵ SOCHŮREK, J., *Kapitoly z penologie II.*, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-204-3, str. 44

⁶⁶ SOCHŮREK, J., *Kapitoly z penologie II.*, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-204-3

kteře zejména spočívají v tom, že klient je v poměrně velkém kolektivu dalších odsouzených a ten jej negativně ovlivňuje. Výkon trestu odnětí svobody je zatížen hlavně dvěma faktory, kdy se jedná o typ ubytování, který byl již popsán a nedostatek zaměstnání. V současné době nemá asi polovina vězňů žádné zaměstnání. Vzhledem k těmto skutečnostem je velmi důležité, aby se klient dokázal co nejrychleji přizpůsobit nové situaci a zařadil se do společenství vězňů.

V této části by bylo vhodné znovu připomenout, že funkce trestu má čtyři fáze, kterými by měl odsouzený projít, aby bylo dosaženo co nejlepších výsledků v rámci jeho převýchovy.

1. **Vyrovňovací funkce** – má za úkol, aby si klient uvědomil své pochybení a začal mít zájem o to, aby mohl narovnat vztahy s poškozenými. Tyto aktivity jsou podporovány a jsou v souladu se zákonnou mediací ve VTOS. Je zajímavé, v jak malé míře jsou využívány služby duchovních při práci s oběťmi trestných činů nebo rodinnými příslušníky vězňů, oproti práci s pachatelí. Podle statistiky za rok 2013 bylo v pravidelném kontaktu s duchovním 1323 pachatelů umístěných ve věznicích v celé ČR a v pouhých 70 případech byla poskytnuta pomoc jejich rodinným příslušníkům. Statistiky kontaktů duchovních s oběťmi trestných činů nejsou běžně dostupné, ale lze předpokládat, že se bude jednat jen o malý počet jedinců, kteří souhlasili s mediací a vešli tak ve styk s duchovním, který je prostředníkem mediace.
2. **Regulativní funkce** – spočívá v ochraně společnosti proti škodlivým jevům a protiprávnímu jednání pachatelů trestné činnosti. Zde je zapotřebí zejména poukázat na dlouhodobé nebo výjimečné tresty, které jsou využívány v případech, kdy se jedná o zvlášť závažné zločiny a je velká pravděpodobnost, že by pachatelé mohli své jednání opakovat.
3. **Preventivní funkce** – vyplývá ze samotné podstaty trestu, lze hovořit o určitém strachu ze sankce, která může být uplatněna ze strany státu vůči pachatelí protiprávního jednání. V podvědomí každého jedince jsou zakotveny různé představy o výkonu trestu, které mohou vycházet z osobních zkušeností nebo zprostředkovaně skřze média či různé literární žánry. Vysoké tresty jsou pak účinnou hrozbou před pácháním závažných zločinů. Otázkou je, zda by hrozba trestu smrti zásadním způsobem pozitivně ovlivnila rozhodovací proces budoucího pachatele, oproti pouhé hrozbě výjimečného trestu na doživotí.
4. **Edukační a socializační funkce** – v současné době je kladen velký důraz na to, aby klient byl v průběhu trestu systematicky připravován na návrat do společnosti, k čemuž jsou využívány různé prostředky a postupy, které jsou aplikovány na základě předchozích psychologických vyšetření. Je stanoven individuální program zacházení každému klientovi. Cílem edukačních a socializačních aktivit je vybudovat a posílit vnitřní mechanismus klienta na takovou úroveň, aby se mohl zařadit zpět do běžného života.⁶⁷

V rámci adjustace odsouzeného na výkon trestu se dostávají krize, které se projevují v rozdílných stadiích:

- **propuknutí krize** – objevuje se krátce po nástupu do vězení, kdy se klient seznamuje s novým prostředím a od ostatních vězňů získává informace o životě v jejich subkultuře. Mezi nejčastější projevy patří protesty, hysterie nebo naopak apatie.

⁶⁷ MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007

- **popírání** – klient v tomto stadiu krize často propadá depresím nebo se naopak staví do pozice bojovníka či siláka a není nic neobvyklého, že je částečně mimo realitu. Objevuje se drzé a agresivní chování vůči personálu věznice.
- **zajetí krizí** – v této fázi se klient snaží vyrovnat s vzniklou situací a hledá si možnosti pro naplnění svých základních potřeb. Také lze hovořit o počáteční prizonizaci. V této souvislosti Jan Sochůrek poukazuje na to, že rychlá a bezproblémová adaptace na vězeňské prostředí nemusí jednoznačně znamenat pozitivní vývoj klienta.
- **odeznění krize** – je stav, kdy si vězeň plně uvědomuje svoji situaci, je schopen pracovat se svými možnostmi a není deprivován. Dokáže myslet i na jiné věci, které se netýkají přímo jeho uvěznění.

Faktory přímo ovlivňující vězeňského kaplana při zvěstování evangelia

- osobní předpoklady jednotlivých kaplanů (znalosti, dovednosti, rétorika, zájem o druhého, schopnost naslouchat, vlastní zdravotní stav...)
- vězeňská architektura (prostory určené pro společná setkání a liturgické úkony)
- interpersonální vztahy mezi zaměstnanci věznice a duchovními⁶⁸

⁶⁸ MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Vlastní výzkum

Praktická část diplomové práce je zaměřena na vyhledání a stanovení nejzávažnějších problémů, které doprovázejí proces evangelizace v současném českém vězeňském prostředí a poukazuje na návrhy, změny či opatření, které by mohly napomoci zlepšení současného stavu. Vězeňské prostředí je velmi specifické a určitá omezení se týkají všech jeho oblastí. Jedná se o vstup do objektů věznic, volného pohybu po nich nebo poskytování informací. Ty jsou v řadě případů vázány na mlčenlivost vězeňských pracovníků či zpovědního tajemství duchovních. Vzhledem k předestřeným okolnostem, které jsou pouhým výčtem těch nejzásadnějších omezení, se kterými bylo nutné se v rámci přípravy a přímo výzkumu potýkat, se pro dosažení stanovených cílů a nashromáždění dostatečného množství podkladů důležitých pro stanovení výzkumných závěrů, jeví jako nejvhodnější metoda kvalitativní výzkum, provedený formou polostrukturovaných rozhovorů.

4.1 Kvalitativní výzkum – popis a zásady

Kvalitativní výzkum je metoda, která měla od svého počátku řadu příznivců, kteří ji prosazovali a zastávali názor, že právě ona je schopná pružně reagovat na vzniklou situaci a lze s ní dosáhnout dobrých výsledků v rámci procesu zkoumání. Její výjimečnost jí do dnešní doby činí předmětem častých diskusí mezi jednotlivými výzkumníky. Kvalitativní výzkum byl dlouhou dobu považován za pouhý doplněk dříve používaných kvantitativních výzkumných strategií. Až postupem času si našel své pevné místo a byl přijat za rovnocennou výzkumnou metodu s těmi ostatními. Známý metodolog Creswell ve svém díle z roku 1998 uvedl definici, která zní:

„Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“⁶⁹

Vzhledem k zaměření této diplomové práce, se kvalitativní výzkum jeví jako nejvhodnější metoda pro získání podkladů vhodných pro stanovení výzkumných závěrů či hypotéz, kterými je možné popsat současný stav evangelizace v českém vězeňském prostředí. Prvořadou výhodou popisované metody je její flexibilita, která zaručuje možnost pružné reakce na zjištěné konkrétní skutečnosti, a to již v době sběru dat. Rigidně netrvá na dodržování původně stanovených postupů či připravených otázkách. O to více je náročnější pro výzkumníka, který musí pečlivě zvážit, co je opravdu důležité, a která data či podklady může označit za validní. Bezesporu je nutné si uvědomit, že malý počet respondentů přináší zásadní problémy v tom, že jejich jednotlivé názory nelze prezentovat jako všeobecně platná stanoviska všech členů konkrétních subjektů, které zastupují. Významnou roli sehrává postavení respondenta v rámci zkoumaných subjektů a další vazby mezi nimi. Podstatnou výhodou kvalitativního výzkumu je osobní kontakt výzkumníka s respondentem, neboť lze vyhodnocovat společný rozhovor komplexně, a to nejen z pohledu komunikačních schopností a dovedností, ale i s přihlédnutím na proxemiku a haptiku. V případě, že společný rozhovor probíhá v přirozeném prostředí respondenta, tak lze vyvodit další domněnky o jeho vlastnostech, schopnostech, dovednostech a zvycích, což může

⁶⁹ HENDL, J., *Kvalitativní výzkum*, Portál Praha 2008, ISBN 978-80-262-0219-6, str. 48

nemalou měrou přispět k včasné úpravě či změně předem připravených otázek, nebo přímo k vypuštění takových otázek, které by mohly být příčinou konfliktní situace.

Hlavní nevýhodou kvalitativního výzkumu je velká časová náročnost, neboť je nutné provádět sběr dat a zároveň je průběžně analyzovat. V některých případech se může kvalitativní výzkum jevit nepřehledný, a to například výběrem respondentů, nebo způsoby, jakými byly vyvozeny výzkumné závěry. Mimo jiné je důležité se vyvarovat Haló efektu, který může závažným způsobem ovlivnit vnímání výzkumníka a tak narušit validitu získaných podkladů.

4.2 Návrh výzkumu

4.2.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo nalézt odpověď na dvě základní otázky:

1. Které nejzávažnější aktuální problémy doprovázejí proces evangelizace v současném českém vězeňském prostředí?
2. Jaká řešení stávajících problémů navrhuji zainteresovaní odborníci?

4.2.2 Výběr respondentů

Výběr respondentů byl přizpůsoben specifickému vězeňskému prostředí, které neumožňuje přímé pozorování vězeňského kaplana v rámci kontaktu s klientem. Domnívám se, že takový výzkum by byl zjevně neetický, nebo alespoň netaktní vůči oběma subjektům. Další nevýhodou vězeňského prostředí je, že neumožňuje provést přímé rozhovory s odsouzenými či vazebně stíhanými osobami, které využívají duchovní služby vězeňského kaplana. Otázkou by bylo, zda prostřednictvím rozhovorů s klienty by bylo vůbec možné nashromáždit dostatečné množství validních podkladů pro zamýšlený výzkum, neboť pro navození vzájemné důvěry, která je prvotním předpokladem pro získání hodnověrných a natolik osobních informací, které jsou předmětem pastoračních rozhovorů, je zapotřebí dostatečného času a oboustranného zájmu se otevřít. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem byli vybráni čtyři respondenti, kteří zastupují subjekty, které zajišťují poskytování duchovní služby v rámci všech věznic na celém území České republiky a přímo se podílejí na přípravě legislativních úprav a tvorbě interních aktů řízení.

Jedná se o:

- **plk. Bc. Miroslav Loula** (*dále jen respondent č. 1*)

Je prvním náměstkem Generálního ředitele Vězeňské služby České republiky a účastní se na řízení Vězeňské duchovní služby a podílí se na přípravě legislativy související s duchovní činností ve vězeňství.

- **Mgr. Květoslava Jakubalová** (*dále jen respondent č. 2*)

Je hlavní vězeňskou kaplankou, metodicky vede ostatní vězeňské kaplany a zajišťuje chod Vězeňské duchovní služby. Dále pak zajišťuje styk s ostatními subjekty.

- **Renata Balcarová** (*dále jen respondent č. 3*)

Je předsedkyní Vězeňské duchovenské péče, zastupuje jí a aktivně se podílí na její činnosti a přípravě nových dobrovolníků při vstupu do VDP.

- **Mgr. Bohdan Pivoňka** (*dále jen respondent č. 4*)

Je evangelický farář a jeden ze zakladatelů Vězeňské duchovenské péče. Od počátku devadesátých let 20. století působil ve věznicích a později se stal hlavním kaplanem. V současné době působí jako poradce pro duchovní službu a koordinátor.

4.2.3 Metoda sběru dat

V rámci přípravy celého výzkumu byla učiněna výzkumná sonda, které se zúčastnili tři muži a dvě ženy. Jednalo se o jednoho dobrovolníka člena VDP a tři kaplany, členy VDS a VDP. Na základě zjištěných poznatků byl sestaven soubor 41 otevřených otázek, které byly použity v rámci polostrukturovaných rozhovorů s respondenty č. 1, č. 2, č. 3 a č. 4. Soubor otázek je zařazen jako příloha č. IV.

Polostrukturované rozhovory proběhly v kancelářích jednotlivých respondentů umístěných na Generálním ředitelství věznic České republiky, na adrese Soudní č. p. 1672/1a, Praze 4. Jednotliví respondenti byli před zahájením rozhovorů seznámeni s podmínkami jejich účasti v rámci prováděného výzkumu a souhlasili s interpretací jejich výroků v rámci diplomové práce, což potvrdili svým podpisem. Tři respondenti souhlasili, aby byl pořízen zvukový záznam ze společného rozhovoru. Jeden respondent odmítl, pouze souhlasil s případnou interpretací jeho výroků v praktické části diplomové práce. Pisemné vyhotovení souhlasů respondentů s účastí na výzkumu jsou uvedeny v příloze I.

4.3 Rozhovory s respondenty

V této kapitole jsou volnou formou interpretovány polostrukturované rozhovory s jednotlivými respondenty s tím, že v některých pasážích jsou uvedeny doslovné přepisy jejich výroků, ve formě citací, aby byla zachována autentičnost a nedošlo k pozměnění jejich významu. Polostrukturované rozhovory byly použity z toho důvodu, že umožňují relativně volnou formulaci otázek, které je možné respondentovi ještě následně dovysvětlit. V některých případech je možné i otázky vynechat, pokud se jeví jako zcela nevhodné pro konkrétního respondenta, či případně naopak přidat, pokud to vyžaduje situace.⁷⁰

4.3.1 Respondent č. 1

Dne 29. 1. 2014 byl na Generálním ředitelství věznic České republiky v Praze proveden polostrukturovaný rozhovor s respondentem č. 1, za přítomnosti respondenta č. 2. Respondent č. 1 nesouhlasil s tím, aby byl pořízený audio záznam ze společného rozhovoru, a proto neexistuje ani žádný jeho doslovný přepis. Pouze souhlasil s tím, že mohou být jeho stanoviska zapracována do této diplomové práce, což potvrdil i svým podpisem v souhlasu s účastí na výzkumu.

V rámci polostrukturovaného rozhovoru respondent č. 1 představil právní normy a zákony, které přímo upravují činnost vězeňského kaplana a dobrovolných poskytovatelů duchovenské služby. Hovořil o zákonech:

- zákon č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech, zejména se zaměřením na zákonem garantovanou svobodu vyznání a práva s tím spojená.
- zákon č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, kde zdůraznil povinnost příslušníků vězeňské služby chovat se k odsouzeným a vazebně stíhaným osobám slušně, respektovat jejich práva a zabraňovat krutému a nedůstojnému zacházení.
- zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, kde poukázal na ustanovení § 20, ve kterém jsou popsány práva na poskytování duchovní služby ve VTOS a okolnosti, za kterých může být klient krácen na svých právech.

⁷⁰ WILDEMUTH, B. M. *Applications of social research methods to questions in information and library science*. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2009, ISBN 9781591585039

- zákon č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby, se zaměřením na § 15, který popisuje okolnosti spojené s poskytováním duchovní služby ve VTOS.

Objasnil rozdíly mezi VDP a VDS se zaměřením na NGR 67/2013 – novou smlouvu o duchovní službě, která byla uzavřena v roce 2013 mezi Vězeňskou službou České republiky, Českou biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví České republiky. Poukázal na to, že ze strany Generálního ředitelství VS ČR se jeví spolupráce mezi všemi subjekty, které se účastní na poskytování duchovní služby, na velmi dobré úrovni. VS se podle jeho mínění snaží dle svých možností vycházet požadavků VDS i VDP vstříc. Zejména pak zdůraznil, že došlo k velkému posunu vpřed s výstavbou vězeňských kaplí a vytvářením pracovních míst pro kaplany.

Vyjádřil pozitivní názor na přítomnost vězeňských kaplanů v jednotlivých věznicích a předestřel jejich možnosti v rámci pomoci s udržováním dynamické bezpečnosti ve věznicích. Hovořil o možnostech spočívajících v pastoračních rozhovorech s klienty, ze kterých lze závčas usoudit na potenciální nebezpečí vzpoury nebo na narůstající napětí. Také poukázal na to, že se občas stávají někteří vězni terčem posměchu nebo různých narážek v případě, že projeví zájem o poskytovanou duchovní službu. Podle jeho tvrzení se však jedná většinou jen o přechodný jev, který postupem času sám vymizí, pokud klient vydrží a ukáže pevnou vůli.

Předestřel možnosti studia teologie ve vězeňském prostředí, kdy poukázal na velmi dobré znalosti vězeňských kaplanů, kteří se snaží v rámci svých aktivit vzdělávat klienty prostřednictvím různých biblických hodin a kurzů. Zmínil se o sdruženích a dalších organizacích, které poskytují různé teologicky zaměřené kurzy formou dopisování. Za zcela ojedinělý projekt označil aktivitu Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, která v roce 2009 zorganizovala teologický kurz ve věznicí Praha Ruzyně, který má formu kombinovaného studia zakončeného státními závěrečnými zkouškami a umožňuje dosáhnout vysokoškolského vzdělání s akademickým titulem bakalář. V průběhu výuky se však podle jeho tvrzení objevily značné komplikace spočívající zejména s omezeným přístupem studentů ke studijním materiálům. Do kurzu nastoupilo 12 odsouzených, kdy 10 z nich do současné doby ukončilo svá studia z různých důvodů. Nejčastějším důvodem je propuštění na svobodu, což sebou přináší řadu povinností spojených se zajištěním obživy a ubytování a už nezbyvá čas na studia. Dva odsouzení by měli ve školním roce 2013/2014 přistoupit ke státním závěrečným zkouškám. Prozatím se neuvažuje o rozšíření této aktivity do dalších věznic a probíhá jednání s vedením Teologické fakulty zaměřené na podmínky současného kurzu.

4.3.2 Respondent č. 2

Dne 29. 1. 2014 byl na Generálním ředitelství věznic České republiky v Praze proveden rozhovor s respondentkou č. 2, která zastupuje Vězeňskou duchovní službu v pozici hlavní vězeňské kaplanky a je systematicky podřízena respondentovi č. 1. Respondentka souhlasila s pořízením audiozáznamu rozhovoru.

Na otázku, které nejzávažnější aktuální problémy doprovázejí proces evangelizace v současném českém vězeňském prostředí, uvedla, že poskytování duchovní služby ve věznicích prochází stálým vývojem, kdy na počátku působila duchovenská péče, pak se v roce 1998 do toho zapojila duchovní služba a byla vytvořena pracovní místa vězeňských kaplanů. Vězeňská služba se snaží vytvářet vhodné podmínky pro poskytování duchovní služby ve věznicích, což sebou přináší určitý problém, a to s vytvářením nových tabulkových míst pro vězeňské kaplany, neboť to má přímou návaznost na nedostatek finančních prostředků. Stejně je tomu tak u výstavby nových

kaplí. V roce 2014 je situace prozatím stabilizovaná a vzhledem k postupnému vývoji se jeví jako velmi dobrá.

Smyslem duchovní služby je to, aby kaplani byli připraveni poskytovat své služby těm, kdo je potřebují, ať už se jedná o odsouzené, obviněné nebo i zaměstnance věznic. Vězeňští kaplani mají za roky svého působení již dobré zkušenosti s prací s odsouzenými a obviněnými, ale u zaměstnanců věznic, jsou ještě určité rezervy, které mají úzkou návaznost na přijímání duchovní služby přímo jimi samotnými. Dalo by se v některých případech mluvit až o určitém bloku ze strany zaměstnanců, ale i zde již dochází ke změnám. Do věznic přichází nový personál a klima se ve věznicích postupně mění a dokonce někteří ze zaměstnanců jsou i věřícími. Velký význam má také lokalita, kde se věznice nachází. Jsou značné rozdíly mezi tím, zda je věznice na Moravě nebo v severozápadních Čechách, kde je jen málo věřících.

Požadavky na uchazeče o místo vězeňského kaplana lze rozdělit do dvou částí, jedná se o formální požadavky stanovené zákonem, kdy je požadováno vysokoškolské vzdělání, nejméně bakalářské typu, s odpovídajícím teologickým vzděláním. Podmínkou je to, že církev, která jej vysílá, jeho teologické vzdělání považuje za dostatečné. Výhodou je přímo teologické vzdělání získané studiem na některých z teologických fakult. Jsou případy, kdy je teologické vzdělání zajišťováno přímo některými církvemi, například vzdělávání kazatelů. Zde však může hrozit nebezpečí úzkého zaměření, a to pak může v praxi přinášet určité obtíže. Pro práci kaplana je důležité, aby měl co nejširší záběr znalostí v duchovní oblasti. Druhým požadavkem na uchazeče je to, že musí mít pověření církve ke kaplanské službě a musí mít praxi dobrovolníka. Nejčastěji se jedná o stav, kdy uchazeč působil ve věznici již dříve jako dobrovolník a chce pracovat jako vězeňský kaplan. K osobě uchazeče se také v rámci výběrového řízení vyjadřuje přímo ředitel konkrétní věznice, a v neposlední řadě musí projít psychotesty, stejně jako každý jiný zaměstnanec věznice.

Mezi důležité zákonné normy, které upravují činnost vězeňského kaplana, jsou například NGR 67/2013, které konkretizuje trojstrannou dohodu mezi Ekumenickou radou církví, Biskupskou konferencí a Vězeňskou službou. Nařízení generálního ředitele 15/2011 ještě podrobněji popisuje činnost vězeňského kaplana. Výhledově se však uvažuje o určitých změnách tohoto nařízení v návaznosti na změnu dohody o poskytování duchovní služby ve věznicích, jak už bylo zmiňováno.

VDS a VDP jsou v současné době samostatnými subjekty, které spolu velmi úzce spolupracují a někteří poskytovatelé duchovní služby jsou členy obou subjektů, čemuž nic nebrání. Dříve, když bylo v platnosti NGR 41/2008, tak byla v tomto dokumentu zakotvena povinnost, že každý uchazeč o kaplanské místo musel být jeden rok členem VDP. *„Byla to taková jakoby ochrana, proti nějaké třeba invazi lidí, kteří by o té problematice neměli moc přehled, měli jen jakou si touhu někde působit a v podstatě nevěděli, co je čeká. Ale bylo to vlastně nařízení, které se už táhlo ještě z předchozích dohod a v podstatě jsme ho viděli v současné době jako zastaralé, hlavně v tom smyslu, že třeba ten rok čekání nám pak někde zablokoval obsazení kaplanského místa.“*⁷¹ V této oblasti se občas objevily problémy, když se například vytvořilo nové tabulkové místo vězeňského kaplana, ale nebylo jej možné obsadit vhodným kandidátem, protože ten nesplňoval uvedenou podmínku buď tím, že nebyl vůbec členem VDP, nebo neměl splněnou roční praxi. V současné době již tyto požadavky nejsou a vězeňský kaplan není ani v žádné jiné oblasti přímo podřízen VDP. Zda se stane vězeňský kaplan členem VDP je pouze na jeho zvážení. Rozhodně je to z pohledu VDS dobré a prospěšné, ale není to povinné. Je pravda, že z řad dobrovolníků, členů

⁷¹ Polostrukturovaný rozhovor dne 29. 1. 2014, Mgr. Květoslava Jakubalová

VDP se ve většině případů generují vězeňští kaplani. VDS a VDP také pořádají různé společné akce.

Základní zásadou činnosti vězeňského kaplana je to, aby jeho práce směřovala k dobru klienta. Není cílem provádět misi v tom smyslu, že by byly vyvíjeny jakékoliv tlaky na klienta, aby se stal příslušníkem nějaké konkrétní církve. Důležité je, aby přijal základní hodnoty křesťanství a snažil se jimi řídit. Je pravda, že velký význam má pro klienta osobnost vězeňského kaplana a tak často dochází i k tomu, že v případě, kdy je klient přeložen do jiné věznice a setká se s jiným kaplanem, který je pověřen ke své službě jinou církví, tak začne inklinovat právě k jeho církvi.

Zcela zásadní problém nastává po propuštění klienta z věznice, kdy je důležité, aby měl společenství, které by jej přijalo. Toto je problém jak u velkých tradičních církví, tak u malých církví. O něco lepší situace je u mladších církví, které častěji přijímají lidi s kostrbatým osudem. Není nic neobvyklého, že si někteří z klientů stěžují na to, že ve věznici byli praktikujícími křesťany a po jejich propuštění nebyli zcela přijati do církevního společenství a chybí jim možnost rozhovorů.

Mezi nejdůležitější faktory, které ovlivňují odsouzené, patří duchovní rozhovory, četba a výklad Písma svatého. Rozhodně je patrná síla Božího slova, které na klienty silně působí skrze Písmo. Lze říci, že ti, co to berou vážně, tak také hodně čtou Bibli ve VTOS. Velkou měrou také přispívají skupinové práce, kde se řeší běžné životní situace se zaměřením na to, jak je má řešit křesťan.

U klientů, kteří se opravdu rozhodnou jít cestou víry, tak je ve většině případů patrné jejich celkové zlepšení v chování, což je zjevné i na tom, že jim ubude kázeňských trestů. Přímou v praxi, je to nejpatrnější u osob, které jsou odsouzené k dlouhým trestům.

Vězeňský kaplan má více způsobů, jak může zvěstovat evangelium. V některých případech sám klient projeví zájem a už v rámci prvního společného setkání sdělí, že již dříve chodil k nějakému duchovnímu, a že by rád pokračoval, v čem započal. Jsou však i případy, kdy se sám klient bojí oslovit duchovního ve věznici a tak vzkáže přes svého kolegu, který se duchovních rozhovorů účastní, aby za ním duchovní přišel.

„Bavíme se prostě o něm, o jeho situaci a důležité je naznačit, kdykoli budete potřebovat, tak se obraťte, přijdu, pohovoříme znovu, anebo mu prostě jenom říct: „Tak já se za vaši situaci budu třeba modlit.“ To je vlastně takový jako jeden z prvních počátků, že mu tím naznačíte, že jste s ním, že řeknete, já se za vás budu modlit. Pak ten člověk buď přijde, nebo nepřijde.“⁷²

Do jisté míry má také velký význam prostředí, ve kterém je duchovní služba poskytována. *„Určitě má význam, když je ve věznici kaple, je to místo ztišení a jakého si opravdu vyčlenění. Je to místo pro Boha, byť se tam třeba někdy odehrávaly nějaké jiné aktivity (třeba koncerty).“⁷³* Určitý problém je s tím, když má být kaple vybavena svatostánkem, protože pak je zapotřebí, aby se na provedení shodli všichni docházející duchovní. Také se k tomu musí vyjádřit biskup dané diecéze, protože to je záležitost katolická. Dokonce se dá říci, že v případě, když je v kapli svatostánek, tak jsou k tomu nějakým způsobem citliví nejen klienti, ale i zaměstnanci věznice.

Ve věznicích, kde již funguje duchovní služba, tak se často objevuje to, že vězni sami mezi sebou šíří zájem o duchovní službu a sami typují, kdo by měl zájem o rozhovory nebo účast na společných setkáních. Je patrné, že na oddílech, kde jsou dva nebo tři věřící klienti, tak se celkem rychle vygeneruje daleko větší skupina, ale když tito odejdou, tak to celé rychle zanikne. Klienti mají zájem o rituály. Například silně

⁷² Polostrukturovaný rozhovor dne 29. 1. 2014, Mgr. Květoslava Jakubalová

⁷³ Tamtéž

oslovuje mše svatá. Je dost klientů, kteří se připravují k životní zpovědi a chtějí přijmout tělo Páně.

Dlouhodobě byl monitorován zájem o duchovní služby, kdy bylo zjištěno, že se jedná průměrně o 10 až 15 % vězeňské populace. Samozřejmě je to spojené s okolnostmi, zda je přímo ve věznici kaplan, nebo tam docházejí pouze dobrovolníci, kteří jsou více omezeni na volném pohybu po věznici. Častost jejich návštěv bývá jednou za týden nebo za čtrnáct dnů.

V případech, kdy klient projeví zájem o mimokřesťanské náboženství, tak je obvyklý postup, že se svěří speciálnímu pedagogovi, který mu doporučí schůzku s kaplanem, ten s ním promluví a zjistí, jak opravdový je jeho zájem. Je důležité si uvědomit, že v rejstříku ministerstva kultury jsou uvedeny církve, které mají takzvaná zvláštní práva a mohou působit ve věznicích. V případech, kdy se jedná právě o ty církve či náboženské skupiny, které nemají zákonné právo vstupovat do vězeňského prostředí, tak se kaplani snaží zajistit, alespoň odbornou literaturu či nějaké modlitební pomůcky. Případně se snaží spojit s představiteli požadované církve nebo náboženské skupiny a pokusí se jim předat požadavek klienta. Praktická zkušenost je například s přípravou muslimské stravy, kdy klienti dostávají náhradu za vepřové maso. Často však dochází k tomu, že představitelé oslovených církví sami upozorní na to, že klienti nemusí striktně dodržovat některé příkazy, neboť jsou jen těžko proveditelné ve vězeňském prostředí. Například nebyl sledován významnější zájem představitelů Muslimské víry či Buddhistů v České republice o vězně, kteří se hlásí k jejich náboženství.

Milosrdenství ve VTOS má velký význam. *„Já bych řekla, že obrovský, pokud to chápeme v tom smyslu, že ten člověk potřebuje odpuštění a pokud ví, že mu Bůh odpouští, vlastně je Bůh milosrdný a odpustí mu, když on bude prosit za odpuštění a bude činit pokání, tak bych řekla, že to je něco, co asi my nemůžeme ani odhadnout, jakou to má pro toho člověka cenu.“⁷⁴*

Co se týče teologického vzdělávání ve věznicích, tak to funguje skoro v každé věznici, formou biblických hodin, ale je problém provádět systematickou výuku, protože se často mění složení skupiny. Může to být z důvodu přemísťování klientů mezi věznicemi, nebo jejich pracovními aktivitami. Nejlepších výsledků ve vzdělávání je dosahováno metodou dopisovacích kurzů.

Náprava vězně je úzce spojena s tím, když se rozhodne jít cestou víry. *„No já bych tady hlavně vyzvedla význam desatera, protože právě na těch klientech vidím, jaký je to úžasný žebřík hodnot pro lidský život, který jako člověku byl dán, aby mohl po něčem stoupat nahoru, to je skutečně taková kostra, bez které se to v té společnosti potom všechno jakoby nějak rozplyne a oni když vlastně nějak začnou přemýšlet nad desaterem, tak pak si můžou ty hodnoty, ten žebříček hodnot, pak skládat zase nějak znovu a určitě právě i těm našim typům to pomáhá. Ale nemůžeme si zase myslet, že když člověk ve vězení uvěří, přijme evangelium, takže to v každém případě ten jeho život narovná. Záleží to ještě na mnoha dalších aspektech psychologických, psychiatrických a na společnosti, do které se vrátí atd.“⁷⁵*

Jsou přímo zkušenosti z praxe, že se občas vrátí do výkonu trestu opět i člověk, který byl předtím v kontaktu s kaplanem, ale tito klienti už o sobě tvrdí, že měli při páchání další trestné činnosti problémy se svědomím a uvědomovali si, že se dopouštějí něčeho špatného.

V období po propuštění klienta na svobodu sehrávají významnou roli v rámci zvěstování evangelia různé dobrovolnické sdružení a organizace. Úzká spolupráce je

⁷⁴ Polostrukturovaný rozhovor dne 29. 1. 2014, Mgr. Květoslava Jakubalová

⁷⁵ Tamtéž

navázána na Mezinárodní vězeňské společnosti. Dobré zkušenosti jsou například s Novou Šancí z Ostravy Kozlov, kdy se jedná o křesťanské zařízení, které zajišťuje bydlení zejména mužům po výkonu dlouhodobého trestu a je aktivní v rámci jejich resocializace.

V roce 2009 byl učiněn projekt v rámci výuky teologie ve VTOS, ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovi v Praze, který byl realizován ve věznici Praha Ruzyně. Objevil se zde problém v tom, že někteří zájemci o studium neměli ani základní znalosti o Bibli, nebyli věřícími a neměli ani představu o tom, co je duchovní cesta. O dalším rozšíření uvedeného studia se prozatím neuvažuje, ale je dobře, že něco takového probíhá.

Každý vězeňský kaplan se snaží podle svých možností působit na vězně. „*Tak jako třeba pro mě toto je cíl, abych s těmi lidmi mohla dlouhodobě systematicky pracovat k jejich nápravě, a k tomu právě používám duchovní obnovy, páteční setkání, kde si zvu i hosty z různých spřátelených církví. Kde prostě ten člověk by měl zase podat svědectví, jak žije běžný křesťan.*“⁷⁶ Ve věznici v Kynšperku dokonce běží určitý experiment, kdy jsou založeny samostatné oddíly pro věřící vězně. Určitou předlohou je klášterní život, se kterým má osobní zkušenost tamní kaplan.

Vězeňští kaplani, kteří mimo svoji práci ve věznici ještě aktivně pracují ve své farnosti či sboru, jsou dost vytíženi a musí se porovnat se svými povinnostmi. Z tohoto důvodu jim také dává pověření církev, která se snaží do jisté míry předcházet tomu, aby nedošlo ke kolizi mezi těmi dvěma úvazky.

Jednotlivé věznice podávají každoročně výkazy o plnění Dohody o duchovní službě v souladu s NGR 41/2008. S výsledky jsou seznámeni generální ředitel VS, Ekumenická rada církví a Česká biskupská konference. Ve výkazu jsou sledovány různé aspekty činnosti kaplana, kdy se mimo jiné jedná například o počet uskutečněných rozhovorů delších než 20 min., četba duchovní literatury, počet docházejících dobrovolníků apod.

Mezi negativní vlivy, které působí na vězeňské kaplany je to, že se s nimi někteří klienti snaží manipulovat. Zkoušejí to zejména na ty nové, ale v případě, že se jim to nepodaří, tak se to rychle mezi nimi roznese a pak to už ani nezkoušejí. Dá se říci, že to zkusí na každého.

V současné době je již zcela běžné, že ve většině věznic jsou slouženy mše svaté a poskytovány různé typy svátostí. Co se týče mše svaté, tak ta bývá vysluhována jednou za měsíc, ale i jednou týdně. Je to závislé na podmínkách v jednotlivých věznicích a počtu zájemců. Důležité je, aby byli klienti seznámeni se smyslem svátostí a byli na jejich přijímání připraveni.

Vězeňská subkultura má poměrně silný vliv na rozhodování klientů, zda se budou účastnit setkání s duchovními, protože se tito jedinci stávají často terčem posměchu nebo drobných neschválností. Zkušenost však ukázala, že se jedná pouze o přechodný jev, který většinou sám vymizí.

V současné době je už duchovní služba ve věznicích vnímána celkem pozitivně a jen ve zcela výjimečných případech se objevují názory, že je zbytečná. Pokud je ze strany vedení věznice argumentováno tím, že o duchovní služby není v jejich věznici zájem, ta jako protiargument je využíváno tvrzení, že je to způsobeno právě tím, že pokud není nabídka duchovní služby, tak po ní není ani poptávka ze strany klientů. Lze však konstatovat, že ze strany vedení věznic převládá zájem o to, aby měla každá věznice svého kaplana.

⁷⁶ Polostrukturovaný rozhovor dne 29. 1. 2014, Mgr. Květoslava Jakubalová

Vězeňští kaplani mimo jiné také plní funkce zklidňujícího článku mezi vězni, a to tím, že s nimi mluví a pracují ve skupinách, ukazují jim, jak se chovají křesťané v běžném životě a seznamují je s životními hodnotami. Lze tedy hovořit o tom, že aktivně přispívají k dynamické bezpečnosti ve věznicích.

Zájem klienta o setkání s kaplanem je motivován zejména tím, že je klient věřící člověk, nebo přichází z jiné věznice, kde už přišel do styku s duchovní službou, nebo je to člověk, který hledá či cítí duchovní napětí. Případně si chce jen popovídat. Nejpatrnější je to na vazbě, kde klienti jsou ve velkém stresu, nemají dostatek informací a čekají, jak jejich věc dopadne. Přítomnost kaplana, který si s nimi popovídá, napomáhá překonávat strach a stres z neznámého.

Co se týče postpenitenciární péče po propuštění z VTOS, tak v této oblasti jsou prozatím určité mezery, protože není možné poskytnout všem dostatečnou pomoc, a tak je vítána každá aktivita, ať od státních nebo nestátních organizací v tom smyslu, že je propuštěným nabídnuta nejenom pomoc při hledání práce a bydlení, ale také v oblasti víry a duchovní pastorační pomoci.

Co se týče syndromu vyhoření, tak je vězeňský kaplan ohrožen stejně jako každá jiná profese. *„Myslím si, že to hrozí zejména těm celouvazkovým. Pokud ten člověk dělá jen na půl úvazku a potom přeskočí zase někam jinam do své farnosti, tak to není tak časté, nebo ne tak časté, ale prostě nevyhoří třeba v takovém kratším časovém úseku. Určitě je dobré chodit na nějaká duchovní cvičení řešit to i třeba se svým zpovědníkem a podobně.“* V rámci pastoračních rozhovorů často dochází k nadměrnému psychickému přetěžování poskytovatele duchovní služby a tak je třeba, aby měl nějaké způsoby, jak se odreagovat a znovu načerpat sílu.⁷⁷

4.3.3 Respondent č. 3

Dne 29. 1. 2014 byl na Generálním ředitelství věznic České republiky v Praze proveden rozhovor s respondentkou č. 3, která zastává funkci předsedkyně Vězeňské duchovenské péče. Respondentka souhlasila s pořízením audiozáznamu rozhovoru.

Respondentka č. 3 na otázku, které nejzávažnější aktuální problémy doprovázejí proces evangelizace v současném českém vězeňském prostředí, uvedla:

„To je velmi široká otázka, možná že paradoxně začnu u architektury našich věznic, která samozřejmě je, jaká je, vychází z historie a jakýkoliv fenologický odborník vám řekne, že vlastně žádná s těch budov není obecně dostatečná pro současný výkon trestu, výkon vazby. To má dopad jistě i na duchovní službu a tak prostory, které máme, také ovlivňují, a to říkají sami odsouzení. Ovlivňují samozřejmě nejenom chování těch odsouzených, ale také různé směry myšlenek a tak dál. Takže se vám může zdát tato odpověď trochu mimo, ale má hluboký význam i dopad na naši duchovní službu, přestože už téměř ve všech věznicích máme duchovní a kaple, pořád budu mluvit o tom, že je to nedostatečné. To je jedna věc. Ta druhá, týkající se evangelizace, my se určitě vyhýbáme termínu misie. Právě proto, že lidé ve výkonu trestu jsou izolovaní a teď řeknu, nemají kam před námi utéct. Bylo by nedobré, aby naše služba byla misijní, tedy získávání toho člověka pro svou církev. Samozřejmě každý věřící člověk bude přemýšlet o tom, že zvěstuje evangelium, to je i náš způsob. Protože jsme unikátem nejenom v Evropě, ve své nadkonfesnosti, neboť žádná jiná země nemá tento model, takto nastavený. To znamená bez preference majoritních církví a diskriminace minoritních. Sloužíme opravdu vedle sebe a spolu. Možná si troufnu říci, že jsme jedinou skutečně fungující ekumenickou organizací. Až na naprosté výjimky se máme navzájem v úctě a snažíme se respektovat toho druhého s vědomím, že já oslovuji klientelu, kterou po mě

⁷⁷ Polostrukturovaný rozhovor dne 29. 1. 2014. Mgr. Květoslava Jakubalová

bude oslovovat někdo z jiné církve, a neměli bychom tedy udělat zmatek v hlavách těch, které oslovujeme. To znamená, že by to mělo být na obecnější bázi, aby to bylo tak, že po mě může přijít kdokoli jiný. Jakákoli specifika, která doprovází tu, kterou konfesi pak znamená, že ten dotyčný když pronikne, tedy myslím z té naší vězeňské klientely hlouběji, pak se ptá i na specifika a od toho pak já třeba řeknu. „Já na tohle už nejsem schopna odpovědět, to základní jsme si řekli. Já upozorním kolegu, nebo pošlu sem kolegu z vaší pravoslavné církve a on už vám dopoví všechno to, na co se ptáte. A takto to opravdu funguje v praxi, takže my se můžeme do určité míry jako překrývat a na ta úzká specifika pak má prostor ten, který oficiálně zastupuje či reprezentuje konkrétní církev.“⁷⁸

Specifikem VDP je to, že se u odsouzených zabývá vinou. U vazebně stíhaných osob je samozřejmě ctěna zásada presumpce nevinny. „Protože já mám za to, že pokud nebudeme pracovat s vinou, pak ten výkon trestu je skutečně pouhopouhá izolace. Takže my u těch odsouzených se snažíme dovést člověka k poznání vlastní viny s vědomím, že existují samozřejmě justiční omyly, i když je jich úplné minimum, ale existují. Vnímáme, že s tím člověkem je nutné pracovat a já říkám při přednáškách, jaksi ruku v ruce s tím člověkem ujít kus cesty, aby došel k tomu, že to nebyly ty okolnosti, že to nebyla ta rodina, ani ti kamarádi, ale že jsem to byl já, kdo vztáhl ruku k násilnému trestnému činu na toho druhého. Je to velmi těžká práce, je velmi pomalá, protože řeknu vám jednu kazuistiku z bývalého Západního Německa, kam vešel duchovní. Šlo tedy o násilný trestný čin, klient šel na pastorační návštěvu k duchovnímu a takzvaně otevřel tomu odsouzenému oči tím, jaký ten jeho skutek měl dopad na jeho rodinu na rodinu toho postiženého. Asi patnáct minut po odchodu duchovního, tento člověk spáchal sebevraždu. Takže s nadsázkou a sarkasmem říkám to není cíl naší služby.“⁷⁹

Je důležité, aby byli vězni vedeni k duchovní nápravě, alespoň podle konkrétních možností, aby už znovu stejný trestný čin nespáchali.

Na otázku, jaká řešení stávajících problémů navrhnou zainteresovaní odborníci, respondentka č. 3 uvedla:

„Protože sedíme v jednom z výborů rady pro lidská práva tak vnímám možná ještě jaksi zkoncentrovaněji problém, který se dotýká všechna léta vězeňské služby, a to je nedostatek financí. Vždy byla preferovaná justice před vězeňskou službou finančně. A ta nedostatečnost finanční má samozřejmě dopad na to, jak se zachází s člověkem ve výkonu trestu, protože je málo prostoru pro odsouzené, neodpovídáme Evropským vězeňským pravidlům, je málo specialistů na počet odsouzených, máme obrovský nadbytek oproti zemím s vyspělým systémem západního světa na počet obyvatel, máme mnoho vězňů, máme vězněné ve skupině A, což vím, že směrem na západ tato diferenciativní skupina fakticky neexistuje a řeší se to alternativním způsobem trestu. Takže to všechno má velmi negativní dopad jak na zaměstnance, kteří jsou přetížení, tak na samotnou klientelu, protože pro nedostatek personálu se dělá to, aby se zabezpečila ta ostraha, aby nedej bože se nestalo, že někdo z nich bude schopný utéct. A to je to primární, na co dnes vězeňská služba dává, dnes nikoliv na humanizaci, ale na její obhajobu, ona nemá jakoby jinou možnost. Za nevládní organizace jsme napsali otevřený dopis vládě předloni, který nakonec se mnou řešil první náměstek pana ministra Pospíšila pan Dr. Volák, který sám, musím říci, vnímal tu situaci jak tristní, věděl, že je potřeba pomoci, ale když neslyší samozřejmě další politici a ministři financí, je to zapeklitá situace. Takže tam bych to začala řešit přísunem financí a určitě to není jakási obezlička pro vězeňskou službu, že nechce pracovat a říká: „To víte, mi kdybychom měli peníze.“ Není tomu tak. Ona je tady skutečně špatná situace.

⁷⁸ Polostrukturovaný rozhovor dne 29. 1. 2014, Renata Balcarová

⁷⁹ Tamtéž

*V předloňském roce vězeňská služba měla na tři měsíce na platy svých zaměstnanců a pak nevěděla, co bude. Ta situace je velmi vážná.*⁸⁰

V současné době je skoro v každé věznici kaplan. To je velký posun oproti předchozí době, kdy tam byli kaplani jen na částečný úvazek, anebo tam docházeli jen dobrovolníci. Vězeňská klientela už dnes bere přítomnost duchovního ve věznici jako něco zcela samozřejmého, jak v pracovní dny, tak i o víkendu. Sami věznice berou duchovní službu jako automatickou součást i výchovného procesu a humanizace.

*„A k tomu patří i ta evangelizace jako taková, ta živá víra, ta zvěst, vedeme je k modlitebnímu úsilí, nejenom paní hlavní kaplanka, se kterou jste teď mluvil, ale kde se odsouzení zapojují jakoby svým způsobem částečně do problému, se kterým se jim můžeme svěřit, nejsou to tedy přímo osobní věci, protože tam by měl být jakýsi odstup a moudrá míra obezřetnosti, ale když je to možné, že se třeba za někoho indiferentního modlíme, tak ho takzvaně zatáhneme. Oni mají úžasný pocit, že i v té izolaci, mohou být užiteční. To má ale i výchovný vliv, protože už najednou nemyslí jenom na sebe, ale na bližního, najednou zjišťují, že jsou na tom lidi hůř nezaviněně a jsou ve velmi těžké situaci. Oni se pak i finančními dary snaží těmto lidem pomáhat.*⁸¹

Dobré zkušenosti jsou také s výrobou různých věcí, jako jsou třeba hračky pro dětské domovy, nemocnice a týdenní školy. Mezi odsouzenými je spousta velmi zručných lidí, kteří jsou šťastní za to, že takovým způsobem mohou alespoň částečně napravit škodu, kterou způsobili. Výrobky pak odevzdávají ti z nich, kteří mají povolený pohyb mimo věznici. *„Mnozí se před kaplany zajímají o to, zda mohou část svých vydělaných peněz ve výkonu trestu poslat oběti. Ale i vtom je obrovský podíl práce toho duchovního. Jo to ona mediace ve výkonu trestu i v tomto pojetí.*⁸²

Zákonný předpoklad pro to, aby člověk mohl působit ve věznici, je ten, že potřebuje pověření církve. Není podmínkou, že by to musel být duchovní, může to být i laik, ale musí působit v církvi a dostat její pověření. Takto je to stanoveno v zákoně č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech.

Ve VDP nejsou kladeny žádné konkrétní požadavky na vzdělání. *„Nemusí mít teologické vzdělání, protože v rámci té dobrovolné služby, která je teda časově omezena jak věznicí, tak jeho možnostmi, to je tak, že přichází třeba na dvě hodiny dovnitř tento dobrovolník, ale třeba také na půl dne, podle toho, jak je to kde nastaveno, on více méně vede tak zvané pastorační rozhovory. A to zvládne člověk zkušený a osobnostně vybavený. Mnoho lidí do řad duchovenské vězeňské péče ať vysokoškolsky vzdělaných nebylo přijato, právě proto, že jsme pochopili, že by byli ve finále nebezpeční sami sobě, protože měli to srdíčko na dlani a že by se bývali skutečně rozdali a neměli tam potřebnou míru, kdy jsou za hranicí, a to i zákonnou. A to, že jsou nějak chráněni tito lidé, vychází z toho, že každý ten dobrovolník musí projít dvoudenním intenzivním kurzem, tak zvaným nástupním, a po té je i průběžně vzděláván i během roku. To znamená, že dělá testy, vyžadujeme po nich jakési samovzdělávací procesy. Na základě toho vypracovávají testy, jsou školeni, co se týče bezpečnosti atd. Je-li ten člověk samozřejmě duchovní, máme i pány biskupy, pak je to jen bonus, protože oni mohou s tím člověkem být, už nikoho nepotřebují jako záskok, už to zvládnou všechno sami. Kdežto ten náš řekne, vy chcete nějaké svátostné úkony, tak dobře, to já nemohu, tak vás předám.*⁸³

Jednotliví poskytovatelé duchovní služby jsou si mezi sebou rovni. Kaplani nejsou žádným způsobem podřízeni Vězeňské duchovenské péči. *„Naopak kaplani jsou*

⁸⁰ Polostrukturovaný rozhovor dne 29. 1. 2014, Renata Balcarová

⁸¹ Tamtéž

⁸² Tamtéž

⁸³ Tamtéž

takzvaní koordinátoři ve svých věznicích, to znamená, že jakoby odpovídají za tu duchovní službu, nikoliv co tam kdo říká z těch vstupujících členů VDP, to ne, ale právě proto, aby tam nevstoupilo najednou pět osob z různých církví. Má na starosti časové rozčlenění a koordinuje průběh.“⁸⁴

V době, kdy platilo NGR 41/2008 bylo povinností každého kaplana, aby byl členem VDP. V současné době bylo toto nařízení nahrazeno NGR 67/2013, které je novou smlouvou o duchovní službě a tato povinnost byla zrušena. *„My jsme to viděli za velmi dobré, protože ten člověk se i pod jakýmsi dohledem svého kmotra přece jenom po té věznici pohyboval, věděli jsme o něm, tudíž jaksí měl už částečně odborné vedení, musel projít tím kurzem a dalším školením, takže my jsme to viděli za dobré, nicméně to už není.*“⁸⁵

V rámci nápravy vězně je velmi důležité, aby si uvědomil, co spáchal a přijal za trest. K tomu jsou využívány nejčastěji důvěrné rozhovory: *„Já myslím, že to je v té individuální práci s člověkem, to se těžko docílí v kolektivní práci. Totiž i v kolektivu se dá mluvit, a jsou lidé otevření, mají-li důvěru k duchovnímu a k sobě navzájem. Nicméně ten osobní rozhovor, apel na dopad toho jeho trestného činu, možnosti napravení, vědomí, že nad tím vším je Pán Bůh, že on je ten nejvyšší soudce, že může také tento člověk prosit o odpuštění, to jsou devizy, které má duchovní služba k dispozici a nevěřil byste, jak důležité je pro ně to slovo odpuštění, a že jsou schopni tomu uvěřit, že Pán Bůh je schopný i ten největší trestný čin odpustit „když“.*“⁸⁶

Zvěstování evangelia a čtení biblických textů je využíváno při práci s vězni. *„Má to hluboký vliv, bude záležet na tom člověku, který je proti mně jak dalece je citlivý, jak dalece je schopný skutečně mít oči otevřené, takže je to vážně individuální, ale pakliže ten člověk má alespoň nějaký předpoklad, má to hluboký význam. S biblickým textem se pracuje, to znamená, vyjadřují se k částem příběhu, jsou schopni v něm najít část své životní cesty atd.*“⁸⁷

Liturgické předměty mají pro klienty význam. Je to úzce spojeno s prostředím, kde vyrůstali a působením jejich rodičů, prarodičů nebo kamarádů. Zásadní roli sehrává příslušnost k církvi. Patrné je to zejména u klientů, kteří inklinují k římskokatolické církvi a řeckokatolické církvi. Může se objevit i zcela účelové jednání, kdy se snaží takové předměty zpeněžit nebo skrze ně získat výhodu.

Mezi vězni je zájem o zvěstování evangelia a dokonce mezi nimi dochází i k tomu, že sami klienti mezi sebou působí misijně a různě se povzbuzují.

V případech, kdy se klienti hlásí k mimokřesťanským náboženstvím, tak ze strany vězeňského kaplana jsou činěna taková opatření, aby se snížilo nebezpečí nepokojů nebo nedocházelo ke vzpourám. Mezi vězni je největší zájem o islám. Pro tyto zájemce se podařilo zajistit pokrývky hlavy a modlitební koberečky. Byla dohodnuta náhradní strava namísto vepřového masa nebo uzených sýrům. Pokud se jedná o ortodoxního žida, tak existuje nařízení generálního ředitele, které prikazuje, aby byl takový vězeň převezzen do některé z pražských věznic, kde mu bude zajištěna košer strava, ve spolupráci s Židovskou obcí. Ze statistických podkladů však vyplývá, že ze všech vězňů se jedná o jednoho až dva, kteří se hlásí k Judaismu.

Milosrdenství v rámci výkonu trestu a nápravy vězně má své místo: *„Tak my musíme počítat s hrubě účelovým chováním odsouzených. To tam je jako možné, problém je umět to rozlišit, nebýt tedy ten duchovní, hurá to je hlupák, který na všechno naletí a ve všem vyjde vstříc. To by byla dehonestace duchovní služby. Z druhé strany*

⁸⁴ Polostrukturovaný rozhovor dne 29. 1. 2014, Renata Balcarová

⁸⁵ Tamtéž

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ Tamtéž

není jediný ani z dobrovolníků, ani z kaplanů, který by neměl oči otevřené, neviděl potřeby toho člověka a jsou-li opodstatněné, pak maximálně a ze svého vycházíme jim vstříc.“⁸⁸

Co se týče výuky teologie ve vězeňském prostředí, tak ta probíhá různými formami. Dokonce byla výuka zaštitěna Křesťanskou teologickou fakultou v Praze, ale to už končí. Mezi odsouzenými jsou i jedinci s tak vysokým intelektem, že požadují po kaplanovi nebo docházejícímu teologovi, aby je vyučoval v hebrejštině, řečtině nebo latině.

Sami duchovní říkají, že jsou vděční za to, že mohou sloužit ve věznicích, protože přicházejí do jiného prostředí a potýkají se s jinými problémy. *„Jsme jedinou duchovní službou, což není ani v armádě ani u policie, která se dotýká sofistikovaného zla na tolik, že jsme se museli naučit to, k čemu nás vedl Ježíš Kristus, nenávidět hřích, ale milovat hříšníka. Je to velmi těžké a z vlastní zkušenosti vím, co pro mě znamená kontakt s pedofilem, protože jsem maminka, babička a pro mne je to obrovský problém, a přesto bych neměla a nemám právo, nejsem soudcem. Navázat s tím člověkem kontakt, ale jenom s vědomím, že to může mít pozitivní vliv, mi také dává sílu k tomu, takto působit.*“⁸⁹

Řada duchovních dobrovolníků dochází do věznic a tam pořádají pro vězně různé sportovní aktivity, kulturní akce a vzdělávací kurzy.

Věznice jsou povinny vyjít vstříc požadavkům klientů o návštěvu duchovního. Požadavky jsou přijímány prostřednictvím sociálních pracovníků nebo kaplanů.

Neexistují statistické údaje o tom, kolik klientů opětovně spáchalo protiprávní jednání i v takovém případě, kdy byli v rámci svého předchozího pobytu ve věznicích ve styku s duchovními. Je škoda, že takové podklady nejsou k dispozici, protože by měly velkou vypovídací hodnotu a přímo by ukazovaly výsledky práce duchovních. Ze strany hlavní kaplanky byl zaznamenán případ, kdy se jí klient vrátil zpět do věznice, ale svěřil se jí s tím, že už při páchání další trestné činnosti, nebyl tak svobodný a cítil se provinilý.

Někteří klienti se pokouší manipulovat s poskytovateli duchovenské služby. Nejpatrnější je to vůči dobrovolníkům. Vůči kaplanům si to příliš často nedovolí. Všichni poskytovatelé duchovenské služby jsou průběžně školeni a připravováni na takovou situaci. Požadavky se většinou zaměřují na materiální potřeby, kdy vypráví o své velké a zoufalé potřebnosti. Jsou využívány konkrétní kazuistiky, na kterých jsou vysvětlovány krizové situace a nebezpečí, které z takového jednání hrozí pro poskytovatele duchovní služby.

Zájem klientů, o poskytování duchovní služby, je mimo jiné závislý také na vězeňské subkultuře, neboť se tito klienti často stávají terčem různých posměšků a v některých případech i fyzického napadání.

Situace není jednoduchá ani pro dobrovolníky, kteří navštěvují klienty ve věznicích, protože ti se musí zase podrobovat bezpečnostním prohlídkám a v některých případech se musí svléknout do naha před vstupem do věznice, ale i potom. Tohoto jsou kaplani ušetřeni, protože jsou zaměstnanci věznice.

Duchovní služba ve věznicích prošla postupným vývojem. *„Určitě dnes je ta situace jiná, než byla, když jsme my nejistě klepali na dveře věznic. Obrazně řečeno. Že bychom rádi vězňům sloužili a byli jsme vnímáni nejenom jako samozřejmě cizí a možná i jako nebezpečný subjekt, ale i s velkým otazníkem, co ti tam mohou udělat. Je to o pokoře z naší strany, o tom nepovyšovat se, nemyslet si, co jsme si mysleli v devadesátém roce, že máme v rukou vlastně skutečně všechny ty možnosti, jak toho*

⁸⁸ Polostrukturovaný rozhovor dne 29. 1. 2014 Renata Balcarová

⁸⁹ Tamtéž

*člověka napravit a vlastně ta vězeňská služba tam až tak nemá co dělat. Díky bohu z těchto nápadů a myšlenek jsme vyrostli.*⁹⁰

Syndrom vyhoření se může projevit i u poskytovatelů duchovní služby ve věznicích. *„Já myslím, že jakákoli pomáhající profese má tento problém a z počátku jsme mysleli, že když je člověk zakotvený, ve své víře, potažmo ve své církvi, která ho nějak přeci jenom zaštiťuje, že by to nemělo být. Dokonce jsme z počátku brali, že by to bylo jakousi ukázkou malé víry dotyčného, ale léta ukázala, že je to normální lidský projev a je důležité i na toto pamatovat.*⁹¹

4.3.4 Respondent č. 4

Dne 10. 3. 2014 byl na Generálním ředitelství věznic České republiky v Praze proveden rozhovor s respondentem č. 4, který v současné době působí jako poradce pro duchovní službu a koordinátor. Respondent souhlasil s pořízením audiozáznamu rozhovoru.

Evangelizace v současném vězeňském prostředí nejvíce naráží přímo na neznalost a neinformovanost vězňů o věcech týkajících se duchovního světa. Jedná se o problém, který se projevuje v celé současné společnosti, která je silně sekulární. Často se objevuje problém přímo v komunikaci, protože vězni v některých případech vůbec nemají ani základní znalosti z duchovní oblasti a tudíž dochází k tomu, že ani nerozumí tomu, co je jim zvěstováno. V praxi je možné se přímo setkat s lidmi, kteří nevědí ani kdo je Kristus. Z tohoto důvodu je zapotřebí přistupovat k evangelizaci zeširoka. Nejprve je nutné vést pastorační rozhovory a v jejich rámci vytvořit podmínky pro případné zvěstování evangelia. Jednou ze základních zásad všech duchovně aktivních lidí ve vězeňském prostředí je neprovádět misii. To vyplývá i ze základních stanov VDP a VDS. *„Nejdůležitější předpoklad evangelizace je osobní zájem toho kaplana nebo toho člena Vězeňské duchovenské péče, toho pastora o konkrétní osobu.*⁹²

Ve věznicích Valdice, v rámci prováděné terapie s vězni, kteří byli odsouzeni pro zvlášť závažné zločiny vraždy, sami uvedli, že vnímají rozdíl mezi psychology a duchovními v tom, že právě duchovní o ně mají zájem oproti ostatnímu personálu. Zde se pak objevuje prostor pro otevřené rozhovory. Klienti jsou více citliví a je možné se dostat až k teologickým rozhovorům, na které je možné navázat evangelizací.

Na počátku působení duchovního ve vězení není dobré, aby vkráčet do věznic s Biblií a modlitební knížkou v ruce a začal kázat. Když klient časem pochopí, že o něj má duchovní opravdu zájem a chodí za ním i ve svém volném čase, tak začne přemýšlet, proč to dělá, co ho k tomu vede, co z toho má. Začne si klást otázky, proč s ním hovoří. Zde se pak objevuje prostor pro předložení nabídky pomoci s překonáním vlastní viny v závislosti na odpuštění. *„Osobním zájmem navozujeme zájem Krista o všechny lidi, tak se dostáváme k tomu, že ten člověk jako začíná přemýšlet vnímat, že ta vina něco znamená, něco váží a když je popsána, tak s ní může být něco podniknuto a může být i odpuštěna. Zde by se dalo hovořit o nevyslovené evangelizaci. Milosrdenství je něco úžasného, protože to nenacházíte nikde okolo sebe, milosrdenství v dnešním světě. To vlastně člověk přijímá pouze od lidí, kteří milosrdenství zažili a dávají ho dál, a kteří o něm vědí a kteří dostali dar milosrdenství a přijali ho od Pána Boha.*⁹³ Nejdůležitější je ta možnost odpuštění, protože dává naději na další život, což je nejpatrnější u dlouhodobých trestů, kde klienti často propadají beznaději a pohrávají si s myšlenkami na sebevraždu. Velmi důležité je, že klient vnímá, že nebyl zcela

⁹⁰ Polostrukturovaný rozhovor dne 29. 1. 2014 Renata Balcarová

⁹¹ Tamtéž

⁹² Polostrukturovaný rozhovor Mgr. Bohdan Pivoňka

⁹³ Tamtéž

zavržen a existuje někdo, kdo jej přijímá a je mu odpuštěno. Otázkou zůstává, zda člověk, který spáchal nějaký velmi závažný zločin, dokáže skrze odpouštění zcela zapomenout na svoji vinu. V praxi se objevuje stav, kdy klienti v rámci činnosti duchovních dosáhnou určitého stupně poznání křesťanství, ale to ještě neznamená, že opravdu dojde k jejich obrácení a vnitřnímu přijetí křesťanských hodnot.

Křest ve vězeňském prostředí je určitým problémem, protože klient žije ve specifickém prostředí, které neumožňuje reálný pohled na život, tak jak jej vnímají svobodní lidé. Klient se rozhoduje na základě konkrétních podmínek, ve kterých žije ve vězení a je ovlivněn duchovními, kteří s ním přicházejí do styku. Nemá tedy možnost zcela volného výběru a z tohoto důvodu se může objevit problém po jeho propuštění, kdy zjistí, že by se raději rozhodl pro jiné církevní společenství. Nebo dokonce není ani kladně, či vůbec přijat do společenství, pro které se rozhodl ve věznici. Ještě závažnější stav může být tehdy, když klient přijal křest, ale nežije podle křesťanských zásad. Pak je celkově špatně nahlíženo nejen na něj, ale i na celkovou duchovní sféru. Všeobecné stanovisko duchovních, působících ve vězeňství, je spíše ve VTOS nekřtít, ale připravovat klienta a vzdělávat jej v duchovní oblasti a teologických otázkách, takovým způsobem, aby se po propuštění z vězení sám rozhodl, zda se nechá pokřtít a u jaké církve to bude. Důležité je, aby v rámci přípravy byl dostatečně seznámen s tím, co znamená být pokřtěn a žít jako křesťan, jaké povinnosti z toho vyplývají vůči svému okolí, a že se nejedná jen o pouhý akt, ale o povolání, tak jak je uvedeno v Bibli.

Liturgické pomůcky a předměty při poskytování duchovenské služby mají svoji úlohu. Zájem je odvozen od církve, ke které se hlásí konkrétní klient. Pokud je ze strany klienta zájem, tak mu duchovní může poskytnout Bibli. Speciálně pro vězně byl vydán Nový zákon prostřednictvím VDP za účasti sponzora, který nechce být jmenován. Tato kniha mimo jiné obsahuje starozákonní knihy Žalmů a Přísloví. V poslední části je návod a rady, jak má klient postupovat po propuštění z věznice a seznamuje čtenáře s činností jednotlivých státních organizací, které pomáhají klientovi s návratem na svobodu a na praktických příkladech ukazuje sílu víry a Božího milosrdenství. Jedním z problémů, které se objevovaly na počátku duchovenské služby, bylo to, že vězni používali listy z Bible k balení cigaret. To se týkalo zejména Gedeonského tisku, který má příhodný formát a jemný papír. Pro dokreslení situace je nutné si uvědomit, že vězni ve většině případů vnímají výtisk Bible pouze jako knihu či věc. Nedávají Bibli do přímé souvislosti s Písmem svatým. Nepřipouští si, že by bylo něco špatného na tom, že si ubalí cigaretu z textu, který si již přečetli. Nepocítují to jako hřích nebo jako provinění.

Při desátém výročí založení Vězeňské duchovenské péče byly pro každou věznici vydány Bible s věnováním. Bible byly předány při slavnostním shromáždění jednotlivým ředitelům věznic. Přímo v nich je o tom učiněn zápis. Význam tohoto aktu spočívá v tom, že Bible je vnímána jako předmět, který potvrzuje přítomnost duchovenské služby ve věznici a ředitel ji přijímá do vlastních rukou, a to i v případech, kdy on sám není křesťanem. Následně bývá vystavena ve vězeňské kapli.

Velmi dobré zkušenosti s postpenitenciární péčí jsou například v rámci činnosti sdružení Nová šance nebo Armády spásy. Obě sdružení poskytují komplexní služby propuštěným vězňům z VTOS. Pro vězně je příchod na svobodu velmi problematickým úsekem jeho života a v případě, že nemá dostatečné zázemí ze strany rodiny, nebo mu není poskytnuta pomoc jinými subjekty, tak se velmi často stává, že se dříve nebo později opět vrátí k trestné činnosti. Zde je velký prostor pro vládní či nevládní sdružení, ale svoji úlohu by měly sehrát právě církve, které by dokázali vytvořit podmínky pro přijetí klientů do svých společenství. Po propuštění klienta na svobodu už VDS ani VDP nemá příliš možností jak pomoci bývalým vězňům. Jsou případy, kdy

sami klienti ještě nějaký čas udržují kontakt s duchovním vězeňské služby, ale ve většině případů se vytratí a již s nimi není žádný kontakt. Jsou případy, kdy se opět vracejí klienti do věznic, a to i ti, kteří projevovali silný zájem o duchovní služby. Při následných rozhovorech se pak svěřují s tím, že si již uvědomují to, že páchali něco, co je špatné. Lze tedy konstatovat, že se jedná alespoň o částečný pozitivní výsledek duchovenské služby. „*Naše výsledky nejsou transparentní a vycházíme tady z metody Ježíše Krista, o které jsem už hovořil. Jde o podobenství o rozséváči, že pouze jedna čtvrtina semen dopadla do úrodné půdy a všechno ostatní jde na zmar. To znamená, že když se nám to lidsky nevydaří, neznamená to, že by to nemělo smysl. Ta metoda Kristova byla skutečně v zájmu o člověka a řekněme v jeho evangelizaci, ale nikoli zástupů, ale v přístupu k jednotlivým lidem.*“⁹⁴

Nejsou takřka žádné legislativní ani zákonné překážky, které by bránily zvěstování evangelia ve vězeňském prostředí. Spíše nejsou využívány ani všechny možnosti, které zákony poskytují. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody se jeví jako značně benevolentní a umožňuje bohoslužby, osobní soukromé rozhovory. Je možné do věznice přinést mešní víno pro eucharistii. Jeho množství je sice omezené, ale je to velký ústupek proti jinak přísnému zákazu vnášení alkoholických nápojů do věznic.

V poslední době se objevují částečně záporné ohlasy na církevní restituice, kdy se mluví o tom, co vlastně jsou církve za instituce a kam směřuje jejich zájem. Částečně se to odráží ve vztazích s personálem věznic, kdy jen málo ze zaměstnanců v plném rozsahu chápe duchovní činnost ve věznici. Tento jev má souvislost s celkovým naladěním celé naší sekularizované společnosti. Lze říci, že čím více pracuje duchovní služba ve věznicích, tak tím méně musí být aktivní vězeňský personál.

Pokud se týče vězeňské architektury, tak se vězeňství potýká s problémy nedostatku finančních prostředků, což se odráží na celkovém stavu budov, které jsou zastaralé a chybí moderní ztvárnění prostoru věznic. Ty nejnovější objekty jsou z doby socialismu, například Bělušice, Nové Sedlo. Ostatní věznice jsou ve většině případů budovy bývalých soudů. Jistou nevýhodou je ubytování hotelového typu, kdy vězni nemají možnost si sami svojí práci zabezpečovat stravu a jiné služby. Změna v této oblasti by mohla napomoci přípravě vězňů pro život na svobodě. Je pravda, že v některých věznicích, ve výstupních odděleních, jsou už nyní vytvářeny podmínky pro aktivní přípravu vězňů na život na svobodě.

Co se týče kaplí v jednotlivých věznicích, tak lze konstatovat, že je situace celkem uspokojivá. Současný trend je nastaven tak, aby kaple nebyly příliš veliké, pojaly kolem 30 osob a poskytovaly také nějaké zázemí pro duchovní. Doposud vznikaly kaple úpravou některé z cel nebo ložnic. Velmi dobře esteticky je ztvárněna kaple v Pardubické věznici či v Liberci. První aktivity směřující k výstavbě vězeňských kaplí se objevily asi před osmi lety. Za zmínku stojí také nejmenší kaple, která byla vytvořena z výtahové šachty ve věznici ve Drahoňovicích. Kaple jsou vnímány i ze strany zaměstnanců jako jiný prostor a dokonce tam i v mimopracovní době chodí někteří zaměstnanci. Kaple je prostor ticha uprostřed hluku. Je zapotřebí, aby uprostřed věznice bylo místo klidu, kde je možné nerušeně meditovat. V některých kaplích je povolena hra na kytaru a je možné si zazpívat třeba i duchovní písničku. „*Je to prostor ticha uprostřed prostě nevábného prostoru hluku. A tím se teda taky navozuje to, že Boží hlas, je hlas tichý a temný, jak se hovoří ve Starém zákoně, čili taky může v tom tichu Pán Bůh člověka oslovit.*

Modlitba je úžasná, někdy říkám zbraň, ale někdy úžasný prostředek, jak bych řekl i sebezáchovy. Kupodivu, i když se člověk moc nemodlí za sebe. Ale právě tehdy,

⁹⁴ Polostrukturovaný rozhovor Mgr. Bohdan Pivoňka

*když prostě od sebe odhlédne a když vnímá, že prostě cosi říká, co není účelové, nebo v podstatě jakoby něco zbytečného, jako když říkám něco do větru. Říkám formulky, anebo nejen moje pevné modlitby, třeba jako Otčenáš a Zdrávas, ale říkám, za někoho se modlit. Tak to je hlavně odpoutání se od sebe a jaksi přivolání Boží pozornosti prostě k těm dalším vězňům anebo i nejenom odsouzeným, ale i k personálu. Také si myslím, že jsou vězení, kde jsou vězni, kteří se modlí za personál. Což je úžasné a tím se překonává takový antagonismus, přirozený antagonismus mezi těmi lumpy a spravedlivými.*⁹⁵ Odvrácení se od sebe a zaměření pozornosti na druhé je výborným terapeutickým prostředkem, který může klientovi pomoci. Modlitba je také důležitá tím, že umožňuje se podělit s Pánem Bohem o problémy a ponechat na něm hlavní část jejich řešení.

Důležité je, aby byla klientovi vysvětlena nejenom ta část obviňujícího hříchu, ale aby mu byla současně sdělena zpráva o nabízené milosti. Že se i pro něj někdo obětoval. Často si klienti neuvědomují, co vůbec způsobili a mnohdy si vinu ani nepřipouštějí, nebo jí nevnímají. Pokud se jedná o krádeže, tak tam vinu moc necítí a v případech závažných trestných činů, to také moc nechápou. „*Když by byli přivedeni k tomu, že za všechno můžou oni a jací jsou zlí, tak to skutečně může člověka překonat a prostě zlikvidovat. Proto si myslím, že musí být zároveň na druhé straně dostatek možnosti přijmout odpouštění a přijmout zvěst o tom, že prostě je tady Boží odpuštění, je tady někdo, kdo to Boží odpuštění přinesl. Já si myslím, že proti psychoterapii to křesťanství je úžasné, protože my se stavíme do jedné řady s těmi chudáky.*“⁹⁶

Zásadním rozdílem mezi prací dobrovolného duchovního a vězeňského kaplana je ten, že kaplan je zaměstnancem vězeňské služby a tím má na sobě také břemeno spojené s vinou této instituce, zatímco ten dobrovolný duchovní přijde do věznice, jen potěší, zvěstuje a pak odejde pryč. Vězeňský kaplan musí být kolegiální, má určité výhody, je však pod dohledem a bere na sebe také viny svých spolupracovníků. Je pevně zařazen do celého systému, zatímco dobrovolník je jen návštěvou.

Vězeňský kaplan je vystaven ekumenickému napětí a musí být schopen jej regulovat.

„*Existuje, poněvadž vlastně ten kaplan, nutně má za sebou určitou církev, určitého vyznání, určitou konfesi a nemůže prostě vystoupit z té své konfese. Přitom podle předpisů a zásad musí stejně přistupovat ke všem věřícím, i těm z jiných církví a teď jde o to, že on je nemá předělávat. Mým úkolem, když budu pastorovat odsouzeného katolika, není, abych z něho udělal evangelika, nýbrž abych mu zvěstoval Krista, aby byl slušným člověkem.*“⁹⁷

Vězeňský kaplan může do jisté míry přispět k dynamické bezpečnosti, protože je vnímám ze strany uvězněných jako něco jiného než běžný zaměstnanec. Vězni se mu spíše svěří než ostatním, protože k němu cítí větší důvěru. Kaplan je vázán zpovědním tajemstvím a neměl by nikomu sdělovat důvěrné informace, které získal během rozhovorů s klienty. Bezpečnostní orgány věznice tuto skutečnost dříve vnímaly jako určité nebezpečí, ale v současné době je tato situace legislativně ošetřena tak, aby nemohlo dojít k ohrožení života a zdraví na úkor udržení tajemství. Kaplani mají povinnost učinit všechna jim dostupná opatření, aby dokázali odstranit potenciální nebezpečí, a to za předpokladu, že dodrží svoji mlčenlivost. Je ctěna zásada, že ochrana života je nadevše.

Práce vězeňského kaplana by měla být týmovou prací s dobrovolníky, kteří dochází do věznice a poskytují duchovní péči. Kaplani koordinují veškeré aktivity, které se týkají duchovní činnosti ve věznici. Měli by zajišťovat společné setkání s místní

⁹⁵ Polostrukturovaný rozhovor Mgr. Bohdan Pivoňka

⁹⁶ Tamtéž

⁹⁷ Tamtéž

skupinou, kde by byly projednávány všechny problémy, které se v rámci jejich činnosti vyskytly a vzájemně si předávat informace a zkušenosti, které by napomohly profesionálnější práci s klienty.

Novou smlouvou o duchovní službě NGR 67/2013 byly určitým způsobem omezeny práva VDP v rámci rozhodování o vhodnosti kandidátů na místo vězeňského kaplana, neboť byla zrušena povinnost zkušební lhůty, během které byl potenciální kandidát podroben určitému dohledu a vzdělávacímu procesu. Zejména tento stav tak vyvolal určité rozdílné názory mezi představiteli výkonného výboru VDP. Také došlo k reorganizaci v Radě pro duchovní službu, kdy Ekumenická rada církví je zastoupena dvěma členy, Česká biskupská konference dvěma členy, Vězeňská duchovní služba dvěma členy a pouze Vězeňská duchovenská péče jedním členem.

Když je kaplan ve věznici zaměstnán na plný úvazek, tak má lepší přehled o všem, co se tam děje. Je předpoklad, že může být v užším kontaktu s klienty i personálem a má více času na svoji práci. Hrozí mu však větší nebezpečí, že dříve vyhoří a je důležité, aby měl určitou supervizi. Kaplan je dennodenně vystaven různým tlakům a intrikám ze strany klientů a ostatních lidí. V případě, že pracuje jen na částečný úvazek, tak je otázkou, kdo řeší ty problémy, které vzniknou v jeho nepřítomnosti ve věznici. Pak musí vypomoci někdo z VDP, nebo se to musí odložit na pozdější dobu. Výhodou částečného úvazku je to, že kaplan může relaxovat při své církevní činnosti mimo věznici. Nelze tedy zcela jednoznačně vyjádřit, která z uvedených forem je výhodnější.

4.4 Výsledky výzkumu

V této kapitole jsou uvedeny výsledky provedeného kvalitativního výzkumu, které lze rozdělit do dvou částí. První část obsahuje statistická data popisující aktivity dobrovolníků a vězeňských kaplanů v rámci poskytování duchovní služby ve vězeňském prostředí za období od roku 2011 do 2013. Ve druhé části jsou analyzovány polostrukturované rozhovory s respondenty č. 1, č. 2, č. 3 a č. 4 zaměřené na stanovené výzkumné otázky.

4.4.1 Vyhodnocení statistických dat

V rámci výzkumu byly respondentkou č. 2 poskytnuty přehledové tabulky, které znázorňují nejdůležitější aktivity a aspekty duchovní služby poskytované v roce 2013 ve všech věznicích na území České republiky. Přehledové tabulky jsou vypracovány na základě dat vyplývajících z jednotlivých ročních výkazů o plnění *Dohody o duchovní službě NGR 42/2008 a NGR 15/2011*. Prázdný formulář ročního výkazu je dostupný jako příloha č. III.

Tabulka č. 4: Celkový počet dobrovolných duchovních a jejich hodinová dotace v rámci práce ve věznicích v České republice za rok 2013

Dobrovolní duchovní	
Počet dobrovolných duchovních	234
-z toho NSSJ	77
-členů VDP	71
-ostatní	86
Průměrný počet hodin měsíčně, které dobrovolníci věnovali práci ve věznicích	1 089

(Zdroj: Vězeňská duchovní služba)

Tabulka č. 4 poskytuje přehled o celkovém počtu dobrovolných duchovních, kteří v roce 2013 poskytovali své služby ve věznicích na území celé České republiky. Jednalo se tedy o 234 dobrovolníků, kteří poskytli celkem 1089 hodin pastoračních rozhovorů. Z toho bylo 71 členů Vězeňské duchovenské péče, 77 členů Náboženské společnosti Svědků Jehovovi a 71 ostatních. Ze statistického pohledu tedy vyplývá, že průměrně každý dobrovolník pracoval s klienty 4,65 hod. za měsíc. Individuální počty hodin jsou zaneseny v ročních výkazech jednotlivých věznic. Z materiálů, které byly respondentkou č. 2 poskytnuty k nahlédnutí, vyplynulo, že se jedná o rozmezí od 1 hodiny až po několik desítek hodin.

Tabulka č. 5: Přehled individuální činnosti vězeňských kaplanů v České republice za rok 2013

Individuální práce	
Počet odsouzených s nimiž kaplan systematicky pracuje	1 323
Počet individuálních rozhovorů delších 20 min.	15 011
Styk s propuštěnými	126
Práce s rodinami	70
Zprostředkování kontaktu s církevní obcí	67
Spolupráce s pomáhajícími organizacemi	16
-Nová Šance o. s. v deseti věznicích	
-Charita	
-Teen Challenge aj.	

(Zdroj: Vězeňská duchovní služba)

Přehledová tabulka č. 5 poskytuje statistické údaje o individuální práci 36 vězeňských kaplanů, kteří v roce 2013 systematicky pracovali s 1323 klienty. Z tabulky dále vyplývá, že bylo provedeno celkem 15 011 individuálních rozhovorů delších, než 20 min. Z těchto podkladů lze tedy dovodit, že v roce 2013 se každý vězeňský kaplan průměrně věnoval 143 hod. individuálním rozhovorům, které podléhají statistické evidenci. Dále z předložené tabulky vyplývá, že se vězeňští kaplani věnují post-penitenciární péči, kdy jsou ve spojení se 126 klienty, kteří již byli propuštěni z výkonu trestu a v 70 případech jsou v kontaktu s rodinami svých klientů nebo rodinami obětí trestných činů. Vězeňští kaplani v 67 případech zprostředkovali kontakt svých klientů s církevními obcemi, po jejich propuštění z VTOS. V 16 případech vězeňští kaplani přímo spolupracovali s vnějšími pomáhajícími organizacemi.

Tabulka č. 6: Sumarizace skupinových aktivit a jejich účastníků v České republice za rok 2013

Skupinové aktivity	
Počet akcí (přednášky, bohoslužby, skupinové aktivity)	5 996
Celkový počet účastníků na akcích	40 881

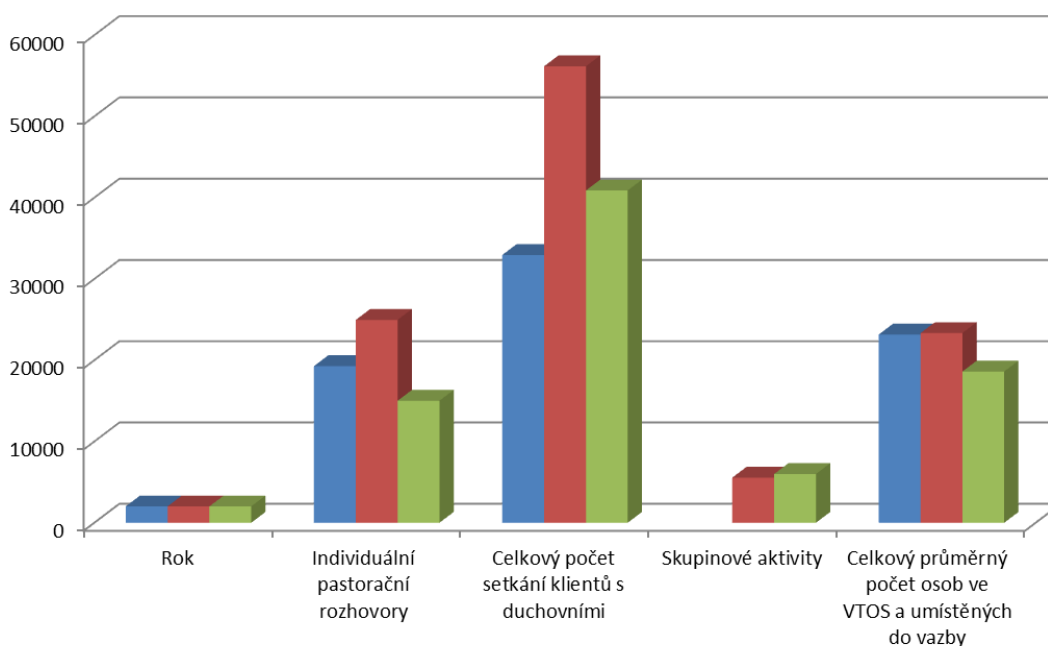
(Zdroj: Vězeňská duchovní služba)

Přehledová tabulka č. 6 uvádí souhrnný počet akcí (přednášky, bohoslužby, skupinové aktivity), které byly provedeny v rámci poskytování duchovních služeb ve všech věznicích na celém území České republiky v roce 2013, kdy se jedná o 5996 akcí a dále informuje o celkovém počtu 40 881 osob, které se jich účastnily.

Zásadní nevýhodou pro prováděný výzkum je skutečnost, že v době jeho realizace nebyly k dispozici jednotlivé výkazy o činnosti duchovní služby v rámci jednotlivých věznic. V případě, že by byly tyto materiály vyhodnoceny, tak lze předpokládat, že by bylo možné zjistit skutečný zájem vězňů o poskytované duchovní služby a konkrétní počty dobrovolníků, kteří do věznice docházejí. Tato fakta by pak mohly potvrdit nebo naopak vyvrátit tvrzení respondentky č. 2, která vyslovila názor, že je zcela evidentní rozdíl mezi zájmem o duchovní službu v severozápadních Čechách nebo na Moravě. Své tvrzení odůvodnila tím, že severozápadní Čechy jsou více ateistické.

Pokud bychom přímo porovnávaly konkrétní výstupy jednotlivých výkazů, tak by bylo nutné mít na zřeteli to, že jsou vzájemně posuzovány zcela odlišné skupiny vězňů, neboť každá věznice má jinou strukturu, jiné zázemí, což také koresponduje i s typy trestů, které tam vězni vykonávají. Zcela zásadní rozdíly jsou také mezi osobnostmi odsouzených, personálem věznic a samotnými poskytovateli duchovní služby.

Graf č. 4: Poskytované služby vězeňskými kaplany a dobrovolníky ve všech věznicích na území České republiky, porovnání let 2011 až 2013

Tabulka č. 7: Porovnání jednotlivých služeb poskytovaných duchovními v období od 2011 do 2013 ve vztahu k celkovému počtu vězňů

Rok	Individuální pastorační rozhovory	Celkový počet setkání klientů s duchovními	Skupinové aktivity	Celkový průměrný počet osob ve VTOS a umístěných do vazby
2011	19272	32943	nezjištěno	23154
2012	24958	56158	5554	23337
2013	15011	40881	5996	18605

(Tabulka je vypracována na základě poskytnutých dat od respondentky č. 2)

Výše uvedený graf č. 4 vizuálně znázorňuje statistická data uvedená v tabulce č. 7, která zachycují vývoj jednotlivých činností vězeňských kaplanů v průběhu tří let, a to od roku 2011 až do roku 2013. Z tabulky č. 4 a uvedeného grafu je patrné, že nejvíce pastoračních rozhovorů bylo provedeno v roce 2012, kdy se jednalo celkem o 24 958 rozhovorů, což je o 1621 hovorů více než byl celkový počet uvězněných osob. Pro názornou představu lze tedy uvést, že za předpokladu, že by každý klient přistoupil k individuálnímu pastoračnímu rozhovoru pouze v jednom případě, tak jej využilo v roce 2011 celkem 83,2 % uvězněných osob, v roce 2012 to bylo 107 % a v roce 2013 by to činilo 80,6 %. V rámci výzkumu je možné hodnověrným způsobem doložit skutečný počet klientů, se kterými duchovní systematicky pracovali pouze za rok 2013, kdy jich bylo celkem 1323.

Celkový počet setkání klientů s duchovními je opět nejvyšší v roce 2012, kdy k tomu došlo v 56 158 případech, zatímco uvězněných osob bylo pouze 23 337. Za stejného předpokladu, který byl výše uveden, by se tedy každý vězeň setkal s duchovním ve 2,4 případech. V roce 2011 došlo k 32 943 setkáním, kdy bylo celkem uvězněno 23 154 vězňů. To by znamenalo 1,4 společných setkání. V roce 2013 bylo učiněno 40 881 společných setkání, kdy bylo uvězněno 18 605 osob, což by představovalo 2,19 společných setkání.

V rámci zajišťování podkladů pro výzkum se nepodařilo zjistit počet uskutečněných skupinových aktivit v roce 2011.

V roce 2012 se uskutečnilo celkem 5554 skupinových aktivit, kdy celkový počet uvězněných osob byl 23 337. V roce 2013 se uskutečnilo celkem 5996 aktivit pro 18 605 uvězněných osob. Lze tedy konstatovat, že v roce 2013 došlo k nárůstu o 442 akcí, i za situace, kdy poklesl celkový počet uvězněných osob o 4732.

Z celkového pohledu je tedy možné konstatovat, že rok 2012 se jeví jako nejaktivnější v rámci poskytování duchovních služeb. Z tohoto důvodu se nabízí hypotéza, že v roce 2013 byl uměle navýšen počet skupinových aktivit, neboť byl zřejmě předpokládán další nárůst zájmu o duchovní služby. Provedeným výzkumem však nebyly zjištěny žádné konkrétní poznatky, které by tuto hypotézu potvrdily.

4.4.2 Analýza polostrukturovaných rozhovorů

Výzkumem bylo dále zjištěno, že jedním ze základních problémů, které sužují poskytování duchovní služby je nedostatek finančních prostředků. Tento jev shodně potvrzují respondenti č. 2, č. 3 a č. 4, kdy v obou případech se nedostatek týká vytváření nových kaplanských míst a budování nových vězeňských kaplí. Blíže se problematikou zabývala respondentka č. 3, která dokonce poukázala na palčivý problém nedostatku finančních prostředků na počátku roku 2013, kdy VS ČR disponovala finančními

prostředky pro výplatu mzdy svým zaměstnancům pouze na tři měsíce dopředu. Také hovořila o tom, že tento jev vyvolal negativní vliv na humanizaci ve vězeňství, neboť se veškerá aktivita vězeňských zaměstnanců soustředila zejména na bezpečnost a předcházení případným útekům vězňů. Respondent č. 1 se o nedostatku finančních prostředků v rezortu nezmínil, za to naopak poukázal na stále se zlepšující stav v oblasti uspokojování a poskytování duchovních služeb ve věznicích a otevřeně hovořil o kladných vztazích mezi jednotlivými subjekty.

Domnívám se, že problémy týkající se nedostatku finančních prostředků zásadním způsobem ovlivňují kvalitu poskytovaných duchovních služeb, protože počet vězeňských kaplanů, kteří mohou přímo ovlivňovat evangelizaci ve vězeňském prostředí je plně závislý na finančních prostředcích, které jsou na tuto činnost vynakládány ministerstvem spravedlnosti a jsou tedy přímo závislé na státním rozpočtu. To, že je ve vězeňství upřednostňována bezpečnost před humanizací, je zcela logický jev současné společnosti, která je silně sekularizovaná a upřednostňuje individuální zájmy a požadavky před vyššími humanizačními cíli. Zřejmě tomu napomáhá i značná medializační kampaň, která průběžně poukazuje na páchanou kriminalitu a nárůst násilí ve společnosti. Přes všechny tyto skutečnosti Česká republika patří mezi země s nejnižším počtem úteků vězňů.

Snaha o řešení finančního problému byla patrná i z jednání respondentky č. 3, která v roce 2012 oslovila otevřeným dopisem přímo vládu a celou věc řešila s náměstkem ministra Pospíšila, panem doktorem Volákem.

Respondentka č. 3 uvedla, že podle jejího názoru je velmi špatná situace v oblasti vězeňské architektury a poukázala na to, že ve své podstatě žádná z budov nesplňuje současné požadavky uznávané okolními evropskými státy. Tato situace je údajně jedním z faktorů, které negativně ovlivňují chování vězňů a jejich myšlenkové pochody. Podle jejího tvrzení dokonce sami vězni tuto situaci hodnotí záporně. Respondent č. 4 dokonce uvádí, že většina vězeňských budov dříve sloužila jako soudy a teprve v 19. či 20. století byly přebudovány na věznice. Nejnovější budovy pak měly být vybudovány ještě v době totality a ani ty už dnes neodpovídají současným potřebám. Zásadní nesouhlas pak vyjádřil se způsobem poskytování služeb vězňům, které označil za služby hotelového typu, neboť jednotliví vězni se na obslužných aktivitách v rámci věznice účastní jen velmi málo, nebo vůbec.

Problém týkající se špatné architektury věznic je úzce spjatý s nedostatkem finančních prostředků a nezbyvá než konstatovat, že špatné životní podmínky, ve kterých musí vězni žít, má významný vliv na dynamickou bezpečnost věznic, což může v některých případech vést až ke vzpourám či jiným formám násilí, které mohou velmi rychle eskalovat.

Respondent č. 4 uvedl, že se domnívá, že nejzávažnější problém v rámci evangelizace ve vězeňském prostředí spočívá v neznalosti a neinformovanosti vězňů o věcech týkajících se duchovní sféry. Podle jeho tvrzení v některých případech ani klienti nerozumí tomu, co je jim zvěstováno. Dokonce jsou mezi nimi i tací, kteří ani nevědí, kdo je to Ježíš Kristus. Respondent č. 4 tento stav dává do souvislosti s tím, že je současná společnost silně sekularizovaná, což se odráží na jejím přístupu k duchovním věcem. Respondentka č. 3 se této problematice také dotýká, ale zcela naopak vyzdvihuje jedince, kteří jsou zřejmě naprosto výjimeční, neboť se dožadují studia teologie v hebrejštině, řečtině nebo latině. Je tedy patrné, že ve vězeňském prostředí jsou zastoupeny oba extrémní. Všichni respondenti se shodují na tom, že je nutné přistupovat k evangelizaci ze široka a velmi citlivým způsobem. V první řadě je zapotřebí vést pastorační rozhovory a touto cestou připravit podmínky pro případné zvěstování evangelia. Respondent č. 4 dokonce poukazuje na to, že je zcela nevhodné,

aby poskytovatel duchovní služby vstupoval do věznice s prvořadým záměrem evangelizovat nebo provádět kazatelskou činnost.

Evangelizace ve vězeňském prostředí je silně ovlivněna nízkou úrovní znalostí duchovní problematiky, což se jeví jako celoplošný problém, který přímo navazuje na sekulární postoje celé společnosti. Jsou však i výjimečné případy, kdy teologické znalosti některých vězňů převyšují běžný standard poskytovatelů duchovní služby.

Respondent č. 1 poukázal na problém spočívající v tom, že vězeňská subkultura někdy necitlivě až nevybíravě přistupuje k jedincům, kteří mají zájem o poskytování duchovní služby. Tuto skutečnost potvrdili i ostatní respondenti. Shodně však uvedli, že pokud takový jedinec vytrvá ve svém zájmu, tak se ve většině případů situace sama urovná a není zapotřebí jakéhokoliv zásahů z vnějšku.

Klient, který má zájem o poskytování duchovní služby, je vystaven určitému psychickému tlaku, zejména ze strany vězeňské subkultury. Může se jednat o výsměch či jiné agresivní jednání, které může vyústit až k fyzickému napadení.

Respondentka č. 2 označila za jistý problém komunikaci mezi personálem věznic a duchovními, kteří do věznic vstupují. Podle jejího míně je už zcela zvládnuta komunikace mezi poskytovateli duchovních služeb a klienty z řad vězňů, ale s personálem věznic je to prozatím ještě složitější a založené na individuálních vztazích. Obměna personálu ve věznicích pozitivně přispívá k řešení celé věci a nově přicházející jedinci jsou vstřícnější a jsou mezi nimi i věřící lidé.

Do současné doby stále přetrvává určitý odstup vězeňského personálu k vězeňským kaplanům nebo dobrovolníkům, kteří přicházejí do věznic poskytovat duchovní službu. Tento jev se zcela automaticky promítá do vzájemných kolegiálních vztahů a vytváří napětí. Významnou roli sehrávají vzájemné individuální vztahy, které napomáhají ke zlepšení celkové situace. Komunikace mezi poskytovateli duchovní služby a uvězněnými osobami je v současné době na dobré úrovni a jeví se jako konstruktivní.

Respondentka č. 2. upozornila na okolnosti spojené s požadavky na vzdělání vězeňských kaplanů, které by mělo být vysokoškolské, nejméně v rozsahu bakalářského studia. Podle jejího tvrzení je výhodou přímo teologické vzdělání, neboť pak nedochází v praxi k problémům, které se mohou objevovat v případech, kdy si sami církve připravují své kazatele, kteří jsou úzce specializováni na konkrétní problematiku a nejsou schopni poskytnout komplexní duchovní služby. Respondentka č. 3 se k této problematice vyjádřila tak, že zájemci o dobrovolnou službu v rámci sdružení VDP nemusí mít teologické ani vysokoškolské vzdělání, ale na první místo jsou kladeny schopnosti konkrétního člověka, jeho zkušenosti a osobnostní vybavenost. Dokonce poukázala na to, že řada vysokoškolsky vzdělaných lidí nebyla přijata do VDP právě proto, že se jednalo o lidi, kteří byli natolik vstřícní, že si nedokázali udržet náležitý odstup, a tím by mohli být nebezpeční svému okolí nebo sami sobě a přivodit si svojí ochotou problémy, a to i se zákonem. Podle jejího názoru je velkou výhodou, když jsou dobrovolníci přímo duchovní, protože mohou poskytovat klientům komplexní služby.

Požadavky na vzdělání vězeňských kaplanů a poskytovatelů duchovních služeb se liší. Vězeňská duchovní služba požaduje vysokoškolské vzdělání nejlépe s teologickým zaměřením, aby byl vězeňský kaplan schopen nabídnout co nejširší záběr vědomostí. Vězeňská duchovenská péče u svých dobrovolníků nepožaduje vysokoškolské vzdělání, ale klade na prvním místě důraz na zájem, zkušenosti a osobní předpoklady konkrétních dobrovolníků. Dokonce v několika případech bylo subjektem VDP zaznamenáno, že lidé s vysokoškolským vzděláním nejsou těmi nejvhodnějšími kandidáty a ohrožují svým chováním své okolí nebo sami sebe.

Respondent č. 1 se zmínil o problémech, které se objevili v rámci teologického kurzu, který probíhá ve věznici Praha-Ruzyně ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze. Hovořil o problémech spojených s docházkou vyučujících do věznice a o tom, že velká část studentů předčasně ukončila studium z různých důvodů, kdy nejčastějším bylo propuštění na svobodu, což je vždy spojeno s existenčními problémy. Respondentka č. 3 se k probíhajícímu kurzu podrobněji nevyjádřila, pouze uvedla, že již tato aktivita končí. Respondenta č. 2 k teologickému vzdělávání ve věznici uvedla, že to funguje skoro v každé věznici formou biblických hodin. Je však problém s tím, aby se jednalo o systematickou výuku, protože se klienti ve skupině často mění. Podle jejího názoru jsou nejlepší výsledky ve vzdělávání vězňů formou dopisovacích kurzů.

Vzdělávání vězňů je jednou z metod, jak dosáhnout toho, aby si uvědomili své pochybení, přijali trest a započali nápravný proces. Přímou výukou teologie může vězňům napomoci při překonávání stereotypního způsobu života ve věznici. Nabízí možnost smysluplného využití volného času a přibližuje natolik potřebný pocit odpuštění a blíže vysvětluje principy milosrdenství.

Respondentka č. 2 otevřeně hovořila o problému týkajícím se snahy klientů ovlivňovat poskytovatele duchovní služby za účelem získání prospěchu. Podle jejího tvrzení se však mezi klienty velmi rychle roznese, když se jim to nepodaří, a poté to již opětovně nezkoušejí. Respondentka č. 3 situaci vnímá tak, že jsou tímto jevem více ohroženi dobrovolníci nežli kaplani. Všichni jsou však na takovou situaci systematicky připravováni a průběžně školeni. Shodné stanovisko k této problematice vyjádřil i respondent č. 4.

Účelové jednání ze strany uvězněných osoby je zcela běžný fenomén, který doprovází výkon trestu v každé věznici. Z tohoto důvodu jsou duchovní na tuto situaci průběžně připravováni a jsou jim předkládány konkrétní příklady, na kterých si mohou prakticky ověřit své postoje. Z výzkumu vyplynulo, že vězni často využívají citového vydírání a odvolávají se na své nenaplněné potřeby.

Respondentka č. 2 vnímá jako jeden ze zásadních problémů situaci, která nastává po propuštění klienta na svobodu, protože najednou ztrácí své zázemí, a pokud není jeho rodina připravena ho přijmout, nebo nějaké jiné společenství, tak se často vrátí k předchozímu způsobu života. Ze strany církevních společenství se jeví aktivnější menší a mladší církve, které mají větší zájem takovým jedincům pomáhat. Dobré zkušenosti jsou například s křesťanským zařízením Nová Šance z Ostravy-Kozlova, které nabízí pomoc při resocializaci mužům, kteří se vrátili z dlouhodobého trestu. Respondent č. 4 ještě doplnil, že má dobré zkušenosti s Armádou spásy, která je také velmi schopná v rámci poskytování komplexní pomoci. Podle jeho mínění je právě zde velký prostor pro působení všech církví.

Osoby, které strávily dlouhou dobu ve VTOS ztrácejí kontakt s reálným životem mimo věznici a v řadě případů mají zcela zásadní existenční problémy po propuštění na svobodu. Nejsou schopny si sami zajistit zcela běžné potřeby, i přesto, že jsou na tento stav připravováni. Zde sehrávají významnou roli různé sdružení či subjekty, které nabízejí své služby a pomáhají jim s resocializací a zabezpečením životně důležitých potřeb. V případech, kdy bývalí vězni našli opravdovou víru a právě na ní se rozhodli vystavět svůj další nový život a setkají se ve svobodném prostředí s nezájmem ze strany církevních společenství, tak to u nich vyvolává těžké vnitřní rozpory a velmi často to končí ztrátou víry. Z tohoto důvodu je velmi důležité, aby církevní společenství byly aktivnější už v rámci kontaktu s klienty ve věznicích a nabídli jim svoji pomoc po propuštění.

Respondentka č. 3 částečně navazuje tím, že je škoda, že neexistují konkrétní statistické údaje o tom, kolik klientů opětovně spáchalo protiprávní jednání i poté, co předtím byli ve věznicích v kontaktu s duchovními. Respondentka č. 3 se domnívá, že by takové podklady měly vysokou vypovídací hodnotu a bylo by možné je prakticky využít. Respondentka č. 2 uvedla, že má osobní zkušenost s tím, že se alespoň u některých jedinců, kteří se opět vrací do vězení, objevují výčitky svědomí, které předtím neměli. Respondent č. 4 se vyjádřil, že vnímá jako úspěch, když se alespoň v některých případech dostaví pozitivní výsledek. Veškeré snahy pak přirovnal k podobnosti o rozsévání, kdy se uchýtila jen čtvrtina semen.

Všichni respondenti se v rámci výzkumu shodli na tom, že nelze očekávat, že by jejich působení mělo zcela pozitivní dopad na všechny klienty a započalo jejich nápravu. Radují se však z každého, byť jen malého úspěchu. V případě, že se jim podaří u některých klientů probudit svědomí, tak to lze považovat za velký úspěch a nadmíru si váží jejich pevné vůle, pokud to vydrží dlouhodobě.

Respondent č. 4 poukázal na problém ekumenického napětí, které se objevuje u vězeňského kaplana, protože je vnitřně spojený se svojí církví, ale musí stejným způsobem přistupovat ke všem věřícím a nesmí se snažit je předělávat. Na tuto problematiku úzce navazuje to, že vězeňský kaplan je zaměstnancem vězeňské služby, a tudíž na sobě také nese část viny svých spolupracovníků a celé organizace. Celkově je vystaven různým tlakům a intrikám ze strany klientů, ale i ostatních lidí. To může mít za následek jeho vyhoření. Respondentka č. 3 uvedla, že sami duchovní říkají, že služba ve věznicích je pro ně určitým obohacením, protože se přímo dotýkají sofistikovaného zla, a to je nutí naučit se nenávidět hříchy, ale milovat hříšníka.

Příslušnost vězeňského kaplana k vězeňské službě sebou přináší určité závazky a omezení. Nemohou vystupovat jen sami za sebe a vyjadřovat stanoviska svých církví. Musí být schopni se přizpůsobit a přijmout vinu celé organizace.

4.5 Diskuze

Praktická část této práce byla zaměřena na nalezení odpovědí na dvě základní výzkumné otázky:

- Které nejzávažnější aktuální problémy doprovázejí proces evangelizace v současném českém vězeňském prostředí?
- Jaká řešení stávajících problémů navrhuji zainteresovaní odborníci?

Základní informace a podklady pro praktickou část této práce byly nashromážděny prostřednictvím kvalitativního výzkumu, který byl proveden formou polostrukturovaných rozhovorů vedených se čtyřmi respondenty, kteří byli vybráni tak, aby reprezentovali základní subjekty, které se účastní na poskytování duchovenské péče odsouzeným a vazebně stíhaným osobám na celém území České republiky a mají přímou možnost navrhovat či vytvářet interní akty řízení a podílet se na legislativních úpravách dotčených zákonů.

Provedený výzkum přinesl řadu poznatků, které jednoznačně ukázaly, že problematika týkající se zvěstování evangelia ve vězeňském prostředí je značně rozsáhlá, členitá a zcela zásadně ovlivněná konkrétními podmínkami v jednotlivých věznicích. Hlavním aktérem je poskytovatel duchovní služby, a tudíž důležitou roli sehrávají jeho schopnosti, dovednosti a osobní předpoklady. Nelze opomenout ani samotného klienta, kterému je duchovní služba poskytována, neboť je cílovou skupinou, které se evangelizace týká. Z výzkumu tedy vyplynulo, že zjištěné poznatky mají jen částečnou vypovídací hodnotu a není možné na jejich základě vyvodit jednoznačné závěry, které by validním způsobem popsaly celkový současný stav předmětné problematiky. Z tohoto důvodu byly vybrány jen některé konkrétní skutečnosti, které byly popsány, a byla k nim uvedena stanoviska nebo komentáře jednotlivých respondentů. Výzkum zcela jednoznačně přinesl poznání, že individuální přístupy jednotlivých vězeňských kaplanů, či dobrovolných poskytovatelů duchovní služby, jsou v řadě případů zcela výjimečné a jsou odrazem rozmanitosti jejich víry, moudrosti, zkušeností a osobnostních předpokladů.

Na počátku výzkumu jsem vycházel z předpokladu, že vězeňští kaplani poskytují duchovní služby podle jednotného systému, který je společný pro všechny poskytovatele duchovní služby. Výzkum však zcela jednoznačně potvrdil, že jsou stanoveny pouze jisté hranice, které by neměly být překročeny v rámci poskytování duchovní služby. Těmito hranicemi jsou zejména zákony a nařízení, které popisují protiprávní jednání a v případě, že by se jej vězeňští kaplani nebo ostatní poskytovatelé duchovní služby dopustili, tak by za to byli potrestáni, případně by jim mohlo hrozit i trestní stíhání, například pro trestný čin nepřekažení trestného činu ve smyslu § 367 trestního zákoníku, neoznámení trestného činu ve smyslu ustanovení § 368 trestního zákoníku nebo v krajním případě i účast na sebevraždě ve smyslu ustanovení § 144 trestního zákoníku.⁹⁸ Poskytovatelé duchovních služeb jsou nejčastěji ohroženi proti právním jednáním, které spočívá ve zprostředkování kurýrních služeb, týkající se vnášení či vynášení věcí z věznice, předávání vzkazů atd. Dalšími regulačními prvky pro výkon duchovní služby ve věznicích jsou interní postoje a stanoviska Vězeňské duchovní služby, Vězeňské duchovenské péče, Ekumenické rady církvi a České biskupské konference. Zde je nutné vyzdvihnout, že zainteresované subjekty se zcela zásadním způsobem shodují na tom, že nemá být ve věznici prováděna misie ve smyslu

⁹⁸ ŠÁMAL P. a KOL.: *Trestní zákoník II*, Praha 2009, C. H. Bek, ISBN 978-80-7400-178-9

získávání klientů pro svoji církev, kterou duchovní ve věznicích reprezentují, což vyplývá ze zásad jednotlivých subjektů, tak i ze stanovisek všech respondentů, kteří se výzkumu zúčastnili. Stejně tak je věnována velká pozornost tomu, aby nedošlo k narušení zásady nadkonfesnosti, kterou lze asi nejlépe přiblížit slovy respondenta č. 3.

„Jsme unikátem nejenom v Evropě ve své nadkonfesnosti, neboť žádná jiná země nemá tento model takto nastavený. To znamená bez preference majoritních církví a diskriminace minoritních sloužíme opravdu vedle sebe a spolu. Možná si troufnu říci, že jsme jedinou skutečně fungující ekumenickou organizací. Až na naprosté výjimky se máme navzájem v úctě a snažíme se respektovat toho druhého s vědomím, že já oslovuji klientelu, kterou po mě bude oslovovat někdo z jiné církve, a neměli bychom tedy udělat zmatek v hlavách těch, které oslovujeme. To znamená, že by to mělo být na obecnější bázi, aby to bylo tak, že po mě může přijít kdokoli jiný.“⁹⁹

4.5.1 Výzkumné závěry

V této části práce jsou vyjádřeny výzkumné závěry, které vyplynuly z provedeného kvalitativního výzkumu a jeví se jako okolnosti, které přímo ovlivňují zvěstování evangelia ve vězeňském prostředí. Je však nutné zohlednit skutečnost, že výběr i prezentace jednotlivých výzkumných závěrů je ovlivněna subjektivním názorem výzkumníka, který měl k dispozici pouze jednotlivé názory respondentů, které porovnal se skutečnostmi zjištěnými z odborné literatury a dostupnými statistickými daty. Je pravděpodobné, že v případě dlouhodobého pozorování a vyhodnocování všech aktivit poskytovatelů duchovních služeb přímo v praxi, by zřejmě vedlo ke korekci původních výzkumných závěrů a stanovení nových. Nelze ani vyloučit alternativu, že by se v praxi mohlo ukázat, že původní výzkumné závěry jsou zcela nebo částečně neplatné.

Výzkumné závěry stanovené ke dni 16. 4. 2014.

V důsledku nedostatku finančních prostředků v rámci vězeňského prostředí došlo v období od 2002 do 2012 ke snížení počtu občanských zaměstnanců, kteří byli z části nahrazeni příslušníky VS ČR, jejichž úkolem je dohlížet na bezpečnost ve věznicích, objektech soudů a státních zastupitelství. Tento stav negativně ovlivnil možnosti přímého edukačního procesu spočívajícího zejména v sestavování funkčních individuálních plánů zacházení s vězni, které vytvářejí podmínky pro jejich budoucí resocializaci. Došlo tedy ke snížení počtu osobních kontaktů a rozhovorů mezi uvězněnými osobami a personálem věznic, který přispíval k probuzení či prohlubování zájmu o duchovní služby. Respondenti se k uvedenému problému vyjádřili tak, že jedním z možných řešení je systematické působení na klienty, kteří jsou poté schopni víru dále předávat a vzájemně na sebe evangelizačně působit, a tím rozšířit zájem o poskytování duchovní služby. Dalším řešením je zajišťování výchovných a kulturních akcí, které vedou k duchovnímu rozvoji vězňů a jsou financovány i z jiných zdrojů než pouze z rozpočtu VS ČR.

Současná společnost je silně sekularizovaná, což se zcela jednoznačně odráží i ve vězeňském prostředí, které je specifické svoji vnitřní hierarchickou strukturou, a to nejen mezi příslušníky VS ČR, ale i ve vězeňské subkultuře, která přímo ovlivňuje jednotlivé vězně svými postoji k duchovní oblasti. V krajních případech dokonce dochází i k fyzickému napadání vězňů, kteří jsou v kontaktu s poskytovateli duchovní služby, což negativně působí i na další potenciální zájemce. Řešení tohoto problému

⁹⁹ Polostrukturovaný rozhovor s Renatou Balcarovou ze dne 29. 1. 2014

spočívá v aktivním působení na jednotlivé členy vězeňské subkultury takovým způsobem, aby svým osobním příkladem změnili celkový záporný postoj k poskytování duchovní služby. V případě příslušníků VS ČR se jeví jako možná cesta navázání individuálních vztahů mezi vězeňskými kaplany a jednotlivými příslušníky, neboť se v obou případech jedná o zaměstnance VS ČR a jejich vztahy jsou na kolegiální úrovni.

Způsoby zvěstování evangelia ve vězeňském prostředí jsou zcela individuální, jsou přímo ovlivněny zájmem a předpoklady jednotlivých poskytovatelů duchovní služby, dále pak dispozicemi klienta a zázemím, které je pro tyto účely ve věznici vytvořeno. Z výzkumu vyplynulo, že z legislativního pohledu jsou vytvořeny vhodné podmínky pro poskytování duchovních služeb a nebyly zjištěny žádné překážky, které by bránily zvěstování evangelia. Zásadní problém lze spatřovat v nedostatečném vzdělání vězňů v duchovní oblasti a historii, což se projevuje tím, že nejsou schopni porozumět zvěstovanému evangeliu a vnitřně přijmout víru. Zde je možné hledat řešení v systematickém edukačním procesu, který lze aplikovat formou výuky biblických hodin, dopisovacími kurzy a přímou výukou teologie v rámci spolupráce s teologickými fakultami.

Zcela zásadní problém se může dostavit u klienta, který v době svého pobytu ve věznici má zájem o duchovní služby, přijme víru, rozhodne se pro konkrétní církev, ztotožní se s jejími zásadami a postoji, ale po svém propuštění již nenajde žádné společenství, které by jej přijalo. Taková situace může vést až ke ztrátě víry. Jedním z důvodů může být to, že klient po dlouhodobém pobytu ve věznici ztrácí schopnost se zařadit do současné společnosti a splynout s ní. Zainteresovaní odborníci tento problém vnímají jako poměrně vážný a jeho řešení vidí v aktivnějším přístupu církví, a to už přímo ve věznicích, kde by pracovaly s klienty, které by po propuštění na svobodu přijaly do svého společenství a pomohly jim s překonáním prvotních překážek v rámci jejich začlenění do společnosti. Tímto způsobem by pak vhodně doplnily doposud poskytované služby státními či soukromými subjekty.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo popsat činnost vězeňského kaplana a vymezit jeho vztah k právním normám, přiblížit činnost sdružení Vězeňské duchovní služby a Vězeňské duchovenské péče. Seznámit čtenáře se skutečnostmi, které jsou spojené s přímým poskytováním duchovní služby ve vězeňském prostředí a poukázat na možná úskalí, na která tato služba nejčastěji naráží. Dále pak vytvořit ucelený pohled na historický vývoj penitenciaristiky a předestřít význam víry v Boha v rámci života klienta ve vězeňském prostředí. Pro dosažení stanovených cílů, byl mimo jiné využit kvalitativní výzkum, který byl zaměřený na zjištění, jaké nejzávažnější aktuální problémy doprovázejí proces evangelizace v současném českém vězeňském prostředí a jaká řešení stávajících problémů navrhuji zainteresovaní odborníci. Vzhledem k tomu, že se jednalo o otázky, které se dotýkají přímo praktické činnosti vězeňských kaplanů a dobrovolných poskytovatelů duchovní péče, rozhodlo jsem se, že výzkum bude proveden mezi zástupci jednotlivých subjektů, které se poskytováním duchovních služeb zabývají.

Jednalo se o prvního náměstka generálního ředitele Vězeňské služby České republiky plk. Bc. Miroslava Loulu, který má na starosti vedení Vězeňské duchovní služby, hlavní vězeňskou kaplanku Mgr. Květoslavu Jakubalovou, předsedkyni Vězeňské duchovenské péče Renatu Balcarovou a koordinátora duchovní služby Mgr. Bohdana Pivoňku. Výběr respondentů měl výzkumníkovi zaručit vyvážený přístup ke shromažďovaným informacím a zároveň umožnit, aby se k celkové problematice mohli vyjádřit lidé, kteří mají dlouholeté zkušenosti v oboru. V případě pana koordinátora Mgr. Bohdana Pivoňky, který byl zakladatelem duchovní služby v České republice po roce 1990, dokonce i autentičnost poznatků k novodobé historii duchovní služby.

V teoretické části předložené práce byl učiněn rozbor právních norem, které se dotýkají činnosti poskytovatelů duchovenské služby ve vězeňském prostředí. Pro popis skutečností spojených s pobytem vězňů ve věznicích a vazebních věznicích byly využity odborné materiály, které čerpají z vědních oborů penitenciaristiky, penologie a psychologie. Na základě poznatků z vyhodnocených rozhovorů a ostatních podkladů, které byly nashromážděny v průběhu přípravných prací, byly stanoveny výzkumné závěry, které přinesly odpovědi na položené otázky. Konkrétní výzkumné závěry byly uvedeny v závěru praktické části, zejména v kapitole Diskuze. Je však nutné znovu zopakovat, že výzkumné závěry byly sestaveny na základě subjektivního hodnocení nashromážděných podkladů výzkumníkem a jen malou část bylo možné alespoň částečně podložit konkrétními příklady či statistickými daty.

V závěru práce lze tedy konstatovat, že provedeným kvalitativním výzkumem byl získán poměrně rozsáhlý materiál, který mapuje nejen činnost vězeňských kaplanů, ale i ostatních poskytovatelů duchovních služeb. Okrajově přináší i poznatky o mezilidských vztazích a rozdílných postojích jednotlivých zúčastněných subjektů. Nashromážděné materiály obsahují řadu informací, které by byly vhodné jako podklady pro realizaci dalších výzkumů, zaměřených například na zjištění, jakým přínosem byl pro propuštěného vězně pravidelný kontakt s poskytovatelem duchovní služby ve věznici na jeho další život na svobodě.

Domnívám se, že provedený výzkum a zejména skutečnosti, které vyplynuly z rozhovorů poskytnutých respondenty, lze vyvodit jednoznačný závěr, že všichni poskytovatelé duchovní služby se snaží napomoci tomu, aby klienti měli prostor pro naplnění algoritmu výkonu trestu, který spočívá ve fázích vytvoření vlastního svědomí, přijetí viny, na což navazuje pokání. V případě, že se podaří dosáhnout tohoto stavu, tak sami respondenti uvádějí příklady, kdy klienti začínají projevovat zájem o to, jaké

existují možnosti, aby mohli poskytnout kompenzaci či jinak odčinit zlo, které svým jednáním spáchali.

Seznam použitých zdrojů

- Bible, Písmo sv. Starého a Nového zákona*, Praha: Česká biblická společnost, 1998, 11. vydání, ISBN 80-85810-19-0
- DOUGLAS, J., D.: *Nový biblický slovník*, Návrat domů, Praha 2009, ISBN 978-80-7255-193-4
- Dokumenty II vatikánského koncilu*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002, ISBN 80-7192-467-9
- HÁLA, J., *Bolest a naděje vězeňství*, Nakladatelství TRITON, Praha 2007, ISBN 978-80-7387-013-3
- HÁLA, J., *Psychosociální práce s maladjustovanými osobami*, České Budějovice 2005, ISBN 80-7040-815-4
- HÁLA, J. (2006): *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice, Vysoká škola evropských a regionálních studií.
- HEJDA, J. a KOL.: *Vybraná témata kriminalistiky a trestního práva*, VŠE v Praze 2006, ISBN 978-80-245-1163-4
- HENDL, J., *Kvalitativní výzkum*, Portál Praha 2008, ISBN 978-80-262-0219-6
- HRDINA, A., *Kanonické právo*, nakladatelství EUROLEX BOHEMIA s.r.o., Praha 2002, ISBN 80-86432-26-2
- JELÍNEK, J. a KOL., *Trestní zákon a trestní řád*, Linde Praha 2006, ISBN 80-7201-618-1
- JŮZL, M., *Sociálně pedagogická role církve v penitenciární praxi*, Institut mezioborových studií Brno, 2011, ISBN 978-80-87182-03-1
- KANT, I., *Metaphysik der Sitten*, AA VI. 331
- LUKEŠ, F., *Celý život jsem se učil, a přece jsem propadl*, Nakladatelství Zámek, Poděbrady 2001, ISBN 80-903007-0-7
- MITÁŠ, V., *Sborník materiálu určených členům občanského sdružení Vězeňská duchovenská péče k základnímu seznámení s prostředím věznic a vazebních věznic*, Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR, Praha 2007
- SALAJKA, M., *Slovník náboženských a teologických výrazů a pojmů*, Vydala Církev československá husitská Boleslav 2000, ISBN 80-7000-504-1
- SCHAUPP, K., *Doprovázení na duchovní cestě*, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1994, ISBN 80-85527-45-6
- SOCHŮREK, J., *Kapitoly z penologie I.*, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-203-6
- SOCHŮREK, J., *Kapitoly z penologie II.*, Liberec 2007, ISBN 978-80-7372-204-3
- SYNEK, J., *Svobodni v nesvobodě*, Vyšehrad, spol. s.r.o 2013, ISBN 978-80-87211-76-2
- ŠÁMAL P. a KOL.: *Trestní zákoník I*, Praha 2009, C. H. Bek, ISBN 978-80-7400-109-3
- ŠÁMAL P. a KOL.: *Trestní zákoník II*, Praha 2009, C. H. Bek, ISBN 978-80-7400-178-9

TRETERA, J. R.: *Právní dějiny starověkého Izraele*. Dostupné online:
<http://spcp.prf.cuni.cz/vyuka/izrael.htm>

UHLÍK, J., F. J. *Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*, příloha časopisu
České vězeňství č. 2/1997, Praha, VSČR

VOCHOČ, O, *Knihy filozofie*, Knižní klub v edici Universum, Praha 2013,
ISBN 798-80-242-3912-5

WILDEMUTH, B. M., *Applications of social research methods to questions in
information and library science*. Westport, CT: Libraries Unlimited, 2009, ISBN
9781591585039

ZEDNÍČEK, M., *Kodex kanonického práva*, Zvon Praha 1994, ISBN 80-7113-082-6

Elektronické informační zdroje dostupné na Internetu

<http://penologie.hala.sweb.cz/>

<http://www.studentimup.cz/index.php/pravo/trestni-pravo/58-trestni-pravo-hmotne/443-tresty-pojem-a-uel-trestu-v-trestnim-pravu-system-trest>,

http://cs.wikipedia.org/wiki/Trest#Filosofie_trestu

<http://www.bibleserver.com>

http://www.paulinky.cz/_d/Radost-evangelia.pdf

<http://www.vdpcr.eu/stanovy-vdp.html>

<http://www.bkb.cz>

Webové stránky policie České republiky

Časopis České vězeňství 2/1996

Zákonná ustanovení:

- zák. č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky
- zák. č. 2/1993 Sb. o vyhlášení listiny základních lidských práv a svobod
- zák. č. 3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech
- zák. č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník
- zák. č. 141/1961 Sb. Trestní řád
- zák. č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích
- zák. č. 273/2008 Sb. o policii České republiky
- zák. č. 283/2003 Sb. o státním zastupitelství
- zák. č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky
- zák. č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody
- zák. č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby
- ostatní právní normy, jejichž ustanovení bude dotčeno zpracovaným tématem diplomové práce

Seznam zkratk

- BKB – Bílý kruh bezpečí
- ČBK – Českou biskupskou konferencí
- ERC – Ekumenická rada církví v České republice
- NSSJ – Náboženská společnost Svědkové Jehovovi
- PMS – Probační a mediační služba
- VDS – Vězeňská duchovní služba
- VDP – Vězeňská duchovenská péče
- VTOS – Výkon trestu odnětí svobody
- VS ČR – Vězeňská služba České republiky

Seznam příloh

- Příloha I. – Souhlasy s účastí na výzkumu
- Příloha II. – Poučení pro duchovní vstupující do věznice (vazební věznice)
- Příloha III. – Roční výkaz o plnění Dohody o duchovní službě, NGR 41/2008 Věznice
- Příloha IV. – Seznam otázek použitých při polostrukturovaných rozhovorech
- Příloha V. – Označení příslušníků VDS

Přílohy

Příloha I.

Příloha I. obsahuje čtyři samostatné souhlasy s účastí na výzkumu, podepsané jednotlivými respondenty.

Souhlas s účastí na výzkumu

Informace o výzkumu

V rámci diplomové práce s názvem *Zvěstování evangelijní spásy v našem současném / dnešním vězeňském prostředí* bude realizován výzkum formou kvalitativního výzkumu za použití polořízených rozhovorů. Získané informace budou interpretovány ve výzkumné části uvedené diplomové práce.

Písemný souhlas s účastí na výzkumu

Tímto prohlašuji, že jsem byl informován o podmínkách účasti ve výzkumu a o zveřejnění mnou podaných informací. Souhlasím s poskytnutím informací Bc. Pavlovi Příbylovi, studentu 3. ročníku oboru Teologie služby na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, v rámci výzkumu k jeho diplomové práci.

V Praze dne: 13. 03. 2014

plk. Bc. Miroslav Loula

Souhlas s účastí na výzkumu

Informace o výzkumu

V rámci diplomové práce s názvem *Zvěstování evangelijní spásy v našem současném / dnešním vězeňském prostředí* bude realizován výzkum formou kvalitativního výzkumu za použití polořízených rozhovorů. Získané informace budou interpretovány ve výzkumné části uvedené diplomové práce.

Písemný souhlas s účastí na výzkumu

Tímto prohlašuji, že jsem byla informována o podmínkách účasti ve výzkumu a o zveřejnění mnou podaných informací. Souhlasím s poskytnutím informací Bc. Pavlovi Příbylovi, studentu 3. ročníku oboru Teologie služby na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, v rámci výzkumu k jeho diplomové práci.

V Praze dne: 11. 3. 2014

Jakubalová
Mgr. Květoslava Jakubalová

*Použití výzkumu v dopise odsouzeného
Michela Kalka je se souhlasem dotčeného.
Jakubalová*

Souhlas s účastí na výzkumu

Informace o výzkumu

V rámci diplomové práce s názvem *Zvěstování evangelijní spásy v našem současném / dnešním vězeňském prostředí* bude realizován výzkum formou kvalitativního výzkumu za použití polořízených rozhovorů. Získané informace budou interpretovány ve výzkumné části uvedené diplomové práce.

Písemný souhlas s účastí na výzkumu

Tímto prohlašuji, že jsem byla informována o podmínkách účasti ve výzkumu a o zveřejnění mnou podaných informací. Souhlasím s poskytnutím informací Bc. Pavlovi Příbylovi, studentu 3. ročníku oboru Teologie služby na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, v rámci výzkumu k jeho diplomové práci.

V Praze dne: 29. 1. 2014

Renata Balcarová

Souhlas s účastí na výzkumu

Informace o výzkumu

V rámci diplomové práce s názvem *Zvěstování evangelijní spásy v našem současném / dnešním vězeňském prostředí* bude realizován výzkum formou kvalitativního výzkumu za použití polořízených rozhovorů. Získané informace budou interpretovány ve výzkumné části uvedené diplomové práce.

Písemný souhlas s účastí na výzkumu

Tímto prohlašuji, že jsem byl informován o podmínkách účasti ve výzkumu a o zveřejnění mnou podaných informací. Souhlasím s poskytnutím informací Bc. Pavlovi Příbylovi, studentu 3. ročníku oboru Teologie služby na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, v rámci výzkumu k jeho diplomové práci.

V Praze dne: 10.3.2014

Mgr. Bohdan Pivoňka

Příloha II.

Poučení pro duchovní vstupující do věznice (vazební věznice)

- (1) Na požádání službu konajícího příslušníka při vstupu do objektu věznice, musí vstupující osoba podstoupit prohlídku zavazadla i provedení osobní prohlídky v případě podezření na vnášení nedovolených či nebezpečných předmětů.
- (2) Při vstupu do objektu věznice musí vstupující osoba bez vyzvání odevzdat příslušníkovi u hlavního vchodu osobní zbraň(ě), mobilní telefon(y), případně jiná mobilní telekomunikační či záznamová zařízení.
- (3) Do věznice je zakázáno vnášet jakékoliv alkoholické nápoje, léky včetně vitaminových preparátů, omamné a psychotropní látky, jedy a mobilní telefony. Výjimku tvoří víno pro potřeby eucharistie v maximálním množství 2 dcl [čl. 6 odst. 2 písm. f) nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky č. 41/2008].
- (4) Osobám po požití alkoholických nápojů, omamných a psychotropních látek je vstup do věznice zakázán. Při podezření je vstupující osoba povinna podrobit se orientační dechové zkoušce na alkohol.
- (5) Je zakázáno zneužívat vězněné osoby k různým úsluhám, zneužívat jejich práci pro osobní prospěch, přijímat od nich jakékoliv předměty apod., zprostředkovávat jim jakékoliv vzkazy a spojení s osobami nebo institucemi (doručování dopisů, zpráv, mobilních telefonů, peněz, léků apod.).
- (6) Nedoporučuje se vést s vězni rozhovory nesouvisející s činností, sdělovat jim své osobní problémy, sdělovat jim údaje osobního charakteru (adresy, bydliště atd.).
- (7) Vstupující osoba byla poučena o povinnosti zachování naprosté mlčenlivosti o informacích, které získá v průběhu duchovenské činnosti ve věznici.
- (8) Vstupující osoba byla upozorněna, že porušení zásad tohoto poučení může být důvodem pro odepření souhlasu ředitele věznice se vstupem duchovního a v krajním případě může naplnit skutkovou podstatu trestného činu „maření výkonu úředního rozhodnutí“ ve smyslu ustanovení § 337 trestního zákona.

V

dne

Jméno, příjmení:

Datum narození:

Podpis:

Seznámení provedl:

Příloha III.

Roční výkaz o plnění Dohody o duchovní službě, NGRŽ 41/2008 Věznice rok 2013

1. Duchovní a jejich postavení ve věznici

Kaplan (kaplani) věznice:

<i>Příjmení</i>	<i>Jméno</i>	<i>Titul(y)</i>	<i>Církev</i>	<i>Výše úvazku</i>

Dobrovolní duchovní:

<i>Příjmení</i>	<i>Jméno</i>	<i>Titul(y)</i>	<i>Církev</i>	<i>Člen VDP ano / ne</i>	<i>Průměrný počet hodin / měs.</i>

Koordinátor místní skupiny duchovních (jméno, příjmení):

Přímý nadřízený kaplana / kaplanů (jméno, příjmení, funkce):

Funkce kaplana je ve věznici zavedena od roku:

Ve věznicích, v nichž není obsazeno místo kaplana – zaměstnanec, který má na starosti duchovní (jméno, příjmení, funkce):

Možnosti kaplana / kaplanů:

<i>Možnost</i>	<i>ano / ne</i>	<i>poznámka</i>
Přístup na internet		
Mailování mimo systém intranetu		
Nahlížení do VIS		
Zapisování do VIS		
Nahlížení do spisu vězněných osob		
Pravidelná účast na poradách (kterých?)		
Členství v poradním sboru ředitele		
Navrhování KO, KT		
Pastorační služby pro zaměstnance		
Spolupráce s odbornými zaměstnanci		
Oddělení pro duchovně zaměřené ods.		
Realizace aktivit programu zacházení		

2. Aktivity duchovních

Činnosti kaplana / kaplanů (uveďte přibližný podíl pracovní doby, příp. doplňte další činnosti; vykonáváte-li některé činnosti mimo pracovní dobu, uveďte to; je-li ve věznici více kaplanů, vyplňte za každého samostatný sloupec):

Činnost	% pracovní doby		
	kaplan		
Individuální rozhovory s odsouzenými / obviněnými			
Vedení skupinových aktivit			
Administrativa			
Porady, komunikace s odb. zaměstnanci a nadřízenými			
Příprava na aktivity			
Práce s rodinami odsouzených			
Extramurální aktivity			
Postpenitenciární péče			
Účast na školeních a poradách kaplanů			

Individuální aktivity uskutečněné duchovními

Celkový počet individuálních rozhovorů (v délce alespoň 20 minut):

Celkový počet osob, s nimiž byly vedeny rozhovory:

Z toho počet osob, s nimiž duchovní dlouhodobě systematicky pracují:

Způsob vedení evidence rozhovorů (podtrhněte):

- zápis do VIS
- vlastní písemná evidence
- jiné

Půjčování literatury – celkový počet výpůjček: knih

- počet čtenářů:

Práce s rodinami – počet odsouzených, s jejichž rodinami navázali duchovní kontakt:

Témata rozhovorů (připište další témata, o nichž s klienty hovoříte, příp. škrtněte neaktuální, a pak označte číslem pořadí podle jejich frekvence; 1. = nejčastější):

Téma	Pořadí
Vlastní trestná činnost, vyrovnávání se s vinou a trestem	
Víra v Boha, modlitba, duchovní život	
Momentální problémy, konflikty, obavy, psychické tenze	
Sociální kontakty mimo věznici, starost o rodinu a další blízké osoby	
Plánování života po propuštění	
Zdravotní stav	
Diskuse o společenské a politické situaci, včetně justiční praxe	

Skupinové aktivity vykonávané nebo organizované duchovními

Uveďte všechny skupinové aktivity, které se konaly v průběhu roku 2013 (např. bohoslužba, vánoční koncert, aktivita PZ, duchovní obnova...; čas v min. nebo hod.; frekvence denní / týdenní / měsíční / jednorázová; počet: celkový počet akcí za rok 2013; celkový počet účastníků: součet na všech akcích daného typu):

<i>Název aktivity</i>	<i>Jméno vedoucího</i>	<i>Délka trvání</i>	<i>Frekvence</i>	<i>Počet akcí</i>	<i>Průměrný počet účastníků</i>	<i>Celkový počet účastníků</i>
Duchovní obnova						
Společenství, výuka						
dtto						
Mše svatá+ zpověď						
Břimování, Křest						
SOUČET						

Způsob vedení evidence aktivit a jejich účastníků (podtrhněte):

- zápis do VIS
- vlastní písemná evidence
- jiné.....

Postpenitenciární aktivity duchovních včetně spolupráce s pomáhajícími organizacemi

Celkový počet propuštěných, s nimiž duchovní navázali kontakt:

Z toho počet propuštěných,

- jimž se duchovní dlouhodobě věnovali:
- jimž duchovní zprostředkovali kontakt s církevní obcí (které církve?):
- s jinou pomáhající organizací (kterou?): MVS, Nová Šance, Teenchallenge

Zhodnocení ekumenické spolupráce duchovních (podtrhněte, příp. doplňte):

- bezproblémová – zástupci církví spolupracují
- korektní – církve mají svůj prostor, ale bez vzájemné spolupráce
- problémová – mezi církvemi dochází k nedorozuměním, příp. konfliktům
-

Datum:

Vypracoval: kaplan věznice

Vyjádření 1. ZŘV

doporučuji – nedoporučuji

Vyjádření ŘV:

schvaluji – neschvaluji.....

Příloha IV.

Seznam otázek položitých při polostrukturovaných rozhovorech s Mgr. Bohdanem Pivoňkou, Mgr. Květoslavou Jakubalovou a Renatou Balcarovou

1. Existuje nějaká osobnost ve vězeňství, které si vážíte a domníváte se že zásadním způsobem ovlivnili duchovní službu ve vězeňství?
2. Jaké požadavky musí splnit uchazeč o místo vězeňského kaplana?
3. Jakými pravomocemi disponuje vězeňský kaplan?
4. Jaké konkrétní zákony upravují činnost vězeňského kaplana?
5. Je hlavní vězeňský kaplan nějakým způsobem podřízen požadavkům či směrnicím VDP v rámci výkonu svého povolání?
6. Musí být každý vězeňský kaplan registrován také ve VDP?
7. Jaké postavení mají mezi sebou navzájem vězeňští kaplani?
8. Jaká konkrétní činnost v rámci poskytování duchovenské péče nejvíce ovlivňuje odsouzeného, aby si uvědomil svoji vinu, přijal stanovený trest a měl aktivní zájem na své nápravě?
9. Jaký přínos má zvěstování evangelia na nápravný proces u osob umístěných ve věznici?
10. Jakými způsoby může vězeňský kaplan zvěstovat evangelium v rámci společného rozhovoru s klientem?
11. Sehrává významnou roli prostředí nebo liturgické pomůcky a předměty při poskytování duchovenské služby?
12. Mají uvězněné osoby zájem o zvěstování evangelia?
13. Jakým způsobem se řeší situace, kdy klient požaduje duchovenskou službu, ale hlásí se k mimokřesťanským náboženstvím?
14. Jaký význam má milosrdenství v rámci realizace výkonu trestu a nápravy vězně?
15. Byly učiněny nějaké pokusy o výuku teologie přímo ve věznicích?
16. Co lze očekávat od studia teologie ve vězeňském prostředí?
17. Nabízejí nějaké mimorezortní organizace, sdružení nebo státní zařízení pomoc v rámci zvěstování evangelia? (případnou resocializaci)
18. Jakou zkušenost máte s teologickým kurzem, který probíhá od roku 2009 ve Vazební věznici Praha Ruzyně ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze? Jaký máte názor na případné rozšíření této aktivity i do jiných věznic?
19. Je patrný vliv výše uvedeného kurzu na chování jednotlivých účastníků v rámci jejich výkonu trestu a nápravy?
20. Má výkon povolání vězeňského kaplana vliv na kněžskou službu?
21. Existují nějaké individuální programy pro vybrané jedince, kteří jsou schopní díky duchovní obnově cíleně pracovat na své nápravě?
22. Je vedena statistika požadavků uvězněných osob o kontakt s vězeňským kaplanem?
23. Existují nějaké konkrétní statistické podklady, které zohledňují recidivu vězňů, kteří již v rámci předchozích trestů využívali duchovenskou službu?
24. Využívají někteří klienti své inteligence k tomu, aby manipulovali s vězeňskými kaplany?
25. Požadují klienti po vězeňských kaplanech zakázané služby ve smyslu předávání vzkazů, vnášení zakázaných předmětů do věznice?
26. Mohou vězeňští kaplani bez jakýchkoliv omezení poskytovat osobám umístěným ve věznici teologickou nebo jinou odbornou literaturu?

27. V jakém rozsahu se mohou osoby umístěné ve věznici účastnit bohoslužeb, přijímat svátosti či svátostiny?
28. Má vězeňská subkultura vliv na jednotlivce, který má zájem o poskytnutí duchovenské služby?
29. Jakým způsobem je vnímána duchovní služba přímo zaměstnanci vězeňské služby?
30. Proč funkce vězeňský kaplan není výslovně v zákoně uvedena jako jeden ze zaměstnanců věznice vedle psychologa a pedagoga?
31. Zda kaplani přispívají ke zklidnění vězňů, k dynamické bezpečnosti a k využití volného času, atd., případně čím?
32. Jaké jsou motivy klienta k setkání s vězeňským kaplanem?
33. Navazuje nějakým způsobem na činnost vězeňského kaplana postpenitenciární péče?
34. Jsou vězeňští kaplani ohroženi syndromem vyhoření?
35. Jaký názor máte na snahy o vytvoření samostatných skupin věřících ve vězeňském prostředí? (inspirace v klášterním způsobu života věznice Kynšperk)
36. Zabývá se vězeňský kaplan rozbořem viny a trestu v rámci pastoračních rozhovorů nebo dalších svých aktivit?
37. Jaký je Váš názor na modlitební aktivity vězňů za bližního?
38. Setkal jste se během své praxe s vězni, kteří by se díky zvěstování evangelia opravdu napravili a chtěli odčinit své špatné skutky?
39. Jaký význam má Písmo svaté v rámci zvěstování evangelia ve vězeňství?
40. Zvěstují si sami vězni mezi sebou evangelium?
41. Využíváte nějaké konkrétní biblické texty v rámci své činnosti klienty?

Seznam otázek použitý v rámci polostrukturovaného rozhovoru s plk. Bc. Miroslav Loula

1. Jakým způsobem je organizována struktura vězeňských kaplanů?
2. Jedná se o vojensky organizovanou složku?
3. Jsou jednotliví vězeňští kaplani ve služebním poměru ve smyslu zákona č. 361/2003 Sb. o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů?
4. Jaké konkrétní zákony upravují činnost vězeňského kaplana?
5. Je v každém vězeňském zařízení ustanoven vězeňský kaplan?
6. Jaké požadavky musí splnit uchazeč o místo vězeňského kaplana?
7. Jakými pravomocemi disponuje vězeňský kaplan?
8. Jaké jsou zásadní rozdíly v poskytování duchovenské služby mezi VDS a VDP?
9. Jak hodnotíte spolupráci mezi VDS a VDP?
10. Je vedena statistika požadavků uvězněných osob o kontakt s vězeňským kaplanem?
11. Existují nějaké konkrétní statistické podklady, které zohledňují recidivu vězňů, kteří již v rámci předchozích trestů využívali duchovenskou službu?
12. Nabízejí některé mimorezortní organizace, sdružení nebo stání instituce pomoc v rámci zvěstování evangelia?
13. Jakou zkušenost máte s teologickým kurzem, který probíhá od roku 2009 ve Vazební věznici Praha Ruzyně ve spolupráci s Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze? Uvažujete o možném rozšíření této aktivity i do jiných věznic?

14. Byly zjištěny nějaké změny v chování nebo jednání účastníků výše uvedeného kurzu?
15. Má vězeňská subkultura vliv na jednotlivce, který má zájem o poskytnutí duchovenské služby?
16. Jakým způsobem je vnímána duchovní služba přímo zaměstnanci vězeňské služby?
17. Proč funkce vězeňský kaplan není výslovně v zákoně uvedena jako jeden ze zaměstnanců věznice vedle psychologa a pedagoga?
18. Zda kaplani přispívají ke zklidnění vězňů, k dynamické bezpečnosti a k využití volného času, atd., případně čím?
19. Jaké jsou motivy klienta k setkání s vězeňským kaplanem?

Příloha V.

Vzor odznaku VDS

Dostupné na <http://www.vdpcr.eu/images/odznak1.png>

Nášivka na rukávu

Dostupné na <http://www.vdpcr.eu/images/nasivka1.jpg>

Abstrakt

PRIBYL, P., *Zvěstování evangelijní spásy v našem současném/dnešním vězeňském prostředí*. České Budějovice 2014. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce K. Břichcínová.

Klíčová slova: adjustace, duchovní služba, penologie, penitenciaristika, pokání, prizonizace, trest, vězeň, věznice, vazební věznice, vězeňský kaplan, Vězeňská duchovní služba, Vězeňská duchovenská péče, vina

Diplomová práce se zabývá popisem skutečností a činností spojených se zvěstováním evangelia ve vězeňském prostředí. Poukazuje na historický vývoj penitenciaristiky od prvopočátků vězeňství až do současné doby. Popisuje způsoby poskytování duchovní služby v dnešním vězeňském prostředí, činnost sdružení Vězeňské duchovenské péče (VDP) a Vězeňské duchovní služby (VDS). Zpřehledňuje vzájemné vztahy mezi těmito organizacemi a Vězeňskou službou České republiky, zároveň předkládá zákonné normy, které upravují poskytování duchovenské služby ve věznicích na území České republiky. Podává ucelený pohled na činnost vězeňského kaplana a seznamuje čtenáře s jeho kompetencemi. Výzkumná část je zaměřena na zjištění, jaké nejzávažnější aktuální problémy doprovázejí proces evangelizace v současném českém vězeňském prostředí a jaká řešení stávajících problémů navrhnou zainteresovaní odborníci.

Abstract

PRIBYL, P., *Annunciation of the Gospel salvation in our recent / present prison environment*

Diploma thesis.

The University of South Bohemia in České Budějovice, 2014

The Faculty of Theology, Department of Theological Science

Thesis supervisor: K. Břichácinová

Key words: alignment, religious service, penology, penitentiary, repentance, prisonisation, punishment, prisoner, prison, remand prison, prison chaplain, Prison Religious Service, Prison Religious Care, guilt

The Diploma Thesis deals with the description of the facts and activities related to the proclamation of the Gospel in the prison environment. It refers to the historical development of penitentiary from the prison early days to the present time. It describes the ways to provide spiritual service in recent prison environment, the activities of the associations of Prison Religious Care (PRC) and Prison Religious Service (PRS). It provides the overview of mutual relationships among these organisations and the Prison (Penitentiary) Service of the Czech Republic, and at the same time it gives legal standards regulating the provision of spiritual services on the territory of the Czech Republic. It provides a complete view of activities of a prison chaplain and introduces his competences to the reader. The research section is focused on findings what kinds of the most serious current problems accompanies the process of evangelization in current Czech prison environment and which solutions of existing problems are suggested by involved experts.